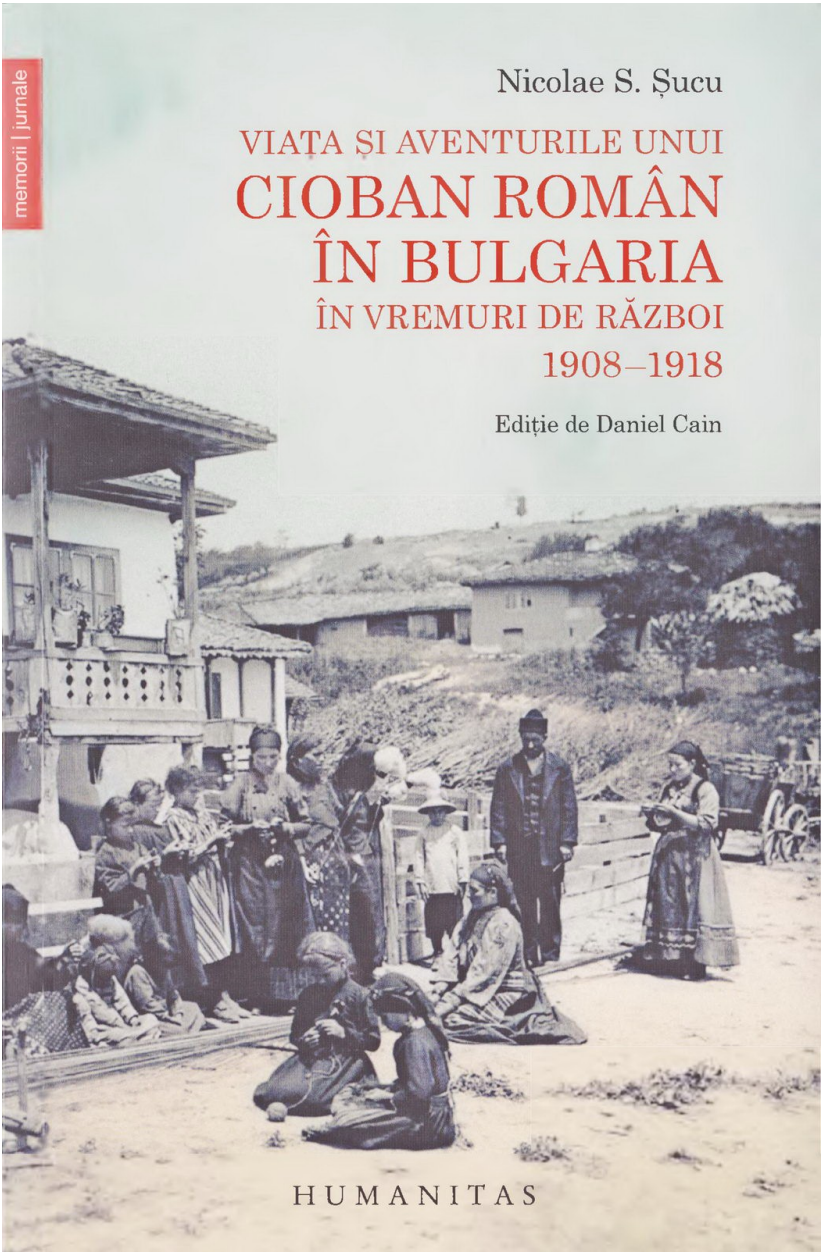

Nicolae S. Sucu

VIAŢA ŞI AVENTURILE UNUI CIOBAN ROMÂN ÎN BULGARIA
ÎN VREMURI DE RĂZBOI

HUMANITAS

Note sărite

3. Arhivele Naţionale ale Bulgariei (ŢDA), fond 176I1, opis 3, Dosar 518, II. 12 – 13.

1. G.P. Gooch, Harold Temperley (eds), British Documents on the Origins of the War. 1898 – 1914, vol. IX. The Balkan Wars, Part II, The League and Turkey, London, 1934, pp. 509 – 510.

1. Petăr Abraşev, op. cit., p. 355.

Ion Vişoianu: „purtarea rea", „silinţa mare". Cataloagele şi foile matricole păstrate la Serviciul Judeţean Argeş al Arhivelor Naţionale, în fondul Şcoala Generală Mioarele (Măţău), ni-l înfăţişează pe Nicolae

1. În lipsa mâinii de lucru, autorităţile de ocupaţie au introdus munca forţată pentru populaţia locală (Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, ediţia a 2-a, Ex Ponto, Constanţa, 1998, p. 388).

Nicolae S. Şucu (29 mai 1886 – 26 aprilie 1967) se naşte într-o familie de ţărani din satul Măţău, de lângă Câmpulung-Muscel. Este unul dintre cei 13 copii ai lui Spirea Şucu şi ai Stancăi Bălălău. Mânat de spiritul de aventură încă de la o vârstă fragedă, îşi abandonează farr – lia şi şcoala, pentru a se face cioban. După ce străbate Muntenia şi Dobrogea, lucrând ca sezonier, ajunge în Bulgaria, unde se va slabi. i în cele din urmă. În actele oficiale din Bulgaria apare sub numele de Nikolai Kostadinov Spirov, născut la 29 mai 1893. În timpul unei vizite la părinţi este înrolat în armata română, de unde

dezertează. Luptă, în uniformă bulgară, atât în ambele războaie balcanice, cât şi în Primul Război Mondial. În 1910 se căsătoreşte cu Katina Koleva Kostadinova (1891 – 1962); împreună au cinci copii. Mezinul, Konstantin, subofiţer de artilerie, cade pe front, în martie 1945, în luptele cu germanii de pe râul Drava (la graniţa dintre Ungaria şi Croaţia). Cei doi băieţi rămaşi în viaţă au locuit în satul părinţilor lor, numele lor apărând pe lista fondatorilor cooperativei agricole de producţie din Vratarite (judeţul Dobrici).

Daniel Cain (n. 197 a) este cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române. A studiat la Bucureşti şi la Sofia; este doctor în istorie cu o teză despre relaţiile diplomatice româno-bulgare la începutul secolului XX. Cadru didactic asociat la Universitatea din Bucureşti, unde ţine un curs de istorie a Balcanilor (secolele XIX-XXI); secretar al părţii române în Comisia Mixtă de Istorie româno-bulgară. Autor şi editor al unor volume şi studii despre realităţile din spaţiul sud-est european de la începutul secolului trecut.

Nicolae S. Şucu

VIAŢA ŞI AVENTURILE UNUI CIOBAN ROMÂN ÎN BULGARIA ÎN VREMURI DE RĂZBOI

1908 – 1918

I Text stabilit de

Cristina Jelescu

Ediţie îngrijită, studiu introductiv, cronologie şi note de DANIEL CAIN

HUMANITAS BUCUREŞTI

La preţul de vânzare se adaugă a%, reprezentând valoarea timbrului literar.

Redactarea şi macheta: Radu Gârmacea

Coperta: Ioana Nedelcu

DTP: Corina Roncea, Dan Dulgheru

Tipărit la Art Group
© HUMANITAS, 2017, pentru prezenta ediţie
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României Şucu, Nicolae S.

Viaţa şi aventurile unui cioban român în Bulgaria în vremuri de război, 1908 – 1918 / Nicolae S. Sucu; îngrijitor de ed., studiu introductiv, note, cronologie: Daniel Cain.

— Bucureşti: Humanitas, 2017 ISBN 978 – 973 – 50 – 5422 – 9

I. Cain, Daniel (ed. şt.)

II. Jelescu, Cristina (ed.) 94

EDITURA HUMANITAS

Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51 www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro Comenzi prin e-mail: vânzări libhumanitas.ro Comenzi telefonice: 021 311 23 30

CUPRINS

Studiu introductiv 7
Repere cronologice 53
Notă asupra ediţiei 57
Anii de şcoală 63
Pornit cu oile 67
Cioban la munte 72
Printre hoţi de cai 75
Văduva de la Brăila 81
Peste Dunărea îngheţată 83
Cu lupii prin Bărăgan 91
Dezertor din armată 96
Prin Bulgaria după un rost 102
Cioban în Bulgaria 104
Soţia din Kapudji Mahle 110
La părinţi şi la arest 113
Primul Război Balcanic 115

Al Doilea Război Balcanic 121
Amnistia. Înapoi la regiment 126
Mobilizat pe frontul din Macedonia 129
Condamnat la moarte 131
Măcelul de la Turtucaia 139
Ocupaţia bulgară în Dobrogea 147
La intendenţă în Constanta…
Moaştele Sfântului Dimitrie…
— oo
Din nou acasă, la părinţi… ioiJ
Soarta omenirii la popotă
Cade frontul bulgar
Sfârşit de lume la Constanţa 171
Demobilizarea. Acasă, în Bulgaria 17 g
Soarta românilor din Bulgaria 180
O poveste cu tâlc xg
Din nou despre soarta românilor din Bulgaria i8 g
Ultima zi a unui condamnat la moarte lg3
O lume care nu mai ştie de ea 20 g
213
Kl) îl () S
Dosar iconografic

ÎN CĂUTAREA UNUI FIU RĂTĂCIT Studiu introductiv de Daniel Cain

1916, sfârşitul lunii octombrie, Egipt. Tihna personalului de la Consulatul român din Alexandria este tulburată de o solicitare inedită din partea autorităţilor militare britanice. Trebuie luat un interogatoriu „numitului Constantin Nicolae, care se pretinde originar din România, şi care se află actualmente deţinut ca prizonier de război bulgar în campamentul de la Sidi-Bishr de lângă Alexandria. Dânsul a fost făcut prizonier la Doiran (Macedonia) de trupele engleze. Autorităţile militare britanice din Egipt ar dori acum să afle dacă în adevăr sus-

numitul este supus român şi în caz de ar fi pus în libertate ce s-ar putea face cu dânsul, dat fiind că costul repatrierei sale ar fi destul de urcat şi de altfel foarte anevoioasă în momentele de faţă”. Ce să caute un român, soldat bulgar, tocmai în ţara piramidelor? Ne lămureşte interogatoriul pe care i-l ia agentul consular român:

„Mă numesc Constantin Nicolae (şi nu Costa Nicolai, precum m-au numit bulgarii şi înregistrat cu acest nume), sunt de 28 ani, neînsurat, fără tată, fără mamă; părinţii mei fiind decedaţi şi înmormântaţi în Rocşoreni (judeţul Mehedinţi); am doi fraţi: Vasile, 28 ani (geamăn cu mine) şi Dumitru, de 15 ani, precum şi trei surori, de nume: Paraschiva, Ioana şi Anica. […]

Fratele meu Vasile (geamăn cu mine) nu a făcut armata, fiind scutit, dar eu am tras sorţu în toamna anului 1909[1] şi am fost repartizat, în lipsă, ca soldat (infanteria), la regimentul IT. Severin[2], dar nu m-am prezentat, şi, fiind ascuns pe la diferite oraşe din România, cred că am fost considerat ca dezertor sau nesupus.

În 1913 m-a găsit un jandarm rural în Brăila şi am fost trimis din Brăila, prin CFR, la Strehaia şi de acolo cu jandarm la satul meu, dar mi-a dat drumul la Primărie, unde am promis că voi face armata, dar nu am făcut-o, şi am plecat în mai 1913 cu biletul de identitate al fratelui meu Vasile prin gara Strehaia la Brăila, unde am sosit seara, dormind la poliţie; a doua zi am găsit de lucru la Dumitru Popiu, care avea o băcănie (într-o casă cu nr. 33, cu un etaj pe deasupra) într-o un + a (nu-mi aduc aminte numele ei) principală, lunga, pe care trecea tramvaiul din Lacu-Sărat. Am stat la acest stăpân ca servitor (25 lei pe

---

1 Potrivit legislaţiei de atunci, chemarea recruţilor sub arme se făcea anual, în prima zi a lunii noiembrie.

2a . Regimentul 1 Mehedinţi nr. 17 „Ştirbey Vodă", cu reşedinţa la Turnu Severin.

lună şi mâncare) 6 luni, de acolo am luat slujbă la un bulgar tot din Brăila (de nume Dumitru Vărsătoreanu) ca păzitor de cai, lângă grădina de zarzavaturi care o avea în arendă de la Primăria Brăila; am slujit la acest stăpân un an şi apoi am plecat din Brăila cu un alt servitor (bulgar), Gheorghe de nume, de la acelaşi stăpân, cu trenu la Giurgiu, şi de acolo la Rusciuc.[3]

Paşaport nu am avut, dar am avut biletul de identitate de la Primăria Rocşoreni din mai 1913 pe numele fratelui meu Vasi e. Cu acest bilet de identitate am trecut la Rusciuc, unde nu m-a întrebat de niciun act, căci prietenu' meu (bulgarul), Gheorghe de nume, şi originar din satul Leskoveţ (judeţul Târnova) a dat jandarmului din Rusciuc 10 lei bacşiş pentru a nu cere paşaport sau bilet de graniţă. Din Rusciuc am plecat a doua zi cu prietenul meu Gheorghe spre Târnova [4] (cu trenu), din Târnova (unde am schimbat numai gara sau trenu) m-am dus la Siştov[5] singur, căci Gheorghe a plecat din Târnova la satul său natal Leskoveţ.

În Siştov m-am băgat la nişte pescari (la baltă; ca păzitor şi acolo am stat aproape un an la acest pescar – Petre Peltecof – şi aici în timpul mobilizării al armatei bulgare am fost înrolat ca soldat cu sila şi ţinut înct în poliţie aproape o lună şi apoi m-au îmbrăcat (în Siştov) şi trirr. 3 cu Polcu nr. 33[6] la front la Doiran.[7] Aici eram repartizat la săpatul tranşeelor şi în august 12 ori 13 a.c. am fugit noaptea din Polc şi m-am predat la englezi la

---

3 Ruse.

4 Veliko Tîrnovo.

5 Sviştov.

6 Garnizoana Regimentului 33 infanterie se afla la Sv^tov.

7 Localitate aflată la graniţa de astăzi dintre Republica Macedonia şi Grecia, unde în timpul Primului Război Mondial s-a aflat linia frontului dintre Puterile Centrale şi Antantă.

Doiran, de unde am fost trimis aici prin Salonic”.

A durat mai bine de o lună până când această adresă a Consulatului din Alexandria a putut ajunge la cunoştinţa ministrului de externe, refugiat la Iaşi, alături de celelalte autorităţi ale statului român. Cât timp o parte din ţară se afla sub controlul inamicului, era greu de verificat veridicitatea informaţiilor oferite de acest prizonier aflat în custodia trupelor engleze. S-a putut constata doar faptul că numele său nu figura pe listele de recrutare ale regimentului său. [8]Nu vom şti probabil niciodată care a fost soarta acestui dezertor român, cu atât mai mult cu cât nu ştia nici să scrie, nici să citească. Aceasta este una dintre multele poveşti nerostite ale celor simpli pe noi sub vremuri. Ştim, de exemplu, că ataşatul nostru militar la Constantinopol semnala, în ianuarie 1911, faptul că în Egipt se aflau „mulţi dezertori şi îesupuşi din armata română”, care doreau să se întoarcă în ţară.1

Am fi tentaţi să credem că ar putea fi vorba doar de un episod pasager, de o curiozitate a sorţii. Un manuscris păstrat în Biblioteca Academiei Române (provenit din arhiva Nicolae Iorga) ne spune însă altceva. Mai mult, ne poate zdruncina, într-o anumită măsură, siguranţa cu care privim nişte evenimente istorice pe care am fost obişnuiţi, prin lecturi şi prin ce am învăţat în şcoală, să le percepem în mult mai puţine nuanţe.

Autorul acestui manuscris, pe care-l publicăm acum pentru prima oară, este un ţăran român care a împărtăşit, până la un punct, destinul prizonierului din Alexandria. Este greu de înţeles de ce a fost ignorată această sursă istoriografică, unică în felul ei. Ceea ce ne-a atras atenţia în decembrie 2015, în timpul unei documentări la Secţia manuscrise a Bibliotecii Academiei Române, a fost arealul

---

8 Arhiva Ministerului Afacerilor Externe AMAE), Problema 46, voi. 3, nepaginat.

geografic şi, mai ales, perioada, ambele menţionate în titlul manuscrisului: *Viaţa unui român din Bulgaria. Între ani ţi*] *igo8-igi8*. Ne aşteptam ca aceste însemnări să fi aparţinut unui funcţionar mai puţin cunoscut al statului român (medic, profesor sau inginer), ajuns prin Bulgaria. De aici şi nedumerirea noastră în momentul în care, din primele rânduri, am văzut că autorul este un cioban din zona Muscelului. Ce ar fi putut să; bă în comun acesta cu societatea bulgară, mai ales într-o perioadă extrem de tensionată? Pe parcursul lectul, decepţia iniţială s-a risipit rapid, fiind înlocuită de un sentiment de stupefacţie: chiar a fost autorul martor al evenimentelor pe care le relata, sau aveam de-a face doar cu plăsmuii de unei persoane cu multă imaginaţie?

Am pornit, în documentarea noastră, de la un nume de persoană şi un nume de localitate: Nicolae S. Şucu, din Măţău, de lângă Câmpulung-Muscel. Iar personajul era cât se poate de real, amintirea sa fiind încă vie în satul său de baştină. Aşa am aflat de existenţa unor rude care l-au cunoscut în ultima parte a vieţii. Mai mult, am avut şi norocul ca una dintre rudele sale, arhivistul Ion I. Şucu, să fie coautorul unei monografii extrem de documentate a localităţii.[9] Informaţiile obţinute ne-au permis să ne îndreptăm eforturile de documentare în Bulgaria. Mai întâi, în localitatea unde s-a stabilit autorul, numită azi Vratar e, din judeţul Dobrici. Din păcate, nimeni dintre urma să-i nu mai locuieşte în acest sat depopulat[10] din fostul Cădi later. Singura persoană din familie care a mai ţinut, în timp, legătura cu rudele din România s-a stins în urmă cu câţiva ani. În plus, atunci când am ajuns acolo

9 Ion I. Şucu, Ion N. Popescu, Petre I. Tomescu, Monografia comunei Mioarele, Litera, Bucureşti, 1976, 324 pp.

10 Potrivit datelor oficiale, populaţia acestui sat a scăzut de la 715 locuitori în 1934 la doar 52 de locuitori în 2011.

tocmai se prăpădise ultimul bătrân din sat, aşa că nu am mai putut găsi pe nimeni care să-l fi cunoscut personal pe ciobanul muscelean. Am fost nevoiţi să ne mulţumim cu informaţiile seci păstrate în registrele primăriei din localitate. Nu ne mai rămânea decât să documentăm evenimentele menţionate de autor, în arhivele militare de la Veliko Tîrnovo. Pe baza informaţiilor găsite aici am reuşit să probăm veridicitatea multora dintre faptele relatate în manuscrisul de la Biblioteca Academiei Române.

Ce l-a îndemnat pe autor să-şi aştearnă viaţa pe hârtie? Cu siguranţă, soarta sa neobişnuită. O altă explicaţie ar fi nevoia de a-şi u & tifica comportamentul din 1 npul Primului Război Mondial. Nu în ultimul rând, poate fi şi o măsură de precauţie pe care să şi-o fi luat-o, dată fiind nesiguranţa vremurilor în care trăia, într-o regiune de frontieră. Deloc întâmplător, odată stabilit în Bulgaria îşi schimbă nu doar numele, ci şi vârsta. Mai mult, atunci când îşi aşterne memoriile pe hârtie autorul are grijă să înlăture orice informaţie care ar fi putut duce la identificarea sa în noua existenţă. Dovadă că destinul său ulterior este diferit de ceea ce am putea intui ciund ultimele rânduri ale caietului.

Scrise mărunt şi îngrijit, cele 65 de pagini ale manuscrisului ne scot dintr-o anumită stare de confort în privinţa comportamentului soldatului „nostru” în vreme de război. Avem aici în vedere nu doar tema neplăcută a dezertărilor din armată, ci şi un subiect extrem de sensibil: violenţa asupra populaţiei civile. Manuscrisul poate fi şi o mărturie a faptului că identitatea naţională de astăzi nu este rodul doar al celor de acelaşi neam şi limbă cu noi.

Deşi este un cioban cu doar patru clase, Nicolae Şucu ştie să povestească – şi are şi ce povesti. Memoriile sale se citesc ca un scenariu de western, în care suspansul

punctează fiecare secvenţă. Vedem cu ochii săi Bărăganul, bălţile Ialomiţei şi Dunării, şi mai ales Dobrogea, ţinuturi de frontieră, cu locuito puţini, cutreierate de haite de lupi şi păscute de turme imense, unde oamenii îşi păzesc avutul şi viaţa bizuindu-se nu atât pe legile statului, cât pe bâta ciobănească, pe cuţit şi revolver. Am fi tentaţi, datorită francheţei unora dintre amintirile sale, să punem multe dintre cele povestite pe seama mora: ăţii discutabile a autorului, re aventuroasă, disimulativă, însă cu simţ de conservare, se lasă sedus de atracţia unui trai uşor. Dar apoi vin anii războaielor, mai întâi cele balcanice, urmate de conflagraţia mondială. Nicolae Şucu stă sub arme mai bine de cinci ani şi ia parte la multe dintre marile bătălii care vor desena harta Balcanilor. Este martor nemijlocit al schimbării frontierelor, al mişcărilor de populaţie şi al atrocităl lor care sunt locul comun al istori ei uneia dintre cele ma Tământate regiuni a continentului. Cu toate calităţ e safe personale – e, fără îndoială, un om care se poate descurca în orice situaţie –, faptul că reuşeşte să supravieţuiască epocii este, până la urmă, miraculos. Citindu-i povestea vieţii, ne putem da seama că miraculoasă a fost, de fapt, supravieţuirea tuturor anonimilor prinşi asemenea lui în vâltoarea acestei istoi

Avutul, sau patria? Aceasta pare a fi dilema care îl macină. De unde să ştie ei că averea asta e a unui român? se întreabă eroul nostru într-un moment tensionat, de volatilitate a graniţelor, terorizat de ideea că cineva ar putea să-i „nimicească toată averea mişcătoare, ce brumă agonisisem şi eu într-atâta şir de ani”. Frământările sale sunt o confirmare a reticenţei noastre de a pune un semn de egalitate între percepţia modernă asupra patriotismului şi cea a oamenilor care au trăit în urmă cu un secol. Neputând fi retrăită, realitatea unor vremuri apuse trebuie înţeleasă prin ochii şi percepţia acelor contemporani.

Nicolae Şucu aparţine unei generaţii care a cunoscut experienţa războiului. Deceniul asupra căru; îşi focalizează atenţia în memoriile sale este extrem de sângeros. În ceea ce-l priveşte, luptă, după cum am spus, în uniformă stri nă în nu mai puţin de trei războaie, în timp ce doi dintre fraţii săi se prăpădesc, în 1917, pe frontul din Moldova (numele lor e scris în piatra monumentului care comemorează eroii din comuna Măţău căzui în Marele Război – 58 la număr!). Este o epocă în care diplomaţia europeană devine tot mai militarizată, ceea ce-i încurajează pe liderii politici să-şi asume 1 iscur* tot mai mari, să alimenteze cursa înarmărilor şi să familiarizeze opinia publică cu posibilitatea unui conflict armat. În plan regional, competitivitatea dintre tinerele state naţionale devine acerbă, fiecare fiind preocupat de realizarea propriilor asp raţii teritoriale. Nu este vorba doar de extindere teritorială, ci şi de modelarea noilor ţinuturi în ton cu aşteptările unui stat naţional. Stăpânind o provincie, acesta va tinde să-şi formeze acolo, în timp, o majoritate etnică.

Un astfel de exemplu este Dobrogea, ţinut recuperat după secole de stăpânire otomană. Prin poziţia sa geografică, acest teritoriu putea fi transformat cu uşurinţă atât într-o zonă pustie, cât şi într-un ţinut roditor. „Ştiu că Dobrogea a fost un drum”, afirmă Nicolae Iorga, *„şi drumul este al cui trece*. Şi nu numai că este al cui trece, dar în drum nu rămâne nimeni”[11]. Aşa se face că, în lunga sa istorie, Dobrogea a fost populată, depopulată şi iarăşi

---

11 Desbaterile Adunării Deputaţilor, Sesiunea ordinară 1908-1909, nr. 10/11 decembrie 1908, p. 39.

_ Ion C. Brătianu, Acte şi cuvântări, IV, publicate de N. Georgescu-Tistu, Cartea Românească, Bucureşti, 193a, pp. 105, îaa.

a. George Fotino (ed.), Discursurile lui Ion I.C. Brătianu, III, Cartea Românească, Bucureşti, 1939, p. 105.

populată. Iniţial, diversitatea etnică şi religioasă a regiunii, starea sa de înapoiere culturală şi economică nu stârnesc prea mult entuziasm în rândul autorităţilor de la Bucureşti. Contextul în care a fost trasată graniţa româno-bulgară în vara anului 1878 explică această realitate. Trauma răpirii sudului Basarabiei de către aliaţii ruşi este profundă şi nu poate fi uitată prin acceptarea, la schimb, a ţinutului dintre Dunăre şi Mare. „Dobrogea era, în mintea oamenilor de pe atunci, o ţară blestemată cu care Europa ne-a năpăstuia dându-ne-o, şi pe care totuşi noi nu o puteam refuza, pentru că, în definitiv, nu puteam pierde Basarabia fără a primi nimic în schimb”. [12]Părere întărită şi de impresiile etnografului Teodor T. Burada, unul dintre primii călători în noul ţinut românesc: „Aruncând o privire generală asupra acestei provincii, care este în starea cea mai de decadenţă în ceea ce priveşte agricultura, comerţul şi industria, şi asupra locuitorilor ei, care sunt cea mai mare parte tătari, turci şi alte naţiuni, lipsiţi de cea mai mică cultură intelectuală, ne întrebăm dacă vom ajunge vreodată să facem din această provincie o ţară curat românească”[13]. De partea cealaltă, respingerea de către marile puteri a proiectului Bulgariei Mari provoacă o traumă la fel de profundă în sânul societăţii bulgare. Deşi considerată leagăn al statalităţii bulgare[14], Dobrogea nu va ajunge, până în ajunul războaielor balcanice, decât episodic în atenţia opiniei publice de la Sofia. În tot acest timp, nedobândirea Macedoniei şi Traciei face ca aproape

12 Ioan N. Roman, Dobrogea şi drepturile politice ale locuitorilor ei, Tipografia Ovidiu, Constanţa, 1905, p. 23.

13 Teodor T. Burada, O călătorie în Dobrogia, Tipografia Naţionala, Iaşi, 1880, p. 15.

14 Milan G. Markoff, Le sort politique de la Dobroudja apres le Congres de Berlin. i8y6-igi6, Imprimerie de la Cour Royale, Sofia, 1917. P- 41

întreaga energie a societăţii bulgare să fie canalizată spre aceste provincii otomane, cu o importantă populaţie creştină.

Zonă periferică, slab populată şi teren propice pentru colonizări, Dobrogea capătă, în timp, un loc tot mai vizibil în cadrul discursului public din cele două state. Dreptul istoric şi statistica vor fi pilonii noii identităţi a provinciei. Interesele superioare de stat şi demnitatea naţională „impun fortificarea prin număr, prin cultură, prin bogăţie a elementului stăpânitor”.[15] Când ne-a dat Dobrogea, declară premierul

Ion C. Brătianu la 1878, „Europa ne-a dat-o dintr-un interes european, fiindcă ne-a crezut că suntem o naţ: ne nu numai bravă, ci şi una din naţiunile cele mai civilizatoare” din această parte a continentului. Prin urmare, nu avem voie să spunem că nu putem stăpâni acest ţinut, „tocmai noi, ai căror strămoşi au vărsat acolo şiroaie de sânge, căci Dobrogea a fost pământ roman şi tocmai mai pe urmă a devenit câmp deschis tuturor invaziunilor care au năvălit din Asia”.1 Timp de trei decenii, Dobrogea va fi tratată ca o regiune inferioară din punct de vedere juridic, până în momentul în care va căpăta un aspect etnic predominant românesc. În tot acest răstimp, deşi erau consideraţi cetăţeni români prin lege, dobrogenii au fost privaţi de drepturi politice. Nu puteau să-şi aleagă nici primari, nici să trimită deputaţi în parlamentul ţării; destinele lor erau decise de cei de la Bucureşti. În condiţiile votului cea; har, exista temerea că, prin acordarea acestor drepturi, ar putea fi favorizată acea populaţie bogată care nu era de etnie română. Iar o astfel de realitate era sinonimă atunci cu subminarea interesului naţional. Abia în primăvara lui 1909 şeful executivului de

15 M. Vlădescu-Olt, Constituţia Dobrogei, Tipografia Dor P. Cucu, Bucureşti, 1908, p. 47.

la Bucureşti anunţă că „putem avea siguranţa că actualmente simţământul naţional este destul de dezvoltat dincolo de Dunăre, încât putem să chemăm populaţiunea de acolo pentru ca să ia parte la viaţa noastră politică, dându-i dreptul de a-şi ti. mite şi ea reprezentanţi ei în Parlamentul ţării” 2.

Potrivit legislaţiei adoptate în 188 a, puteau fi împroprietăriţi în Dobrogea doar cetăţenii români, inclusiv etnicii român d afara Vechiului Regat.[16] Prin vânzarea numeroaselor terenuri ale statului, se urmărea astfel ca noua provincie să fie populată cu români cât mai numeroşi. Plini de iluzii şi de speranţe în v tor, „un mare număr de români trani lvăneni şi basarabeni au pornit de la vetrele lor cu avutul şi numeroasele lor turme de vite şi s-au statornicit în cuprinsul Dobrogei”. Au venit „şi români din judeţele de-a stânga Dunării, împinşi de a dobândi un petic de pământ, pe care împrejurările nu permiteau să-l dobândească în România veche”[17]. Sunt schimbate numele de localităţi, sunt construite numeroase biserici, şcoli şi monumente, care ensufle loialitate faţă de statul român. Este o politică încununată de succes, din moment ce elitele politice româneşti consideră că au reuşit să transforme un amestec de rase într-un popor.[18] Succesul acestei politici de colonizare este recunoscut şi în spaţiul public din Bulgaria, unde se vorbeşte chiar cu regret de lipsa unei capacităţi asemănătoare de asimilare a elementelor

16 Ioan N. Roman, Studiu asupra propr^etăţei rurale din Dobrogea, Tipografia Ovidiu, Constanţa, 1907, p. 250.

17 M. Vlădescu-Olt, op. cit., pp. 87,115.

18 Constantin Iordachi, „«The California of the Romanians»: Integration of Northern Dobrogea into Romania, 1878-1913", în Balâzs Trencsenyi, Drago? Petrescu, Cristina Petrescu, Constantin Iordachi, Zoltân Kântor (eds), Nation-building and Contested Identities: Romanian and Hungarian Case Studies, Regio Books/Polirom, Budapest/Iaşi, 2001, pp. 121-152.

străine. Nu vor trece poate nici 25 de ani, se scrie la 1902, şi din fosta Dobroge bulgărească nu va mai rămâne nici amintire.[19]

Partea de sud a acestei provincii, viitorul Cadrilater, va trece, la rândul său, printr-un proces de colonizare, dar de ma în A intensitate. Pe măsură ce musulmanii vor emigra, vor sosi bulgari din diferite colţuri ale Peninsulei Balcanice, pentru a cumpăra pământ şi a se stabili aici.[20] În preajma anului 1900, autorităţile bulgare înregistrează un val de imigraţie, dinspre Rusia şi România, stimulat de lipsa forţi i de muncă din acest ţinut. Proprietarii din Dobrogea bulgărească ar fi avut mari greutăţi dacă zona nu ar fi atras români, ruşi şi, de asemenea, etnici bulgari din ţinuturile otomane, care şi-au părăsit patria „din pricina unor necazuri", pentru a-şi găsi un rost în zona de frontieră cu Vechiul Regat.[21] Mişcările de populaţie din acest spaţiu sunt stimulate şi de abundenţa păşunilor, ceea ce permite practicarea păstoritului transhumant. Dobrogea întruneşte trei condiţii importante necesare păstoritului de iarnă: o climă mai blândă decât în stânga Dunării, „păşuni din belşug pentru iernile golaşe şi [...] păduri suficiente pentru adăposturile din zilele cu ierni grele".[22]

Pi între nou-sosiţii în acest ţinut de frontieră se află şi cei care fug de braţul lung al legii. Dezertorii sunt o astfel de categorie. Este un fenomen care capătă amploare la începutul secolului trecut. Potrivit legislaţiei româneşti,

19 V. Boev, „Kolonizaţiata v Dobrudja", Spisanie na Bălgarskoto Ikonomicesko Drujestvo, god. VI, kn. 10, 1902, p. 651.

20 St. Romansky, Carte etnographique de la Nouvelle Dobroudja Roumaine, Imprimerie de la Cour Royal, Sofia, 1915, p. 15.

21 P. Gabe, Novite zaselvanua v naşata Dobrudja, Sofia, 190a, pp. 9, 24.

22 N. Dragomir, „Oierii mărgineni şi transhumanta lor în Dobrogea de Sud", Analele Dobrogei, anul XIX, voi. II, Tiparul „Glasul Bucovinei", Cernăuţi, 1938, p. 128.

toţi tinerii cu vârsta între 21 şi 30 de ani (cu excepţia supuşilor străini) au obligativitatea satisfacerii serviciului militar. Durata acestuia este de şapte ani în activitate, din care o parte sub arme (trei ani în armata de uscat sau cinci ani la marină) şi restul „în completare".[23] Cei scutiţi sau excluşi (din considerente de natură penală) sunt supuşi la plata unei taxe militare, m^2 de 12 ani, care poate ajunge până la 2000 de lei anual.[24] Legislaţia prevede pedeapsa cu închisoarea atât pentru ce = ± care fug de stagiul militar, cât şi pentru cel care „va ascunde sau va lua în serviciul său pe un nesupus sau pe un dezertor"[25]. Codul justiţiei militare îi încadrează diferit pe nesupuşi (cei care nu dau curs chemării la recrutare sau la unitate) şi dezertori (cei care părăsesc unitatea în care îşi satisfac serviciul militar). Pedepsele sunt de 15 zile până la doi ani de închisoare, în funcţie de gravitatea faptei. Dezertarea în străinătate se pedepseşte, în timp de pace, cu închisoare de la şase luni până la doi ani. Aceeaşi infracţiune se pedepseşte cu trei până la cinci ani dacă dezertarea s-a făcut în timp de război sau pe un teritoriu în stare de război. Dezertarea la inamic îl trimitea pe cel în culpă direct în faţa plutonului de execuţie.[26]

Care este cauza acestor dezertări? Informaţii interesante găsim în interogatoriile luate de către autorităţile militare bulgare unor dezertori români. Numai în perioada septembrie-decembrie 1914 au fost luate 65 de

23 Almanahul naţional al României pe anul igo6, Bucureşti, 1905, p. 110.

24 Em:l A. Frunzescu, Organizarea politică şi administrativă a României, Atelierele grafice Socec, Bucureşti, 1909, pp. 445-446.

25 C. Hamangiu, Codul general al României, ediţia a Il-a, voi. II, Legi uzuale (1856-1900), Editura Librăriei Leon Alcalay, Bucureşti, f a., pp. 328-329.

26 C. Hamangiu, Codul general al României, ediţia a Il-a, voi. I, Codurile, Ec tura Librăriei Leon Alcalay, Bucureşti, f.a., pp. 1083-1085.

astfel de interogatorii. Cei mai mulţi dintre dezertorii interogaţi au preferat să forţeze graniţa dobrogeană. Relele tratamente stau cel mai adesea la originea unui asemenea gest. Bătaia cruntă (în urma unei astfel de bătăi, soldatul Alexandru Petru Popescu îşi pierde 9 dinţi) şi înjurăturile sunt motivele cel mai des invocate pentru decizia de a dezerta. Alte cauze sunt mâncarea proastă şi corvezile. Mai sunt menţionate refuzul de a accepta prelungirea stagiului militar şi fuga de plata unor impozite. O categoi e aparte o reprezintă cea a etnicilor bulgari din Dobrogea care refuză să poarte uniforma românească. Unul dintre aceştia este Kăncio Ruşin Tekov, care a dezertat în 1912 şi s-a înscris voluntar în armata bulgară în timpul războaielor balcanice. În 1914, considerând că beneficiază de amnistie, s-a întors în România. Aici a fost din nou recrutat, ceea ce l-a îndemnat să fugă iarăşi în Bulgaria.[27] Mulţi dintre etnicii bulgari din Dobrogea, recrutaţi de armata română şi trimişi să lupte împotriva trupelor bulgare în toamna anului 1916, vor prefera să dezerteze de pe câmpul de luptă.[28] Aşa se explică neîncrederea în combativitatea acestora, existând inclusiv cazuri de ofiţeri români de origine bulgară care vor fi internaţi în primele luni ale războiului.[29]

Frecvenţa amnistiilor, termenele lor de prescriere şi eforturile de popularizare a acestor măsuri sunt indicii care ne dau adevărata dimensiune a fenomenului dezertărilor de la începutul secolului trecut. Celebrarea a

---

27 Arhivele Militare Bulgare (DVIA), fond 23, opis a, dosar 230, fF. 204-299.

28 General R. Scărişoreanu, Fragmente din războiul iqi6-iqi8: Istorisiri documentate, ediţia a II-a, Tiparul Cavaleriei, Bucureşti, 1934, p. 21.

29 Serviciul Arhive Naţionale Istorice Centrale (SANIC), Fond Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale, Dosar 1101/1916, f. 1.

25 de ani de la luarea Plevnei (1902), respectiv a 40 de ani de domnie a lui Carol I (1906) sunt ocazii ideale pentru a acorda amnistie generală tuturor dezertorilor şi nesupuşilor din armata română. Beneficiarul acestui act de clemenţă regală urma să fie „marele coni-iigent al dezertorilor şi nesupuşilor [pe] care [...] îl formează acei care sunt refugiaţi în străinătate şi mai ales în Rusia". Pentru ca efectul acestui decret să nu fie anulat de lipsa de informaţie, reprezentanţelor diplomatice ale României în străinătate li se cere să facă o publicitate extinsă, în presa locală, acestei „măsuri atât de patriotice". Prin aceasta se urmarea ca beneficia i amnistiei, ca şi familiile lor, „să ştie că este în interesul lor de a se folosi de dânsa în termenele fixate prin înaltul decret, cunoscându-se că, sub niciun pretext, aceste termene nu vor fi prelungite".1 Urmează un nou decret de amnistie, emis de regele Carol I în aprilie 1910, a cărui valabilitate va fi prelungită până la 1 octombrie 1911 Aceleaşi reprezentanţe diplomatice ale României primesc instrucţiuni să suporte, fără restricţii, costurile de repatriere a „acestor rătăciţi, lipsiţi de mijloace". Autorităţile de la Bucureşti îşi asumă riscul ca unii dintre dezertorii recidivişti „să profite de astă dată de înlesnirile ce li se fac pentru întoarcerea lor în ţară". Şefului diplomaţiei româneşti i se transmite că „această măsură de clemenţă trebuie aplicată într-un spirit larg, deoarece nu se poate prevedea intenţiunile frauduloase pe care le-ar avea un dintre cei ce sunt chemaţi a se folosi" de prevederile amnistiei. Dezertor români din Bulgaria care au refuzat să beneficieze de această amnistie se vor adresa, în toamna anului 1912, Legaţiei de la Sofia spre a li se permite întoarcerea în ţară. Imboldul acestei decizii pare a fi teama că vor fi înrolaţi în armata bulgară, în condiţiile în care Primul Război Balcanic se apropia cu repeziciune. Prin urmare, o amnistie parţială este acordată

dezertorilor aflaţi în Bulgaria, cu condiţia să se prezinte până în mai 1913 la unităţile lor, pentru a-şi satisface stagiul militar. În iunie 1913, o nouă amnistie este acordată dezertolor român care trebuiau să ajungă la centrele de recrutare până la sfârşitul anului. Modificările teritoriale survenite în urma implicării României în cel de-al Doilea Război Balcanic impun necesitatea unei noi amnistii. Un raport înaintat bătrânului suveran român de către prim-ministrul Ion I.C. Brătianu aduce lămuririle necesare: „Mulţi dintre concediaţii şi rezerviştii armatei, fiind lipsiţi de pământ în ţară, au trecut în Bulgaria, de unde au cumpărat pământuri cu autorizarea guvernului bulgar şi s-au stabilit acolo, fără a pierde calitatea de cetăţeni romă: „Printre aceşti concediaţi şi rezervişti, mulţi erau nesupuşi la viza livretelor, dezertori sau nesupuşi la ordinele de chemare, care, în momentul când s-a decretat mobilizarea armatei noastre, n-au putut răspunde la ordinele de mobilizare, deoarece la acea epocă ei erau întrebuinţaţi de armata bulgară [...]. Acestor oameni li s-a eliberat de către autorităţile bulgare câte un bilet prin care se stabileşte luarea lor în armata bulgară, iar când s-au întors în comunele de reşedinţă au găsit teritoriul ocupat de România, însă nimeni nu le-a spus despre înaltul Decret de amnistie, spre a se folosi de el”. Prin urmare, în mai 1914, Carol I emite un decret prin care sunt scoşi de sub urmărirea legii toţi cei care „în momentul în care s-a decretat mobilizarea armatei române n-au putut răspunde la ordinul de mobilizare, fiind întrebuinţaţi de către armata bulgară” şi care domiciliau în Cadrilater.

Venirea la tron a regelui Ferdinand este însoţită imediat de un nou decret de amnistiere, de care beneficiau cei care urmau a se prezenta, până la 3 octombrie 1915, la unităţile unde fuseseră recrutaţi, pentru clarificarea situaţiei lor militare. Europa era deja cuprinsă de un

război nimicitor, care avea să dea peste cap soarta multor dezertori români. Consulul român la Budapesta îşi înştiinţa superiorii că, încă din primele zile ale Marelui Război, „autorităţile ungureşti au procedat la arestarea supuşilor români, în cea mai mare parte dezertori din armata română, stabiliţi de ani de zile în comitatele învecinate cu ţara noastră. […] Ei au fost duşi, împreună cu nevestele lor, în oraşe depărtate şi internaţi. Lipsiţi de mijloace de trai, ei au fost puşi la munca câmpului sau la lucrări de edilitate, dându-li-se – după afirmările lor unanime – drept orice plată hrana şi culcuşul, drept hrană pâine proastă şi insuficientă, drept culcuş adăposturi mizerabile. După o lună-două de internare, unii dintre aceşti oameni, vreo 80, au putut scrie Consulatului General. […] Deşi era vorba de dezertori, am mijlocit, chiar înaintea amnistiei regale, pe lângă Ministerul ungar de Interne şi am obţinut liberarea celor câţi mi-au scris. Mulţi din ei, după timpul trăit în internarea ungurească, preferând închisoarea românească pentru dezertare sau nesupunere, sau şi prezentat la acest Consulat General, care le-a înlesnit întoarcerea în ţară, în modul cel mai ieftin, adică recurgând la bunăvoinţa poliţiei pentru călătoria gratuită şi dându-le lor în mână numai câte 2 – 4 coroane pentru mâncare. De la acordarea amnistiei punem în vederea celor care se prezintă că în ţară nu-i mai aşteaptă nicio pedeapsă şi sperăm că cei mai mulţi se vor fi întors. Totuşi, continuăm a primi scrisori de la români internaţi şi a mijloci în favoarea lor”.1

Solicitări privind clemenţa regală vin şi din ţinuturile întinse ale Imperiului Rus. În februarie 1915, o petiţie semnată de 21 de dezertori români stabiliţi în regiunea Astrahan este înregistrată la secretariatul Palatului Regal. Tonul oficial al documentului indică, fără putinţă de tăgadă, că a fost redactat la sugestia personalului consular român din Rusia:

„Subsemnaţii, prea plecaţi servi, aparţinând diferitelor elemente ale armatei, care într-un moment de rătăcire sufletească ne-am părăsit ţara, trecând în Rusia, astăzi, aflând că scumpa noastră patrie se pregăteşte pentru realizarea marelui ideal naţional al reîntregirii neamului românesc, consumaţi de adâncă căinţă de fapta comisă, cu lacrimi în ochi, îngenunchem la picioarele Majestăţii Voastre, implorând iertare şi permisiunea de a ne repatria, spre a putea fi la îndemână când scumpa noastră ţară va avea nevoie de braţele fiilor săi. Întrucât nu ne este permis a părăsi locurile destinate pentru noi aici, implorăm mila Majestăţii Voastre de a ordona reprezentanţilor ţarii în Rusia ca aceştia să intervină la rândul lor pe lângă autorităţile ruseşti, pentru liberarea noastră la timp, înlesnindu-ni-se totodată şi călătoria până la frontieră, spre a fi scutiţi de mizeria călătoriei în etape, care face multe victime omeneşti”.1

Spre comparaţi i, iată cum sună o petiţie a unui dezertor român fuj „t în Austria, redactată în vara anului 1913:

„Eu sunt un recrut din regimentul 14. Sunt plecat din serviciul mii ar din cauză că mi s-a părut foarte aspru cum m-a lucrat domnul căprar înainte cu ghionturile. Şi eu, cu minte slabă, am fost nevoit ca să trec graniţa în Austria. Şi acum auzind că ţara [el în primejdie şi eu sunt silit ca să viu pentru a-mi ţine jurământul pe care l-am depus înaintea lu’ Dumnezeu. Şi eu trebuie să viu numaidecât ca să ajut, căceste ţara mea, în care m-am născut şi în care am trăit până [în timpul [de] mai înainte. Şi acum trebuie să şi mor în ea, căci, cu toate că nu mi-am ţinut făgăduinţa în timp de pace, dar acum să mi se aplice orice pedeapsă. Sunt gata pentru a o face, căci este vina mea, căci eu vin numai pentru dragostea pentru care o am pentru ţară. Căci eu n-am tată, nici mamă, nici neamuri ca să vin să

trăiesc cu ele…”[30]

Momentul intrării Vechiului Regat în Marele Război justifică un ultim decret de amu; ţie generală, emis la o săptămână după trecerea Carpaţilor. Pentru a beneficia de prevederile acestei măsuri, dezertorii aflaţi în ţările europene aveau la d poziţie trei luni pentru a se prezenta la unităţile lor; termenul acordat celor de pe alte continente era de şase luni.[31]

Războiul mondial transformă Vechiul Regat, în perioada neutralităţii, într-un loc de refugiu pentru dezertorii altor state. La 10 octombrie 1915, pe teritoriul ţării erau înregistraţi 2.338 de dezertori sau pretinşi dezertori (953 au sosit în cursul anului 1914, în timp ce în primele 10 luni ale lui 1915 s-au refugiat în Vechiul Regat alţi 1.385).3 în momentul intrării României în prima conflagraţie mondială, statutul acestora va suferi, se înţelege, modificări dictate de noua situaţie. Astfel, dezertorii din ţările inamice urmau să fie trataţi ca prizonieri de război. „Din aceştia, cei de naţionalitate română vor fi ţinuţi în depozitul de prizonieri, separaţi de ceilalţi. Ei vor putea fi însumaţi, dacă Ministerul [de Război] aprobă, într-o eventuală legiune care s-ar forma exclusiv e.in români transilvăneni, bucovineni etc., sau să fie încorporaţi în armata română”. În ceea ce-i priveşte pe „dezertorii ţărilor amice”, aceştia urmau a fi eliberaţi din centrele de prizonie i, hotărându-l se anumite localităţi unde să se stabilească spre a-şi câştiga existenţa prin muncă. Aici erau puşi sub supravegherea poliţiei, fiind avertizaţi că părăsirea loca[32]tăţii atrage după sine extrădarea lor.1 Stabilirea unui domiciliu fort. at pentru dezertorii străini este o practică întâlnită şi în vremuri de

30 AMAE, Problema 46, voi. 2, Dosar graţieri 1910- 1914, nepaginat.
31 AMAE, Problema 46, voi. 2, Dosar graţieri 1915-1919, nepaginat.
32 AMAE, fond 71/1914, Ea, voi. 76, Dosar 95, f. 12.

pace. Astfel, dezertorul venit din Bulgaria primeşte permis de şedere din partea autorităţilor române „atâta vreme cât va avea purtări bune şi în loace de trai şi cu condiţiunea ca locul său de şedere să nu fie niciun oraş limitrof cu Bulgaria sau în Dobrogea”. Aceste măsuri erau valabile şi în cazul dezertorilor bulgari de origine română: erau plasaţi la munca într-un judeţ ales, unde erau puşi sub supravegherea poliţiei locale. Fără autoriiaţia prealabilă a Ministerului de Interne nu puteau părăsi „localitatea ce le-a fost fixată, […] căci în caz contrar vor fi expulzaţi din ţară”. De [33]ce atâtea măsuri de precauţie? Exista temerea că unii dintre aceştia ar fi putut compromite siguranţa internă sau externă a ţării, ar fi putut tulbura liniştea publică sau lua parte la mişcări care „au de obiect răsturnarea ordinii publice sau sociale în ţară sau în străinătate”. Susp[34]ic mea faţă de străinii stabiliţi în Vechiul Regat creşte exponenţial în momentele de criză în relaţiile cu vecinii.

Cazul populaţiei alogene din Dobrogea şi, mai ales, din Cadrilater este un bun exemplu pentru a ilustra cum au evoluat raporturile dintre statul român şi supuşii săi. Succesul politicii demografice şi economice a autorităţilor române în Dobrogea a dat încredere cercurilor politice de la Bucureşti. Prin urmare, decizia de a interveni militar în Bulgaria, în vara anului 1913, şi de a se extinde teritorial în detrimentul acesteia a stârnit un entuziasm neaşteptat. Este moraentul de glorie al domniei lui Carol I: România pozează într-o putere regională, a cărei armată a adus rapid pacea în Peninsula Balcanică. Se vorbeşte cu mândrie de rolul său de jandarm al Europei în Balcani şi de aripi unea sa e vizatoare în această parte de Europă,

33 Biroul Judeţean Ilfov al Arhivelor Naţionale, fond Prefectura Ilfov, Dosar 21/1913, ff. 34, 64.

34 Emil A. Frunzescu, op. cit., p. 953.

cunoscută în epocă drept Orient. Faptul că aparţineai unei naţiuni puternice îţi xisufla încredere în viitor. S-a considerat că experienţa admin – trativă acumulată timp de trei decenii în Dobrogea va fi îndestulătoare pentru a integra cu succes şi Cadrilaterul, numit acum Dobrogea Nouă. Faptul că aici se găsea o importantă comunitate musulmană este considerat de bun augur, turcii fiind percepuţi drept mult mai docil faţă de administraţia românească decât populaţia bulgară din zonă. Acest optimism va fi spulberat în scurt timp. Prezenţa adn listraţiei româneşti în Oadrilater va declanşa o spirală a violenţelor, care îşi vor lăsa stigmatul asupra populaţiei locale în decursul următoarelor trei decenii Imag îea crudului insurgent bulgar (aşa-numitul comitagiu) şi cea a nemilosului jandarm român vor otrăvi viaţa cotidiană a vililor dobrogeni în toată perioada interbelică.[35] Râdacirile acestui fenomen trebuie căutate în primii ani ai admiii straţiei româneşt:

În vara anului 1913, prin anexarea Dobrogei de Sud, numărul alogenilor din Vechiul Regat practic se dublează. Noua provincie are o populaţie estimată la aproape 300.000 de persoane, în special turci şi bulgari.[36] Populaţia acestui nou teritoriu românesc va beneficia de o legislaţie specială. Legea privind organizarea Noii Dobroge este votată, în procedură de urgenţă, în primăvara anului 1914,

---

35 Pentru detalii vezi: Dan Câtânuş, Cadrilaterul: Ideologie comin-ternistă şi iredentism bulgar, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2001; George Ungureanu, Problema Cadri-laterului în contextul relaţiilor româno- bulgare (igig-ig4o), Istros, Brăila, 2009. Pentru punctul de vedere bulgar, vezi Liubomir Zlatev, „Bez borba - niama svoboda!" Vătreşnata Dobrudjanska Revoluţionna Organizaţiia (VDRO). igu;j-ig4o, Izdatelstvo Leni An, Ruse, 2015.

36 George Georgescu, Judeţul Caliacra din punct de vedere administrativ, financiar, economic, social şi cultural, Institutul de Arte Grafice

fără o dezbatere parlamentară serioasă. Guvernul Brătianu este chiar era ţiuit de către opoziţie că urmăreşte asimilarea populaţiei din acest nou teritoriu într-un mod brutal.1 Potrivit legii, locuorii din Dobrogea de Sud, care deveneau automat cetăţeni român, aveau dreptul la proprietate numai în teritoriul anexat. Dacă renunţau la cetăţenia română, erau obligaţi să-şi vândă proprietăţile. Calitatea de cetăţean român urma să fie stabil a de către o comisie, care trebuia să întocmească listele cu noii cetăţeni ai Regatului României. Practic, această comisie era obligată să examineze din oficiu situaţia tuturor locuitorilor din teritoriul anexat.2 Din păcate, ulterior avem doar o statistică parţială a acelor locuitori din Dobrogea de Sud cărora le-a fost recunoscută noua cetăţenie. Astfel, în judeţul Caliacra (unul din cele două judeţe ale Dobrogei de Sud) au fost acordate, în 1915, 34.295 de diplome de recunoaştere a cetăţeniei române. Din totalul acestor noi cetăţeni români, cei mai numeroşi erau etnicii turci (18.123), urmaţi de cei bulgari (15.722), de armeni (212), români (132), evrei (96) greci (9) şi sârbi (1). Diplomele de încetăţenire se înmânau doar bărbaţ lor, soţiile şi copiii beneficiind automat de cetăţeniei capului de familie.3 Din cauza unei legiferări făcute în grabă, autorităţile române au comis atunci o eroare, care

Carol (al. Bucureşti, 1915, p. 3; Ion N. Cămarăşescu, *Durostorul Expunerea situaţiei judeţului la 1 decembrie 1914*, Tipografia Ion C. Văcărescu, Bucureşti, 1915, p. 20.

1. *Dezbaterile Senatului*, Sesiunea ordinară 1914, nr. 29, 13 aprilie 1914, şedinţa din 30 martie, p. 365.

2. Ion N. Camarâşescu, op. cit., pp. 23 – 24; *Monitorul Oficial*, nr. 4*0, 24* mai (6 iunie) 1914, pp. 1973 – 1976.

3. SANIC, Fond Ministerul de Justiţie, Direcţia juridică, Dosar 70/1914, II. 2, 64.

va crea mari neplăceri populaţiei locale. Plecând de la prerr să că „în Bulgaria exista la data anexiunii Dobrogei Noi acelaşi regim turcesc în privinţa proprietăţii imobiliare pe care-l găsise la 1878 în Dobrogea veche”, legiuitorii români i-au deposedat practic pe proprietarii din Cadrilater de bunurile imobiliare, considerând că acestea sunt proprietatea statului, de la care puteau fi răscumpărate.[37] Este o’s: cuaţie care va fi îndreptată abia după Marele Război.

Până atunci, nemulţumirea celor privaţi de avere va fi alimentată de modul în care au fost trataţi de către autorităţi în primele zile ale intrării României în războiul mondial. Asistăm la o atitudine discriminatorie a autorităţilor centrale faţă de diferite categorii de cetăţeni români. Mulţi dintre noii supuşi români vor fi deportaţi în interiorul ţării. Pentru a înţelege mai b le amploarea acestei politici de stat, este îndeajuns să precizam că numărul civililor internaţi de către autorităţile române a fost ma mare decât cel al prizonierilor de război luaţi în timpul campaniei din 1916 – 1917. Potrivit statisticilor oficiale, în perioada august 1916 – aprilie 1918, guvernul român a decis să interneze aproape 38.000 de civili, în timp ce numărul soldaţilor inamici luaţi prizonieri pe frontul românesc a fost de aproape 32.000[38] – cu aproape 20% mai mulţi civili internaţi decât prizonieri de război. În epocă s-au vehiculat cifre între 15.000 şi 50.000 de persoane13 din întreaga Dobroge românească care au fost deportate în interiorul ţării. Statisticile româneşti fac

37 Ion Cămărăşescu, Constantin Georgescu-Vâlcea, Dreptul de proprietate asupra bunurilor imobiliare din Dobrogea Nouă, Editura tipografiei Urbana, Bucureşti, 1921, pp. 3-4.

38 Bogdan Negoi, Mărturii documentare: Lagărele de prizonieri din România în timpul primului război mondial, Tiparg, Geamăna- Arges, 2009, pp. 151-153, 214.

lumină în această privinţă: 14.967 cetăţeni români de etnie bulgară, cărora li se adaugă 3.913 cetăţeni bulgari. Nu poate trece neobservat faptul că aceştia reprez iţă aproape jumătate din totalul civililor internaţi de către autorităţile române în momentul intrării ţării în Marele Război. Mulţi d'Ltre ei îşi vor găsi sfârşitul în satele din Moldova, din cauza condiţiilor precare din perioada refu putut. Ulterior, autorităţile de la Sofia vor recurge la internarea unor civil români în Bulgaria, ca o măsură de represalii faţă de politica guvernului Brătianu. Din corespondenţa diplomatică a vremii, rămânem cu impresia unui dialog al surzilor între Bucureşti şi Sofia, fiecare guvern acuzându-l pe celălalt de „adevărate deportări". Autorităţile române se vor simţi lezate de ceea ce considerau a fi imixtiunea guvernului bulgar „în relaţiile noastre cu supuşii noştri".[39]

Aceste deportări, precum şi politica de rechiziţii şi incendiere a satelor în timpul retragerii armatei române arată că autoritäle de la Bucureşti au tratat Dobrogea de Sud practic ca pe un teritoriu inamic. Un medic elveţian care a vizitat centrele de internaţi civili din Moldova ne oferă explicaţii ale acestei realităţi: „Motivul invocat pentru acest exod în masă este că armatele bulgare masacrau totul în calea lor. O altă explicaţie plauzibilă ar putea fi dată: România nu avea decât o încredere relativă în fidelitatea supuşilor săi de anexare recentă şi prefera să-i interneze. Există aici o problemă care ţine de istorie...".[40]

Într-adevăr, violenţele cărora le cad pradă civilii dobrogeni îşi au originea în campania militară din vara anului 1913.

---

39 AMAE, fond 71/1914, Ea, Dosar 283, ff. i8o-aoo, ao8.

40 Andrei Şiperco, Tragedii şi suferinţe neştiute: Prizonieri de război şi internaţi civili în România. îgij-igig. Documente elveţiene, Editura Oscar Prinţ, Bucureşti, 2003, p. 163.

Este prima mobilizare a armatei române după Războiul de Independenţă. În 1877, dorobanţul român trece Dunărea pentru a lupta împotriva otomanilor, inclusiv pentru elibera rea populaţiei bulgare. 36 de ani mai târziu, acelaşi dorobanţ trece iarăşi fluviul, cu un entuziasm asemănător, pentru a-i pune la punct pe liderii bulgari care au aruncat ţara într-un război cu toţi vecinii. Ceea ce s-a întâmplat între aceste două campanii la sud de Dunăre poate fi explicat numai prin teama pe care ţi-o poate provoca un vecin mai puternic ca tine. Omul politic liberal I.G. Duca descrie conduita guvernelor de la Bucureşti: „Noi n-am vrut să împiedicăm statele balcanice de a ajunge la înfăptuirea idealurilor naţionale, fiindcă şi noi avem un ideal naţional şi prin urmare nu puteam să fim împotriva idealului naţional al altora. Dar ceea ce am vrut e să întârziem cât mai mult ceasul îndepl inirii acestor aspiraţii, ceea ce am vrut e ca, pe cât posil il, momentul acestei realizări să coincidă cu realizarea idealului nostru naţional. Noi n-am vrut ca aceste state să se mărească înaintea noastră, căci e lesne de înţeles că atunci ele ar fi putut nu numai să ne întreacă şi să ne îngreuneze dezvoltarea, dar să devină chiar o piedică la realizarea în viitor a propriilor noastre aspiraţii naţionale”.1 Mai întins ca populaţie şi teritoriu decât vecinele sale din Balcani, Vechiul Regat are tot interesul în menţinerea statu-quo-ului în regiune, care să-i garanteze şi pe viitor un rol „cu desăvârşire precumpănitor” în acest colţ al Europei. În primăvara anului 1912, la Bucureşti ajung informaţi lespre negocieri secrete, purtate de Bulgaria, Grecia, Serbia şi Muntenegru, privind împărţirea unor teritorii otomane. Nimeni nu pariază însă pe puterea militară a coaliţiei balcanice şi pe coeziunea acesteia. Carol I este convins că viitorul conflict va fi de durată, ceea ce va reclama intervenţia marilor puteri pentru restabilirea păcii. În

acest caz, România nu ar avea decât de câştigat de pe urma unei „neutralităţi vigilente”. În plus, este un an poliric agitat, cu o guvernare conservatoare slăbită de scandaluri. În împrejurări excepţionale de politica externă, regele nu are nevoie de un prim-ministru orgolios şi cu opinii personale, ci de o personalitate cumpănită cu care să colaboreze şi care să-i asculte dispoziţie. Mai este şi delicata misiune a reînnoirii tratatului de alianţă cu Puterile Centrale, care reprezintă piatra de temelie a politicii externe româneşti de după 1883. Un tratat despre a cărui existenţă ştiu foarte puţini oameni politici români. În aceste condiţii, în loc de a-i chema la putere pe liberalii mai tânărului Ionel Brătianu, bătrânul suveran preferă să aibă un nou cabinet condus de venerabilul Titu Maiorescu. Criza balcanică din 1912 – 1913 va deveni cântecul de lebădă al celor doi bătrâni oameni de stat.

Victoriile rapide ale aliaţilor balcanici împotriva Turciei şi, în special, extinderea teritorială a Bulgariei provoacă stupoare, deziluzii şi nelinişte. Se vorbeşte cu îngrijorare despre pericolul ca, îmbătată de victoriile obţinute, Bulgaria să-şi îndrepte întreaga atenţie asupra Dobrogei. Presa este tranşantă: avem dreptul de a stăpâni Dobrogea în linişte şi în siguranţă! Prin urmare, importanţa strategică a acestei provin îi mpune ca ea să poată fi apărata printr-o extindere teritorială înspre sud. Este o ilustrare a principiului conform căruia cea mai bună apărare este atacul.[41] în cercurile de la Bucureşti se vorbeşte, tot mai aprins, despre anexarea Silistrei, dator a importanţei sale strateg e – de cheie a

Dobrogei. Soarta acestui oraş din Bulgaria de\ne o

41 Blagovest Niagulov, „Dobrudja kato graniţa i graniţata v Dobrudja (predi i sled Berlinskiia dogovor, 1878)", în Plamen Mitev, Vania Raceva, Imperii, graniţi, politiki (XIX - nacealoto na XX vek), Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski", Sofia, 2016, p. 225.

adevărată obsesie naţională. Carol I crede însă că nimeni de la Bucureşti nu are idee despre ce înseamnă să anexezi un „centru cultural bulgăresc”, care poate. deveni fatal pentru România”.[42] La sfârşitul lunii octombrie 1912, la trei săptămâni după declanşarea Primului Război Balcar inginerul B.G. Assan le adresează redactorilor de la *Universul* o scrisoare deschisă. „Voind să cunosc resursele şi bogăţiile ţinuturilor bulgare ce s-ar oferi României ca compensaţie, am cutreierat toate librăriile din Capitală fără să găsesc vreo carte de geografie economică a Bulgariei. Mi s-a răspuns că există multe lucrări, însă nu se cer, căci nimeni în Bucureşti nu se ocupă de Bulgaria. Într-adevăr, abia de două-trei săptămâni ne ocupăm de aşa ceva.”[43] Câteva zile mai târziu, ataşatul militar la Sofia, maiorul G.A. Dabija, înmâna regelui Carol I şi câtorva miniştri de la Bucureşti copii ale studiului său amănunţit asupra Cadrilaterului. Scopul acestuia era ca autorităţile statului „să cunoască valoarea Cadrilaterului revendicat”, pentru ca acestea să nu „se găsească în faţa unei probleme de care nu ar fi avut nicio idee”.[44] Ministrul de interne, Take Ionescu, sesizează importanţa acestei lucrări şi dispune publicarea ei fără amânare în tot acest timp, opinia publică se frământă; câte capete, tot atâtea păreri. Este invocată şi soarta aromânilor din ţinuturile otomane, care riscă să fie asimilaţi prin politica intransigentă a tinerelor state naţionale din Balcani. În par lamentul de la Bucureşti, deputatul Ionel Grădişteanu declară că a găsit o rezolvare a crizei. Astfel, din cauza amestecului rar întâlnit

---

42 Raymund Netzhammer, Episcop în România, I, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005, p. 422.

43 Universul, an XXX, Nr. 297, 28 octombrie 1912.

44 G.A. Dabija, Amintiri din cariera militară, i8g^-igao: Oameni, tipuri, obiceiuri, năravuri şi sisteme de altă dată, Biblioteca Academiei Române (BAR), Secţia manuscrise, A 1710, f. 314.

de populaţii din teritoriile otomane, creştini din Balcani vor fi împărţiţi între statele balcanice după princiui compensaţiilor. Prin urmare, „să ia fiecare o ref une, o întindere de pământ cu populaţii amestecate, dar care ca în ’ndere să fie în proporţie cu însemnătatea numerică a întregii populaţii naţionale pe care fiecare stat o are în Imperiul Otoman”. Dacă am putea aplica acest principiu şi românilor, îşi duce Grădişteanu raţionamentul mai departe, „am putea deduce din aplicarea lui cam la ce întindere de pământ din Imperiul Otoman ar avea dreptul şi românii”. Astfel, dacă socotim populaţia românească din Imperiu la 300.000 de persoane, „ceea ce e un minim desigur sub adevăr”, România ar avea dreptul la o întindere de 13.000 de km pătraţi. „Vedeţi, d-lor, foarte curios, 13 mii km pătraţi – în ipoteza cea mai rea, în care nu am avea decât 300.000 de români în Turcia – este tocmai întinderea Cadrilaterului bulgar”. Ceea ce ar fi trebuit, în accepţiunea factorilor de decizie de la Bucureşti, să-i determine pe bulgari „ca, fără greutate, să recunoască dreptatea cererilor noastre este nemărginita datorie de recunoştinţă pe care Bulgaria şi poporul bulgar o au faţă de noi, şi această datorie de recunoştinţă nu este o datorie de ieri, de alaltăieri, sau o datorie pe care au contractat-o într-o împrejurare trecătoare oarecare. România, d-lor, a fost, pot să zic, crescătoarea, dădaca Bulgariei şi a neamului bulgăresc. În cursul lungilor secole în care a zăcut poporul bulgar sub călcâiul osmanlâilor, Ţara Românească a fost pentru ei singura ţară de adăpost, ţara mântuirii […]. Dar România […] a mers mai departe: şi-a vărsat sângele la 1877 pentru libertatea ei, ajutând astfel la consfinţirea dreptului ei la existenţă. Mai târziu, la 1885, când România a fost îndemnată de Serbia ca împreună să împiedice unirea Bulgarie cu Rume a o i entală, Români[45]a şi atunci a

45 Provincie otomană cu regim special, aflată la sud de Munţii Balcani

lăsat să se înfăptuiască unirea Bulga i de nord cu cea de sud, când n-avea decât să trimită o divizie peste Dunăre ca chiar unirea celor două Bulgarii să rămână poate astăzi numai o dorinţă neîndeplinită. În sfârşit, acum în urmă România, prin neutralitatea ei, a dat putinţa Bulgariei ca să-şi atingă aproape idealul ei naţional”. Când un popor şi o ţară au făcut atâtea pentru un alt popor, „cum poate nu se mai pomeneşte în istoria omenirii”, deputatul Grădişteanu este convins că „bulgarii nu vor răsplăti cu cea mai neagră ingratitudine sprijinul statornic şi nepreţuitul ajutor pe care l-au avut totdeauna de la noi”. Numai e[46]a această idee provoacă stupoare la Sofia, cabinetul bulgar fiind indignat de „atitudinea de speculant” a celor de la Bucureşti.

Presiunile asupra cabinetului Maiorescu devin tot mai sâcâitoare. Opoziţia îi reproşează că, în timp ce toţi se bat în Balcani, România stă liniştită, aşteptând ca „toţi să vie cu daruri, înălţând prin recunoştinţa lor prestigiul crescut al Statului nostru”.[47] Un curent războinic cuprinde, treptat, societatea românească, aţâţată de o presă exaltată. Un popor fără ideal, scriu publiciştii de la Bucureşti, „poate vegeta, dar nu poate trăi. Căci a trăi înseamnă a înainta, a cuceri”. Idee împărtăşită şi de istoricul Vasile Pârvan, care nvocă necesitatea unui război „care să ne ridice şi în faţa noastră, şi a Europei”. Raţionamentul său este fără echivoc: dacă nu obţinem „un tei. to în de schimb pentru alte teritorii scumpe nouă,

(Stara Pianina). Unificarea Bulgariei, realizată în septembrie 1885, a generat o adevărată criză în plan regional, soldată cu un conflict sârbo-bulgar, căruia i s-a pus capăt prin pacea încheiată la Bucureşti (19 februarie 1886).

46 Desbátenle Adunării Deputaţilor, Sesiunea ordinară 1912-1913, nr. 11/21 decembrie 191a, şedinţa din 15 decembrie 191a, pp. 59-61.

47 România şi Peninsula Balcanică. Politica Partidului Naţional Liberal, Imprimeriile Independenţa, Bucureşti, 1913, p. 23.

zadarnic ne mai gândim la unitatea noastră naţională". Prin urmare, o România care, din punctul de vedere al graniţei, „stă la discreţia Bulgariei nu mai poate fi pe viitor capabilă de niciun act de voinţă naţională care ar contracara măcar cât de puţin interesele Bulgariei".[48]

Negocierile p vând rectificarea graniţei româno-bulgare demarează cu greutate şi par sortite eşecului. Dacă România solicită, în semmbul neutralităţii sale, linia Silistra-Balcic, cabinetul de la Sofia ia în calcul doar o insignifiantă rectificare teritorială care să cuprindă fortăreaţa Silistra şi nişte kilometri pătraţi nelocuiţi.[49] Şedinţele cabinetului bulgar în care se discută despre atitudinea necesară în disputa teritorială cu România sunt dominate de certuri şi divergenţe de opt e, nu doar între cele două formaţiuni de la guvernare, ci şi între miniştrii aceluiaşi partid.[50] Premierul Ivan Ev. Gheşov le explică cu plomaţilor străini dificultatea deciziei de a-i acorda României compensaţiile teritoriale cerute Unul d între regimentele care s-au distins în luptele cu turcii este format din locuitorii Silistrei, şi este greu ca acestora să li se spună: de astăzi nu mai sunteţi bulgari, ci români![51]

Această dispută teritorială dintre Bucureşti şi Sofia devine tot mai agasantă pentru marile puteri, preocupate de localizarea conflictului din Balcani. Şeful diplomaţiei ruse, Serghei Sazonov, este insistent în efortul de a îndupleca Bulgaria în privinţa cedării Silistrei, îngrijorat

48 Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor, România şi popoarele balcanice, Tipografia românească, Bucureşti, 1913, pp. 10-12.

49 Naucen Arhiv na Bălgarskata Akademiia na Naukite (NABAN), Fond îŢk, opis 1, Dosar 163, ff. I-V.

50 Pasa Kişkilova, Bălgariia 1913. Krizata vuv vlasta, Akademicino izdatelstvo „Prof. Marin Drinov", Sofia, 1998, p. 15.

51 A. Nekludoff, Diplomatic Reminiscences Before and During the World War, ign.~igiy, E.P. Dutton and Co., New York, 1920, p. 153.

de faptul că „o ocupaţie p n forţa a acestui oraş de către România va face necesară, mai devreme sau mai târziu, intervenţia mii arăa Ru *a*”. *x* Mesajul lui Sazonov este tranşant: Rusia nu va intra în război de dragul Silistrei[52] Reacţia diplomaţiei ruse vine ca răspuns la solicitările Sofiei de aplicare a clauzelor convenţiei n litare semnate în 1902, potrivit cărora „Rusia va act; na cu toate forţele sale pentru păstrarea integrităi şi inviolalităţii teritoriului Bulgariei”.[53] Temerile diplomaţiei ruse sunt confirmate de asigurările pe care ministrul austro-ungar la Bucureşti i le dă premierului Maiorescu, respec jv sprijinul mi tar al Vienei în cazul în care România va fi atacată de Rusia în urma unei intervenţii militare împotriva Bulgariei.[54] Marile puteri îşi exprimă disponibilitatea de a media disputa româno-bulgară. Locul ales este Sankt-Petersburgul. Este, de fapt, un arbitraj, şi nu o mediere, deoarece reprezentanţtor celor două state aflate în dispută nu li se permite să participe şi să pledeze în cadrul acestei conferinţe.[55] Potrivit protocolului semnat pe 26 aprilie 1913, Bulgaria cedează României oraşul Silistra şi o zonă periferică cu o adâncime de trei kilometri. Linia noii graniţe româno-bulgare urmează a fi slabi „tă de o comisie mixtă, într-un interval de trei luni. În schimb, statul român trebuie să-i despăgubească pe cetăţenii bulgari din noul ter Hor a care vor dori, în următoarele şase luni, să

---

52 Prof. S.S. Bobcev, Straniţi iz moiata diplomaticeska misiia v Petrograd (1912-1913), Izdatelstvo na slavianskoto drujestvo v Bălgariia, Sofia, 1940, p. 93.

53 Dr. B. Kasiakov, Prinos kăm diplomaticeska istoria na Bălgariia. i8j8- ig25, Peceatniţa Rodopi, Sofia, 1925, p. ao.

54 Titu Maiorescu, România, războaiele balcanice şi Cadrilaterul, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1995, p. 91.

55 Prof. S.S. Bobcev, op. cit., p. 117.

emigreze.[56] 1 condiţiile în care viaţa statului român a fost oarecum „suspendată timp de şase luni” în aşteptarea tranşării disputei teritoriale cu Bulgaria[57], rezultatul Conferinţei de la Petersburg este primit la Bucureşti cu sentimente amestecate. Există destule persoane care nu înţeleg „de ce s-a făcut atâta zgomot pentru acea Silistra”, pentru care va trebui să se plătească nişte bani.[58] Mai mult, în unele cercuri se consideră că „petecul de pământ ce ni s-a cedat la Silistra ajunge abia ca să ne îngropăm în el demnitatea ţării”.[59]

La orizont se profilează un nou război, de data aceasta între aliaţii balcanici, care nu se pot înţelege în privinţa împărţirii teritoriilor cucerite. Timpul lucrează în favoarea premierului Maiorescu, care respinge ideea de a se amesteca în disputele dintre aceste ţări. România nu poate interveni decât în momentul izbucnirii unui nou război în Balcani, când „se cuvine a avea mâna liberă pentru a impune pacea”. [60]Des „fără nicio orientare şi direcţie”, scrie Nicolae Iorga, Titu Maiorescu este „de un realism fără jenă”.[61] Schimbarea de guvern de la Sofia, intervenită după semnarea, la 17 mai 1913, a tratatului care a pus capăt F mulu Război Balcanic, duce la o schimbare radicală de ton a cabinetului român. Succesorul lui Gheşov este Stoian Danev, un adept al politicii tonului

56 Ministerul Afacerilor Străine, Documente diplomatice: Evenimentele din Peninsula Balcanică. Acţiunea Rom tiei. 20 septembrie 1913-l august 1913, Imprimeria Statului, Bucureşti, 1913, pp. 98-100.

57a . Opinia, anul X, nr. 1875, 9 mai 1913, p. 1.

58 Petăr Abraşev, Dnevnik, Akademicino izdatelstvo „Prof. Marin Drinov", Sofia, 1995, p. 287.

59 General C.N. Heijeu, Studii şi critice militare: Din învăţămintele războaielor din 1913 şi 1916-1918, voi. I, Bucureşti, 1921, pp. 19-20.

60 Documente diplomatice: Evenimentele din Peninsula Balcanică,

61p . 98.

ridicat, convins de atitudinea antibulgară a autorităţilor de la Bucureşti.[62] Situaţia devine tot mai încordată. Grecia şi Serbia încheie o alianţă militară secretă îndreptată împotriva pretenţiilor bulgare în fosta Macedonie otomană. „Ne îndreptăm fatal spre război", notează în jurnalul său ministrul bulgar al justiţiei, Petăr Abraşev. Numai că pentru a începe un război trebuie să ai spatele asigurat, iar „dinspre România flancul ne este cu siguranţă descoperit".[63] Desemnarea neseriosului de Danev, aşa cum îl cataloghează Carol I[64], provoacă consternare la Bucureşti. Nu au trecut decât câteva luni de la interminabilele negocieri purtate cu Sofia pentru rectificarea graniţei dobrogene. Intransigenţa lui Stoian Danev, cel care a purtat aceste negocieri în numele păr i bulgare, este bine cunoscută oficialilor de la Bucureşti. În presa locală, noul premier de la Sofia este subiect de ironii, fiind considerat modelul bulgarului îndărătnic şi al ţăranului lipsit de educaţie şi maniere.[65] Proaspăt revenit de la negocierile de pace de la Londra, Stoian Danev are „convingerea fermă că România nu a intrat şi nu va intra în nicio combinaţie cu Serbia şi Grecia" îndreptată împotriva Bulgariei. [66]în aceste condiţii, Danev respinge ferm necesitatea unei înţelegeri cu România. Membrii cabinetului de la Sofia decid să nu-i lase pe români „să ne escrocheze", în căutare de „noi el lipiruri L, chiar dacă sunt înştiinţaţi că Rusia va fi „indiferentă" în cazul unei

62 Stoian Danev, Memoari, Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski", Sofia, 1992, p. 209.

63 Petăr Abraşev, op. cit., pp. 342-347.

64 Raymund Netzhammer, op. cit., p. 459.

65 A. Toşev, Balkanskite voini, II, Knigoizdatelstvo Hr. G. Danov, Plovdiv-Sofia, 1931, p. 314.

66 A. Nekludoff, op. cit., p. 180.

intervenţii militare a României împot-va Bulgariei. [67] În spatele acestei fermităţi se află asigurările date de comandant armatei bulgare, convinşi că a se: t momentul să-şi distrugă adversarii.[68]

Poli; ca cabinetului Danev se bazează pe o argumentaţie greşită: 1) convingerea că pretenţiile româneşti sunt nedrepte şi imorale şi, din acest considerent, toată lumea va fi împotriva lor; 2) în caz că romanii vor ataca, are cine să intervină în favoarea Bulgariei.[69] Fost ministru bulgar la Bucureşti, generalul Hesapciev va condamna „orbirea politică" a autorităţilor de la Sofia în privinţa relaţiilor cu România, care a dus o „politică cavalerească".[70] Cabinetul de la Bucureşti are „tăria morală necesară de a nu recurge la arme decât în ziua în care o putea face în numele civilizaţiei şi al ordinii în Balcani".[71] După ce Bulgariaş a atacat aliaţii, declanşând un nou război în regiune, guvernul Maiorescu decide că a sosit momentul de a interveni militar, având acceptul marilor puteri. Trupele bulgare sunt masate în Macedonia, unde poartă lupte sângeroase împotriva grecilor şi sârbilor. Mai mult, turcii nu pierd oca*, ia nesperata de a-şi recupera o parte din teritoriile pierdute şi intră în Bulgaria. Drumul spre

Sofia este deschis pentru armata română, care

---

67 Doklacl na parlamentarnata izpitatelna komisiia, I, Dărjavna Peceatniţa, Sofia, 1918, pp. 783-784.

68 General Iv. Ficev, Balkanskata voina. îgin-igi,3. Prejiveliţi, belejki i dokumenti, Dărjavna Peceatniţa, Sofia, 1940, p. 428.

69 Prilojenie kăm Doklad na parlamentarnata izpitatelna komisiia, I, Dărjavna Peceatniţa, Sofia, 1918, p. 345.

70 Hristofor Hesapciev, Slujba na Bălgariia v ciujbina: Voenno-diplomaticeski spomeni (i8gg-igi4 g.J, Voennoizdatelski kompleks „Sv. Gheorghi Pobedonoseţ", Sofia, 1993, p. 272.

71 Desbaterile Adunării Deputaţilor, Sesiunea ordinară 19x3-1914, nr. 10/24 decembrie 1913, Şedinţa de la 11 decembrie 1913, p. 99.

ajunge până aproape de porţile oraşului, iar Bulgaria, îngenuncheată, îşi caută salvarea de la pieire. Situaţia este descrisă plastic de Maiorescu: „Bulgaria este în mâna noastră ca o muscă între degete, la cea mai mică presiune exercitată concentric de sârbi, de greci şi de noi, Bulgaria poate dispare. Viaţa ei ca stat stă în mână Regelui nostru”.[72] Este un lucru pe care îl înţelege şi capriciosul rege al bulgarilor, Ferdinand; se adresează acum direct suveranului român (pe care în particular îl lua în derâdere), cerându-i să medieze pacea. Tratatul de la Bucureşti (28 iulie 1913) acordă „României rolul pe care trebuie să-l aibă de multă vreme în Balcani; România este astăzi, prin prestigiul şi puterea sa, naţiunea care merge în fruntea popoarelor balcanice”.[73]

Chiar dacă este statul care, în urma acestui tratat, a beneficiat de cea mai mică extindere în termeni de teritoriu şi populaţie, Vechiul Regat reuşeşte să-şi păstreze, din acest punct de vedere, supremaţia în raport cu statele balcanice. [74]Pentru Nicolae Iorga, hegemonia militară şi politică a României nu reprezintă altceva decât „o consecinţă a valorii etnice” şi culturale a poporului român.[75] La doar câteva ore după semnarea Păcii de la Bucureşti, academicianul A.D. Xenopol identifică noua provocare pentru guvernanţii români: nevoia unei armonii între succesul dobândit în politica externă şi „nevoile lăuntrice” apărute după campania militară din Bulgaria.1 Se vorbeşte deschis despre importanţa democratizări; arii,

---

72 Alexandru Iacovaky, Amintiri, BAR, Secţia manuscrise, A 2650 a, f. 56.

73 Noua Revistă Română, voi. XV, nr 3-4, 22-29 decembrie 1913, Bucureşti, p. 33.

74 Noua Revistă Română, voi. XV, nr. 5, 5 ianuarie 19x4, p. 57.

75 Desbaterile Adunării Deputaţilor, Sesiunea ordinară 1913-1914, nr. 10, 24 decembrie 1913, Şedinţa din 13 decembrie 1913, p. 118.

„prin reforme cinstite”, astfel încât politica externă a ţării să se poată sprijini pe „o politică internă consolidată”.2 Dacă României nu i-ar rămâne de rezolvat chestiuni interne vitale, susţine publicistul Tudor Arghezi, „nu ne-am da înapoi să propagăm ideea unei ocupaţii şi anexă româneşti a tuturor Balcanilor”.3 Pentru a avea un cuvânt decisiv în regiune, remarcă şeful liberalilor, Ion I.C. Brătianu, România are „datoria imperioasă” a unor reforme sociale, mi-l tare şi economice, prin care să fie asigurate „condiţiile necesare existenţei şi propăşirii sale” 4 Cele câteva săptămâni petrecute în Bulgaria au avut „înrâurirea cea mai puternică” asupra ţăranilor români aflaţi sub arme 5 Cele văzute în „gospodăria bulgarului” pot fi rezumate prin formula „pământ şi vot”.6 Faptul că bulgarul „are pământ şi este bine înstărit”, precum şi atenţia acordată întreţinerii şcolilor din satele bulgăreşti sunt realităţi care nu pot fi ignorate. În condiţiile în care, în această campanie, „Bulgaria a fost cutreierată de atâţia români luminaţi”, se speră că „învăţăturile pe care le putem trage de la vecinii noştri” nu vor rămâne „fără roade”.7 Oamenii politici români care participă X. *Universul*, anul XXXI, nr. 206, 39 iulie/11 august 1913, Bucureşti.

a. *Luceafărul*, an XII, nr. 17, Sibiu, 1 septembrie 1913, p. 52 a.

3. Tudor Arghezi, *Opere*. III. *Publicistică* (*1896 – 1913*), Editura Academiei Române, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2003, p. 1149.

4. George Fotino, Discursurile lui Ion I.C. Brătianu, vol. IV (25 februarie 1913-l noiembrie 1918), Cartea Românească, Bucureşti, 1940, p. 46.

5. N. Iorga, op. cit., p. 141.

б. *Viaţa Românească*, anul XVIII, nr. 7 şi 8, iulie-august 1913, Iaşi, p. 22 a.

7. Virgil Coman (ed.), Campania militară a României din 1913: O istorie în imagini, documente şi mărturii de epocă / România's military la campania militară din vara anului 1913 conştientizează această nevoie de schimbare, inclusiv guvernamentală. Convinşi că reformele „nu mai pot fi amânate nicio clipă" 1, liberal: îşi pregătesc venirea la putere. Se discută, mai întâi, despre necesitatea unei reforme electorale, în sensul „unei lărgiri a dreptului de vot", prin introducerea votului universal2. Tre' săptămâni mai târziu, Ion I.C. Brătianu lansează în dezbatere publică proiectul exproprierii marilor proprietăţi ca soluţie a sensibilei chestiuni agrare din Vechiul Regat. Acest program de reforme „îndrăzneţe şi radicale", prin care se urmăreşte modificarea sistemului electoral şi îmbunătăţirea situaţiei materiale a ţăranilor, este răspunsul liberalilor la succesul obţinut de guvernul conservator prin Pacea de la Bucureşti.3 Veniţi la putere în ianuarie 1914, liberalii încearcă să-şi respecte promisiunile electorale. Planurile le sunt însă date peste cap de consecinţele asasinării, la Sarajevo, a moştenitorului tronului austro-ungar. Este un moment anticipat de fostul premier conservator Petre P. Carp, anume că Tratatul de la Bucureşti riscă să devină literă moartă. Faptul că Bulgaria a fost aspru tratată de către învingătorii ei, sub patronajul României, îl nelinişteşte pe bătrânul om politic român.4

„Ostilitatea pei; uloasă" a Bulgariei rănite în vara anului 1913 este un subiect care preocupă elita politică de la campaign în 1913: A history în images, documents and epoch testimoniáis, Editura Etnologică, Bucureşti, 2013, pp. 154, 164.

1. I.G. Duca, *Amintiri politice*, I, Jon Dumitru Verlag, München, 1981, p. 9.

2. *Universul*, anul XXXI, nr. 212, 4 /17 august 1913, Bucureşti.

3. *Dezbátenle Adunării Deputaţilor*, Sesiunea ordinară 1913 – 1914, nr. 10, 24 decembrie 1913, Şedinţa din 13 decembrie 1913, p. 122.

4. *Dezbátenle Adunării Deputaţilor*, Sesiunea ordinară 1914, nr. 37, 18 aprilie 1914, Şedinţa din 16 aprilie 1914, p. 703.

Bucureşti după declanşarea Primului Război Mondial. Incertitudinea şi neîncrederea domnesc la Bucureşti şi Sofia. Unii oameni politici avertizează că, după campania românească din vara lui 1913, „niciodată bulgarii nu vor uita Dobrogea, niciodată nu vor părăsi gândul revanşei". Cum să credem – se întreabă ei – că în cazul unei extinderi teritoriale a României peste Carpaţi bulgarii vor rămâne indiferenţi, că ei, un popor ambi + s, vor renunţa la ideea revanşei?[76] Această frustrare resimţită în societatea bulgară este alimentată de sentimentul că România a privat Bulgaria de şansa de a culege roadele jertfelor sale de pe câmpul de luptă. România este percepută ca un vecin perfid, care a căutat „să găsească uşa deschisă, pentru a ni se strecura în casă şi a fura tot ce se poate".[77]

Aşa se explică spiritul de revanşă al trupelor bulgare care au luptat pe frontul dobrogean în toamna anului 1916. Excesele cărora le-au căzut pradă civilii aflaţi în calea trupelor sunt tratate cu un soi de autism de către istoricii români şi cei bulgari: fiecare preferă să vorbească despre atrocităţile comise de ceilalţi, nu şi de ai săi. Iată un exemplu concludent: „Chiar în momentul izbucnirii războiului din 1916, populaţia bulgărească din Dobrogea nouă, tratată de Statul român cu atâta toleranţă, a adoptat o atitudine duşmănoasă făţişă, ajutând trupele bulgare în

---

76 Noua Revistă Română, voi. XVI, nr. 11-12, Bucureşti, 12-19 octombrie 1914, pp. 155-161.

77 Anastas Işirkov, Kăsi napătni belejki vărhu Dobrudja i Moravsko, Sofia, 1917, p. 16.

înaintarea lor, atacând trupele româneşti din spate şi dedându-se la atrocităţile cunoscute asupra soldaţilor români răniţi şi prizonieri şi asupra populaţiei româneşti rămasa fără apărare. Actele bulgăreşti de atrotate au fost date publicităţii şi descrise pe larg în numeroase volume, în care se ilustrează caracterul acestui popor, rămas pe o treaptă de civilizaţie foarte înapoiată”.[78] De partea cealaltă, există istorici bulgari care califică comportamentul trupelor române de pe frontul dobrogean ca fiind nici mai mult, nici mai puţin decât „un genocid curat”.[79] Sunt documentate jafuri, incendieri, violu şi omoruri. Dincolo de eroismul arătat de soldaţ pe câmpul de luptă, suferinţa celor suspectat le-a avea alte sentimente decât cele ale regimului sub care se aflau nu trebuie desconsiderată în niciun fel. Regulile nescrise ale războiului vor face legea pe frontul dobrogean în toamna anului 1916. Având experienţa nefastă a celui de-al Doilea Război Balcanic, când presa europeană va fi invadată cu ştiri despre atrocităţi puse pe seama soldaţilor bulgai, guvernul de la Sofia va face tot posibilul pentru a nu pierde un nou război mediatic. Reprezentanţii statelor neutre sunt chemaţ să constate la faţa locului atrocităţile comise de armata română, sunt puse în circulaţie cărţi poştale cu e /în ucişi în satele dobrogene.[80] Autorităţile române sunt avertizate că, dacă nu vor pune capăt acestor practici, „şi noi ne-am putea comporta în acelaşi fel asupra populaţiei româneşti paşnice sau asupra prizonierilor capturaţi”.[81] Iar în toamna anului 1916 niir: nu pare să

78 M. Roman, „Iredenta bulgară în Dobrogea", Analele Dobrogei, anul XVI, Cernăuţi, 1935, p. 9.

79a . Jeko Popov, Dobrudja: Okupirana. Osvobodena. Otneta. 1913-1918, Kiustendil, aoo8, p. 134.

80 ŢDA, fond i76k, opis 3, Dosar 518, ff. 94-95.

81 DVIA, fond 58, opis 5, Dosar 80, ff. 615.

înspăimânte mai mult societatea românească decât iminenta venire a bulgarilor. Zvonurile despre atrocităţile comise de soldaţii bulgari sunt pe buzele tuturor. Printre cei consideraţi vinovaţi de escaladarea violenţelor se numără şi dezertorii de etnie bulgară din armata română, care au format „bande pe propriul nostrute: toriu, [...] au jefuit şi omorât bătrâni, copii şi femei, pe care le-au şi necinstit, nenorociţi care se refugiau din satele din Sudul Dobrogei, căutând scăparea şi puţi înk avut încărcat în câte o căruţă, trasă de nişte ar male slăbite din cauza drumului îndelungat pe care-i făceau şi lipsite de o hrană suficientă”[82]

Este începutul unei perioade tragice, când cei care nu şi au părăsit domul vor cunoaşte nu doar vicisitudini 3 ocupaţiei străine, ci şi nesiguranţa pe care o aduce fiecare schimbare de administraţie. Din acest punct de vedere, populaţia dobrogeană a fost martoră nu doar la plecarea administraţiei româneşti, ci şi la neînţelegerile ivite între bulgari şi germani pentru administrarea ţinutului dintre Dunăre şi Mare. Constanţa, oraş în care Nicolae Şucu a fost cantonat în perioada 1917 – 1918, reprezintă cel mai bun exemplu al constrângerilor prin care a trecut populaţia locală. Astfel, în perioada ocupaţiei Puterilor Centrale, în primele trei luni administraţia comunală a fost de esenţă bulgară, în continuare timp de şapte luni austro-ungară, iar în restul timpului germano-bulgară şi turcă până în noiembrie 1918, când pentru câteva săptămân s-a

---

82 General R. Scărişoreanu, op. cit., p. 22.

a. Emil Răcilă, Contribuţii privind lupta românilor pentru apărarea patriei în Primul Război Mondial, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981, pp. 92-94.

_ Jeko Popov, Kosio Pencikov, Petăr Teodorov (eds), Izvori za istoriiata na Dobrudja. 1879-1919, I, Izdatelstvo na Bălgărskata Akademiia na Naukite, Sofia, 1992, pp. 433-461.

ajuns iarăşi la o administraţie bulgară. Poate aşa se explică de ce regimul administraţi i instituite în Dobrogea a fost mult mai dur decât în restul teritoriului ocupat.2 Miza o reprezintă împărţirea prăzii de război, respectiv exploatarea economică a regiunii, o adevărată gură de oxigen pentru economiile vlăguite ale unor ţari aflate în război de ani de zile. Nemulţumirile sunt cauzate de disproporţia dintre aportul la cucerirea acestei regiuni şi cota-parte alocată din prada de război. Depozitele de petrol şi cereale de la Constanţa, precum şi lin i de cale ferată care leagă acest port de Cernavodă au o importanţă strategică pentru germani, care resping ideea unei admin traţii civile şi militare bulgare în Dobrogea românească.1 În octombrie 1916, comandamentul german decide să lase Cad laterul sub administraţie bugară. În schimb, Dobrogea de Nord este declarată zonă militară de ocupaţie, aflată temporar sub administraţie germană. Austro-Ungaria şi Turcia sunt, de asemenea, interesate să controleze pări am ţinuturile dobrogene. Spre nemulţumirea autorităţilor bulgare, acest statu-quo se va menţine până în primăvara anului 1918.

În tot acest răstimp, Armata a III-a bulgaia, a cărei bază de operaţiuni se afla în nordul regiunii, trebuie să se conformeze dispoziţiilor administraţiei germane, a cărei prezenţă fractura legătura directă cu propriul teritoriu. În plus, autorităţile de la Sofia acuză tratamentul discriminatoriu din partea aliaţilor germani. Limba o fi ală în zonă, alătur de germană, este româna, nu bulgara. Reapar pubcaţii în limba română şi se redeschid şcolile româneşti. Neplăceri sunt cauzate şi de decizia aceleiaşi administraţii germane de a preschimba actele expirate ale unor etnici bulgari şi de a-i trece pe aceştia la rubrica „români”. Este momentul în care guvernul de la Sofia decide că are nevoie de o propagandă energică, pentru a-şi

face cunoscute aspiraţiile în privinţa Dobrogei, inclusiv printre aliaţii săi. Lipsa de energie în chestiunea eliberării civililor de naţionalitate bulgară internaţi în Moldova este la fel de frustrantă. Şeful Statului-Major bulgar este avertizat că nemulţumirea bulgarilor dobrogeni faţă de piedicile puse de autorităţile refugiate la Iaşi este atât de mare, încât poate degenera cu uşurinţa în acte de violenţă îndreptate împotriva populaţiei româneşti. Liderii cauzei naţionale bulgare din Dobrogea acuză autorităţile române că au pus în practică o politică de diminuare a numărului etnicilor bulgari din această regiune. Astfel, diviziile formate din dobrogeni nu se regăsesc printre cele demobilizate după capitularea României. Mai mult, autorităţile de la Iaşi sunt bănuite că ar fi încercat să trimită cât mai mulţi refugiaţ romani în Dobrogea. Se propune chiar formarea unor comisii care să nu-i lase „să treacă pe malul dobrogean pe acei refugiaţi care sunt români curaţi şi care [...] se folosesc de întoarcerea celor răpiţi pentru a reveni în Dobrogea”. Tot în scopul consolidării elementului bulgăresc d i Dobrogea, se fac demersuri pentru repatrierea soldaţilor români... de etnie bulgară căzuţi în prizonierat în Germania şi Austro-Ungaria, pentru a fi folosiţi în spatele frontului. Statutul acestor viitori soldaţi bulgari naşte alte controverse. Se vorbeşte despre înrolarea lor „voluntară”, dar există teama că o astfel de practică ar putea crea mari neplăceri în viitor. Cel mai mare pericol e legat de erodarea disciplinei şi moralului acestor soldaţi, care din „buni bulgari” s-ar putea transforma cu uşurinţă în soldaţi care nu mai inspirau încredere, afectând starea de spirit a populaţiei dobrogene.1

Toate aceste frământări au loc într-o perioadă încărcată de evenimente. Nevoită să ceară pacea, după ce frontul rusesc s-a prăbuşit prin venirea la putere a

bolşevicilor, România nu are altă şansă decât să accepte condiţiile dure puse de învingătorii i. Prin prevederile Tratatului de pace de la Bucureşti (24 aprilie/7 m & i 1918), Dobrogea de Nord va trece sub controlul Puterilor Centrale, în regim de condominium. Guvernul de la Sofia speră că în această formulă bulgarii vor reuşi să fie vioara întâi şi vor putea, într-o etapă ulterioară, să capete controlul asupra întreg provincii. Abia în luna septembrie se va ajunge la un nou acord în prinţa Dobrogei de Nord, care trece în întregime sub control bulgăresc, în schimbul unor obligaţii asumate de cabinetul de la Sofia faţă de aliaţii săi. Este însă un act fără importanţă juridică, în condiţiile în care, o săptămână mai târziu, Bulgaria e nevoită să capituleze.[83] Este începutul sfârşitului pentru Puterile Centrale. Peste numai şase săptămâni, Primul Război Mondial devenea deja istorie. Însă, cu doar o zi înainte de capitularea Germaniei, guvernul român reintra în război. Era un gest simbolic, care o plasa în tabăra învingătorilor, în vederea viitoarei conferinţe de pace, de la care aştepta recunoaşterea noilor sale graniţe, apărute după prăbuşirea Rusiei ţariste şi a monarhiei austro-ungare.

În Dobrogea, administraţia Puterilor Centrale este înlocuită de cea a Antantei, care intermediază revenii ea autorităţilor româneşti. Trupele bulgare primesc ordin să evacueze urgent provincia, până la graniţa stabilită în vara anului 1913. Şeful Marelui Cartier General al armatei române constată că bulgarii execută acest ordin, iară a aştepta să fie forţaţi prin alte mijloace. „După retragerea bulgarilor vor fi reinstalate toate autorităţile româneşti, astfel încât este bine ca guvernul să aibă chestiunea

83 Antonina Kuzmanova, Petăr Todorov, Jeko Popov, Blagovest Niagulov, Kosio Pencikov, Volodia Milacikov (eds), Istoriia na Dobrudja, IV, Faber, Veliko Tîrnovo, 2007, pp. 222-236.

studiată şi pregătită pentru ca tot aparatul administrativ să poată să fie trimis imediat ce va fi cerut. În Dobrogea vor rămâne 2 regimente anglo-franceze – regimentul francez va ocupa cu câte 1 batalion Constanţa, Medgidia şi Cernavodă, iar regimentul englez va ocupa Dobrici, Silistra şi Turtucaia". [84]Este o perioadă intensă, de frustrări şi incertitudini, de speranţe şi disperare. Scrisul crispat al ultimelor însemnări din caietul lui Şucu ne confirmă această stare. Reîntoarcerea autorităţilor române întâmpină rezistenţa, deseori armată, a populaţiei bulgare din Cadrilater. Noi valuri de refugiaţi străbat aceste ţinuturi, căutându-şi un adăpost. Victime represailor cad atât funcţionari români, cât şi localnicii învinu; i de nesupunere faţă de noile autorităţi. Corespondenţa diplomatică păstrată în arhivele de la Bucureşti şi Sofia ne dau o oag e greu de digerat, a unui ţinut în afara oricărui control. Proclamaţiile emise către populaţie menţionează explicit rolul trupelor Antantei: trebuia dat tot concursul autorităţilor române, pentru ca acestea să-şi poată îndepL... datoria, şi menţinută ordinea publică în oraşe şi sate. În acest scop, trebi e predate armele şi muniţia de orice fel, „fiind cu desăvârşire oprită orice întrunire publică în favoarea cauzei bulgare, fie prin cuvântări, cântece sau jocuri. În caz contrar, ce în culpă riscă „cele mai severe măsuri prescrise de codul Justiţiei Militare în timp de război".

Regimul special din Cadrilater, instaurat prin prezenţa trupelor franco-anglo-italiene, nemulţumeşte autorităţile române instalate, iritate de faptul că sunt private „de autoritatea şi mijloacele necesare pentru a-şi îndeplini atribuţiunile de ordin administrativ, în conformitate cu legile noastre în vigoare". În lipsa unei prezenţe militare serioase în zonă şi a permisivită, i

84 SANIC, Fond Consiliul de Miniştri, Dosar 1/1912, ff. 149-150.

graniţelor, „agitatorii bulgari mişună prin toate părţile, fac spiritele populaţiei să nu fie liniştite şi prin urmare viaţa şi avutul, în special al [el funcţionarilor români, să nu fie în g guranţă”. Printre funcţionarii vizaţi se numără perceptorii, care colectează dările la bugetul de stat, detestaţi din această cauză de populaţia locală.[85] Dirigintele oficiului poştal dintr-un sat din Cadrilater telegrafiază disperat superiorilor săi de la Bucureşti realitatea de pe teren: „Din zi în zi situaţia e grea, nesigură, personalul rural

O expus, neavând nicio siguranţă. Jandarmi puţini, care se îngrijesc de ei. […] Toată noaptea stăm la telefon şi în aşteptarea de a nu fi atacaţi. Nu suntem păziţi de nimeni. Când se simte ceva mişcare în sat toţi jandarm. ce sunt se retrag afară din sat, împreună cu toţi funcţionarii […]. Cum suntem ameninţaţi a pieri mişeleşte, lăsaţi la voia sorţii, fără concursul autorităţilor, e i această cauză personalul intimidat caută a demisiona. Cum deja avem li să factorii

1 pe1 care din această cauză nu [-ij găsim, cu onoare vă rugam să binevoiţi a aproba suspendarea curselor poştale până la aranjarea situaţiei…” În corespondenţa oftic ilă se vorbeşte de existenţa unor mari cete bulgăresc (însumând 15.000 de personal), înarmate de guvernul de la Sofia, care aşteaptă în preajma graniţei doar un moment prielnic pentru a năvăli în Cadrilater. Prin urmare, prefecţii din teritoriu cer „trupe suficiente”. Se dă exemplul judeţului Caliacra, unde în vara anului 1919 nu sunt decât cel mult 250 de soldaţi francezi. „Graniţa fiind deschisă şi un număr aşa mic de soldaţi, căci pe jandarmii noştri nu putem conta prea mult, fiind şi puţini şi fiind răspândiţi pe comune, sate etc., […] este absolut nevoie de a se trimite cât mai curând posibil trupe române”. Se

85 SANIC, Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Dosar 20/1919, ff. 13-16.

solicită chiar suspendarea măsurilor de recrutare a tinerilor din zonă, deoarece acestea nu fac altceva decât să sporească numărul celor care se alătură bandelor de prin pădurile din zona de graniţă, ceea ce „constituie un pericol pentru siguranţa statului, mai cu seamă în timpuri e de faţă, când forţa militară în această parte a ţării este destul de redusă şi cu greutate se poate face cerinţelor siguranţei statului”.1

La rândul lor, autorităţile bulgare vorbesc despre un regim de nesiguranţă instituit prin revenirea administraţiei româneşte sunt menţionate jafuri săvârşite de bande româneşt sub protect jandarmeriei române.1

Constatarea acestei stări de lucruri este dublată de un amplu efort propagandistic pe durata lucrărilor Conferinţei de Pace de la Paris. Un război de gherilă se desfăşura în Cadrilater; un război diplomatic la fel de intens se purta şi pe holurile de la Paris. Nesiguranţa durează până la 27 noiembrie 1919, când Bulgaria semnează Tratatul de pace de la Neuilly, prin care recunoaşte graniţa stabilită în vara lui 1913.

Martor al unei epoc iesfigurate de ură şi resentimente, un cioban pornit din Muscel ne lasă în însemnările sale – neştiute de nimeni timp de o sută de ani – o radiografie a traumelor prin care trece o lume în vremuri de război. Destinele unor generaţii întregi se joacă la ruleta deciziilor pe care evtele pol ice le iau în momentele cruciale din istoria na nr. îi lor. Marele Război este o astfel de răscruce. Fie că au par at corect, fie că au greşit, oamenii politici ai vremii sunt cei a care ne gândim atunci când judecăm trecutul. Ignorăm astfel soarta celor mulţi, pe umerii cărora s-a sprijinit şi rid at o ţară. Aventurierul Nicolae Şucu ne împinge, astăzi, să facem un exerciţiu de imaginaţie şi să privim altfel epopeea României Mari. Nu-i puţin lucru!

REPERE CRONOLOGICE

1, 908 *22 sept*. Bulgaria îşi proclamă independenţa, iar cneazul (principe domnitor) Ferdinand de Saxa-Coburg-Gotha îşi ia titlul de ţar (rege; al bulgarilor.

1912 ian. – *sept*. Ia fiinţă Liga Balcanică, prin semnarea unor acorduri bilaterale între Bulgaria, Serbia, Grecia şi Muntenegru, vizând împărţirea unor teritorii otomane.

17 *sept*. Guvernul de la Sofia decretează mobilizarea generală. 5 *oct*. Bulgaria declară război Imperiului Otoman, alături de Grecia, Serbia şi Muntenegru.

14 oct. Titu Maiorescu formează un nou cabinet, în care intră, alături de conservatori, şi conservator-democraţii lui Take Ionescu. Se fac primele demersuri pentru o rectificare, pe cale diplomatică, a graniţei româno-bulgare.

20 nov. Încetează ostilităţile pe frontul balcanic, prin semnarea unui armistiţiu între beligeranţi.

1913 10 ian. Lovitură de stat la Constantinopol, soldată cu schimbarea guvernului.

16 *ian*. Se semnează Protocolul de la Londra, care consemnează eşecul negocierilor dintre România şi Bulgaria privind rectificarea graniţei din Dobrogea.

17 *ian*. Se reiau ostilităţile pe frontul balcanic.

13 mart. Trupele bulgaro-sârbe cuceresc Adrianopolul. *26 apr*. Se semnează Protocolul de la Sankt-Petersburg, prin care marile puteri acordă României oraşul Silistra, cu împrejurimile.

17 *mai*. Se semnează, la Londra, Tratatul de pace care pune capăt Primului Război Balcanic. Turcia cedează aliaţilor balcanici ultimele sale teritorii din partea europeană a imperiului, cu excepţia Constantinopolului şi a unei fâşii de pe malul european al Strâmtorilor.

4 iun. Se formează un nou cabinet la Sofia, în frunte

cu intransigentul Stoian Danev, cel care a purtat negocierile privind rectificarea graniţei româno-bulgare.

16 iun. Trupele bulgare declanşează un atac-surpriză asupra poziţiilor sârbeşti şi greceşti din Macedonia. Începe cel de-al Doilea Război Balcanic.

20 iun. Guvernul Maiorescu decide să intervină militar în Bulgaria, pentru a pune capăt ostilităţilor şi a obţine o rectificare considerabilă a graniţei din Dobrogea.

28 iun. Primele unităţi ale armatei române intră în Bulgaria şi ocupă Silistra.

30 un Turcia atacă Bulgaria şi recucereşte o parte din teritoriile cedate prin Tratatul de la Londra (sud-estul Traciei, cu oraşul Adrianopol-Edirne).

4 iul. Se formează un nou cabinet bulgar, în frunte cu liberalul Vasil Radoslavov.

5 iul. Guvernul bulgar solicită oprirea înaintării trupelor române în Bulgaria şi cere negocieri de pace.

17 iul. Încep lucrările Conferinţei de pace de la Bucureşti. *2*8 iul. Se semnează la Bucureşti Tratatul de pace care pune capăt celui de-al Doilea Război Balcanic. România primeşte Cadrilaterul şi se extinde teritorial până la sud-vest de linia Turtucaia-Balcic.

16 sept. Turcia şi Bulgaria semnează Tratatul de pace de la Constantinopol, prin care se stabileşte noua graniţă dintre cele două state.

1914 4 ian. Se formează cabinetul Ion I.C. Brătianu.

*1*5 iul. Austro-Ungaria declară război Serbiei. Este începutul Primului Război Mondial.

*2*1 iul. Consiliul de Coroană întrunit la Sinaia se pronunţă în favoarea neutralităţii.

aug. Bulgaria decide şi ea să-şi păstreze neutralitatea.

1915 24 aug. Bulgaria semnează un tratat de alianţă cu Germania, prin care se alătură Puterilor Centrale.

24 aug. Bulgaria şi Turcia semnează o convenţie privind o mică rectificare a graniţei în zona râului Mariţa. *1 oct*. Bulgaria acelară război Serbiei.

1, 916 *1 apr*. Bulgaria adopta calendarul gregorian. România va continua să folosească calendarul iulian până în primăvara anului 1919.

4/17 aug. Se semnează Convenţia militară a României cu Antanta.

15/28 *aug*. România declară război Austro-Ungariei. *19 aug*. /*1 sept*. Bulgaria declara război României.

24 aug. *16 sept*. Garnizoana de la Turtucaia capitulează, după un atac energic al trupelor bulgare. Este cea mai mare înfrângere suferită de armata română în Primul Război Mondial. *nov*. Autorităţile române se refugiază în Moldova. Oltenia, Muntenia şi Dobrogea cad sub ocupaţia Puterilor Centrale.

1, 917 iul. – *aug*. Lupte grele pe frontul românesc din Moldova, care rezistă în faţa ofensivei Puterilor Centrale.

25 oct. / 7 *nov*. Schimbare de regim politic la Petrograd, prin venirea la putere a bolşevicilor, ceea ce va provoca prăbuşirea frontului rusesc.

26 nov. / *g dec*. Se semnează armistiţiul de la Focşani, prin care sunt suspendate ostilităţile pe frontul românesc.

118 *16*! *2 g ian*. Generalul Alexandru Averescu formează un guvern, a cărui misiune este negocierea unei păci separate cu Puterile Centrale.

18 febr. /3 *mart*. Este semnat Tratatul de la Brest-Litovsk, prin care Rusia iese din război.

5/18 *mart*. Se formează un nou guvern la Bucureşti, în frunte cu conservatorul Alexandru Marghiloman. *24 apr*. / 7 *mai* Tratatul de pace de la Bucureşti, prin care România cedează Dobrogea Puterilor Centrale şi acceptă rectificări ale graniţei cu Austro-Ungaria.

4/21 iun. Se formează un nou guvern bulgar, în frunte cu Aleksandăr Malinov.

5/18 *sept*. Trupele Antantei reuşesc să spargă frontul bulgar din Macedonia.

11/24 sept. La Berlin este semnat un protocol secret între Germania, Austro-Ungaria, Imperiul Otoman şi Bulgaria, prin care Dobrogea de Nord trece în întregime sub administraţie bulgară. În schimb, guvernul bulgar acceptă să restituie Turciei teritoriul primit în august 191*5.1612 g sept*. Bulgaria semnează armistiţiul de la Salonic, care marchează ieşirea ţării din război. Începe ocupaţia militară a Antantei. Administraţia şi trupele bulgare se retrag din Dobrogea în etape, fiind înlocuite provizoriu de trupe franco-britanice.

11 / 24 oct. Cabinetul Marghiloman este înlocuit de un guvern condus de generalul Constantin Coandă.

28 oct. *110 nov*. România decide să reintre în război şi dă un ultimatum trupelor germane.

29 oct. /*11 nov*. Germania capitulează, punând capăt Primului Război Mondial.

15/28 nov. La Sofia se formează un nou guvern, în frunte cu Teodor Teodorov.

16/ 29 nov. Ion I.C. Brătianu formează un nou guvern, cu misiunea de a obţine recunoaşterea internaţională a noilor graniţe ale României.

dec. Administraţia românească se reinstalează în Dobrogea şi Cadrilater.

Îgig 27 nov. Bulgaria semnează Tratatul de pace de la Neuilly, prin care recunoaşte graniţa româno-bulgară stabilită în vara anului 1913.

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Acest manuscris inedit ajunge acum pentru prima oară la cunoştinţa publicului. Este intitulat de mâna autorului, pe prima pagină, *Viaţa unui român din Bulgaria*

între anii] *1908-1918* (*începând de la pagina în a caietului. Propriul manuscris. Nicolae S. Şucu*). Este păstrat, de peste şase decenii, la Biblioteca Academiei Române (Secţia manuscrise, cota A 333) şi provine din fosta arhivă a Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”, preluată în decursul anului 1953. Nu deţinem însă informaţii care să ne lămurească cum şi când a ajuns acest caiet cu însemnări în posesia marelui istoric. Faptul că Iorga a fost destinatarul memoriilor lui Nicolae S. Şucu nu trebuie să ne surprindă. Imensa popularitate pe care a dobândit-o în timpul campaniei din 1916 – 1918 l-a transformat pe istoricul şi omul politic român într-un depozitar al mărturiilor unora dintre cei care au luptat în Marele Război.

Putem bănui că Nicolae Şucu a început să-şi aştearnă amintirile pe hârtie cândva în preajma războaielor balcanice. O simplă analiză grafologică arată că însemnările sale au fost reluate după o pauză mai lungă, cel mai probabil pe la sfârşitul anului 1917, când se afla la Constanţa, prins cu activităţi administrative. Scrisul mai degrabă şcolăresc din primele pagini se schimbă într-o scriitură mai sigură şi mai rapidă la pagina 16 a manuscrisului (v. *infra*, facsimilul de la p. 93). Caligrafia dezvăluie o persoană obişnuită să scrie regulat, atât în română, cât şi în bulgară; astfel, manuscrisul conţine şi unele cuvinte rezultate din contopirea alfabetului latin cu cel chirilic (v. *infra* n. 2 p. 103 sau chiar facsimilul paginii de titlu, reprodus *infra* la p. 61). Mai ales spre ultimele pagini, autorul revine uneori la scrisul „şcolăresc”, probabil sub imperiul emoţiilor (v. *infra*, pp. 206 – 207).

Ultima parte a manuscrisului capătă caracterul unui jurnal zilnic, ţinut în perioada octombrie 1918 – februarie 1919. Observaţiile devin tot mai lapidare, iar autorul încearcă să ne lase impresia poverii insuportabile de pe umerii celui rămas singur, la mila străinilor, îndemnurile

patriotice din ultimele pagini contrastează cu tonul în care Nicolae Şucu a început să-şi redacteze aceste memorii. Este, cel mai probabil, o măsură de precauţie, într-o încercare de a se pune la adăpost în eventualitatea unor evenimente imprevizibile.

Manuscrisul este alcătuit din 65 de pagini scrise pe un caiet de tip registru contabil, cu cerneală – cu excepţia numerotării paginilor, a unor sublinieri sau tăieturi şi a unei adăugiri; acestea sunt făcute cu creion negru şi albastru (v. *infra*, p. 206). Cu o singură excepţie (v. *infra*, n. 2 p. 193), scrisul este continuu, fără alineate sau altfel de împărţiri.

În ediţia de faţă textul manuscrisului este reprodus integral şi fidel. S-au păstrat ca atare particularităţile lexicale şi gramaticale şi s-au reţinut formele diferite de normă peste tot unde transcriu o pronunţie particulară; de altfel, materialul prezintă interes şi pentru specialistul în istoria limbii şi dialectologie. În transcriere s-au aplicat normele ortografice şi de punctuaţie în vigoare, urmând metodele uzuale de editare a textelor vechi sau dialectale. Regimul majusculelor, de asemenea, a fost stabilit potrivit normelor actuale.

Împărţirea în paragrafe şi secvenţe, ca şi titlurile din cuprins şi din colontitlu – menite să-l orienteze pe cititor într-un text în care faptele abundă – aparţin editorului. Fotografiile de la finalul volumului au fost adăugate în redacţie şi au fost alese astfel încât să ilustreze faptele, scenele şi personajele descrise de memorialist.

Titlul de pe coperta acestui volum a fost formulat de editor, pentru a da mai bine seamă de conţinutul manuscrisului. Trebuie spus că memoriile lui Şucu acoperă de fapt perioada cca. 1892 – februarie 1919.

Cele câteva note ale autorului au fost marcate cu asterisc şi semnalate ca atare. Restul notelor, marcate cu

cifră, aparţin editorului.

Datele din manuscris şi din aparatul editorului sunt consemnate conform calendarului aflat în vigoare în Bulgaria la acel moment. Respectiv, conform calendarului iulian (pe stil vechi) până la 1 aprilie 1916, iar după această dată conform calendarului gregorian (pe stil nou). Deoarece România a adoptat calendarul gregorian abia după război, evenimentele petrecute după 1 aprilie 1916 sunt menţionate în aparat în concordanţă cu ambele sisteme de datare.

Adăugând manuscrisului un studiu introductiv, o cronologie, note de subsol consistente şi un dosar iconografic, am încercat să schiţăm pentru cititor panorama unei epoci din istoria României şi a Balcanilor puţin cunoscute azi, deşi atât de bogate în consecinţe.

Parcursul biografic ar fi fost dificil de stabilit fără ajutorul primit atât din partea unor colegi de breaslă, cât şi din partea rudelor memorialistului. Ţinem să mulţumim pentru informaţiile oferite despre „unchiul din Bulgaria” părintelui Tudor Boambeş (din Mătău-Mioarele), col. (rez.) Ioan Toma şi d-nei doctor Letiţia Andrei. De asemenea, mulţumirile noastre speciale se îndreaptă către Eduard Matei, Aurel Radu (custodele Sălii de Studiu a Arhivelor Naţionale – Argeş) şi Ştefan Rusev (primarul localităţii Vratarite, judeţul Dobrici).

SUNT NĂSCUT ÎN ANUL 1886, luna mai, în 29, în comuna Mătău, care se află departe de capitala judeţului: Muscel, Câmpulung, la vreo 12 sau mai puţini kilometri.[86]

86 Situată pe „o colină admirabil de frumoasă", la 5 km sud-est de Câmpulung, comuna Mătău avea în acea perioadă 1.194 de locuitori, patru biserici şi o şcoală mixtă (C. Alessandrescu, Dicţionar geografic al judeţului Muscel, Stabilimentul Grafic J.V. Socec, Bucureşti, 1893, pp. 201-202).

Mi-am petrecut copilăria la casa noastră cea veiche din localitatea zisă „Vâlcele”[87] până în vârstă de 7 ar. când tatăl meu a făcut alte case mai în centrul satului, unde ne-am mutat şi am început a merge la şcoală, zisă şcoala veiche de lângă biserica a veiche. Am urmat a merge la şcoală bine şi am avut purtări foarte bune până am ajuns în clasa IV-a primară, primind chiar premiul întâi când am ajuns în clasa IV-a.3

Mi-am schimbat ideile şi purtările din cauză că am început a pricepe şi a înţelege la poveştile tatălui meu, care povestea din când în când că, fiind încă necăsătorit, a fost cioban şi a petrecut cu oile în munţi şi bălţi, şi a trăit un trai foarte bun şi fericit; şi eu, ca copil, auzind poveştile acestea, s-a înrădăcinat în inima mea un astfel de trai, zis „fericit”. Şi-l mai auzeam zicând că când a fost să fie militar nu s-a dus, şi nu ştiu din ce cauză chiar nu şi-a făcut serviciul militar.

Mi se pare că l-am auzit o dată zicând că fratele lui cel mare ar fi făcut serviciul militar şi pentru el, zicea din când în când că nu ar face armata chiar dacă ar fi legat cu lanţuri; şi eu auzindu-l, ca copil, îmi ziceam în sine: Lasă că nici eu nu voi fi mai prost ca tata ca să fac armata. Şi vai! de mic încă mi-am molipsit capul cu astfel de gânduri, nu mi-a mai fost gândul la carte, mă gândeam că cum aş putea deveni un cioban cu cămaşa neagră îmbâcsită şi cu cruce în faţă şi în spate[88]; de astfel purtam şi eu, şi tata, şi un frate al meu mai mic un port identic ca mocanii aceia care aveau câte o mie de oi, măcar că ne nu aveam nicio oaie.

Purtam căciulă mocănească, cămaşă cu cruci în faţă

---

87 Parte a satului Măţău, denumită aşa după numărul mare al văilor (una dintre ele este cunoscută drept Valea Şucilor).

88 Ciobanii din zonă purtau cămăşi „mocăneşti", de pânză albă, cu o cruce Jin armei negru cusută în spate şi alta în faţă, deasupra taliei.

şi în spate, numai că bii ta mamă nu le lăsa cămăşile să se facă negre şi îmbâcsite. Purtam nişte pantaloni albi de lână albă răscroiyi cu clin şi două cusături şi le ziceam „cioareci", purtam opinci necusute pe margine cu noua găuri şi ziceam că sunt ţuţuieneşti[89], aveam şi făceam nişte aere de mocani cu mii de oi.

Totdeauna mă duceam pe câmp pe unde păştea oile oamenilor, şi învăţătorul mă dedea lipsă la apel şi îmi punea notă rea de reaua purtare A doua zi, când mă duceam la icoală de chiu, de vai, îmi spunea colegii mei din bancă: Ieri de ce nu ai venit la şcoală? Că învăţătorul a făcut apel şi te-a ecut absent. Până a început învăţătorul să facă observaţi» s părinţilor, şi eu de necaz am pus în gând să îi jur din catedră tabloul cu numele şi pronumele şcolarilor şi notele, ca să nu mai ştie când sunt prezent şi când sunt absent, şi caietul cu notele, ca să nu mai ştie că eu am note: o, 1, 2, 3, 4.

Şi am rămas într-o zi după-masă la ieşirea cap lor din şcoală mai pe urmă şi am profitat de lipsa învăţătorului şi a măturătorului şi am spart lacătul catedrei şi am luat nu numai tabloul şcolarilor cu numele şi pronumele şi notele, dar am luat mai multe cărţi, printre care şi câteva jurnale la care era abonat învăţătorul, numite *Albina*[90], şi le-am dus acasă, şi m-au întrebat părinţii că de unde le-am luat cărţile alea, şi eu le-am spus că mi le-a dat învăţătorul să învăţ după ele şi iar am să i le dau înapoi.

89a . Cei care aveau oi purtau opinci ciobăneşti de talpă, lucrate într-un anumit mod şi legate cu curele (Ion I. Şucu, Ion N. Popescu, Petre I. Tbmescu, Monografia comunei Mioarele, Litera, Bucureşti, 1976, pp. 253-254). Ţuţuieni erau numiţi mocanii, mai ales cei ardeleni, după căciula cu ţuţui (ţugui).

90 Revistă enciclopedică populară, Albina apărea în fiecare duminică, la Bucureşti, începând din 5 octombrie 1897. îşi propunea, încă de la primul număr, să joace rolul unei reviste de familie, din care „să afle toţi câte ceva: şi învăţătură, şi petrecere, pentru un preţ mic".

Bine ar fi fost dacă în cărţile luate de mine nu ar fi fost şi un caieţel la un coleg al meu, pe care caieţel era pictat mai multe plante şi planete, Soarele şi Luna, pe care le pictase un frate al colegului meu, care era şi căpitan în armată; şi noi, mai înainte cu un an de furarea cărţilor din catedră, ne adunam în capete mai mulţi şcolari şi răsfuiam cărticică asta cu planete şi ne-a suprins învăţătorul şi a confiscat cărticica cu planete, a pus-o în catedră, şi eu am luat-o şi pe aceea.

Într-o bună duminică, colegul meu se ducea cu caprele la păşune şi, trecând pe lângă casele noastre din Vâlcele, eu nimerindu-mă acolo, l-am conjurat pe colegul meu că nu are să destăinuiască taina la nimeni şi îi am dat cărticica cu pla nete în schimbul la o bucată de creion şi 5 bani. El s-a bucurat mult şi ducându-se acasă, l-a pus în geanta lui de şcoală.

În ziua aceea a venit o femeie şi a rugat pe fratele colegului meu – nu pe căpitan, pe altul mai mic ca căpitanul, de care învăţătorul nu ascunsese nimic de pieirea cărţilor, şi chiar a cărticelei cu planete. l-a rugat femeia aceasta să-i scrie o scrisoare, nu ştiu unde şi la cine, şi el a căutat în geanta lu' le şcoală, fiindcă era şi el şcolar, dar era în clasa V-a şi era şi mânitor[91] peste copii, a căutat cerneală, şi negăsind, a căutat în geanta colegului meu şi a găsit cartea cu planete, a luat-o frumos şi a dat-o învăţătorului, fiind prieten. Şi învăţătorul a luat de scurt pe colegul meu că să spuie de unde a luat cartea cu planete, şi colegul meu, făcându-i-se frică, a spus că de la mine a luat-o.

Şi învăţătorul, în loc să mă întrebe, a luat primarul şi consilierii comunei, printre aceşti consilieri era şi tata, şi, nespunând nimic, a vei t seara la noi şi a făcut o cercetare

---

91 Monitor, elev care îi îndrumă pe colegii mai mici sau mai slab pregătiţi.

bună şi a gă t o mare cantitate de cărţi, printre care şi tabloul şi notele, şi a amendat pe tata, ca inculpat, cu vreo 20 lei, care în timpul acela costa bani aceşti 20 lei. Amenda ca amenda, dar am făcut casa cinstită necinstită prin cercetare cu primăria după furt.

Tata era un om foarte serios şi ambiţios, mie mi-a fost foarte frică că are să mă bată şi am fugit trei zile, mâncând fructe. M-a găsit mama şi m-a luat acasă cu şosele şi momele că nu are să mă bată tata. Şi într-adevăr, nu m-a bătut, dar a fost cu ochii răi pe mine din ziua aceea, şi eu m-am desperat şi am vândut în neştirea părinţilor toate cărţile mele şcolare pe 2 lei şi m-am echipat de nişte unelte ciobăneşti, ca amnar de scăpărat foc, ca cuţit de 30 bani, şi am fugit de acasă după nişte mocani care venea cu oile de la baltă şi mergea la munte în sezonul verii anului 1897.[92]

AM MERS CU MOCANII care m-a primit pentru ajutorul lor cale de 4 zile, până la muntele zis Capâţâna.[93] Ajuns acolo a cincea zi, mi s-a făcut un dor nebun de mamă, fraţi, surori, colegi şi prieteni, dar mi-era frică să mă înapoiez prin pădurile întunecoase şi seculare că m-o mânca vreun urs, care era berechet din mila Domnului prin munte.

Ciobanii se purtau urât cu mine, mă înjura de mamă şi soră, dar nu am avut ce face, frica m-a stăpânit şi am rămas la munte toată vara, păzind numai oi şchioape. Vai, de câte ori am fost speriat de urs, cât plângeam’s Lgur pe vârful muntelui şi mă uitam în ţara Ardealului! Muream de

---

92 Ciobănia era meseria cea mai căutată de tinerii din Măţău, până la sfârşitul perioadei interbelice. Urcatul oilor la munte se făcea la începutul lunii iunie, iar turmele iernau în „baltă", la Dunăre (Monografia comunei Mioarele, ed. cit., p. 295).

93 Munţii Căpaţânii (judeţul Vâlcea) fac parte din grupul munţilor cuprinşi între Olt şi Jiu.

dor de acasă, dar era peste putinţă ca să mă întorc acasă.

A venit Sfântă Maria Mică la 8 septembrie, plecarea mocanilor cu oile la baltă, care avea să treacă prin satul meu la coborârea din munte, şi eu mă pregăteam cu cămaşa neagră cu cruci în spate şi în faţă, cu opincile necusute pe mărgini, cu bâta în mână făceam erzecciţiu de răzemare în bâtă, cu parul netuns şi creţ îndoit după marginea pălăriei. Am să trec prin sat cu totul indeferend, fudul faţă de colegii şi prietenii mei, că mi-am ajuns scopul. Am încărcat baga Lrile pe măgari şi pe cai, am legat caii în şir de coada unuia altuia, am chemat câinii, am umflat cavalele[94] şi fluierele cu fel de fel de cântece mocăneşti, ne-am luat adio de la izvoarele rec cu apa limpede, de la vârfurile goale şi pline cu zăpadă veşnică, de la brazii mari şi stufoşi şi de la scumpa noastră stână, unde am făcut atâta brânză, şi am mâncat atâta jintiţă şi balmeş[95] cu mămăligă, şi am plecat către poalele mun lor spre a merge la baltă, la locuri mai călduroase.

Am uns după 3 zile în cel dintâi sat din josul munţilor. A început câinii din sat să latre ca la urs la noi şi la câinii noştri, dar noi mergeam mândri numai în cămaşă cu chimi rurile late la mijloc, cu faţa roşie de aer curat de la munte, învârtind bâtele acelea ciobăneşti în mână cum învârtesc de obicei domnii de la oraş bastonul pentru a da mersului un fason mai frumos. Aveam înaintea noastră 6 mii de oi, mai mulţi măgari şi vreo 80 de cai legaţi şir, care erau încărcaţi cu merinde de aprovizionări şi haine, şi aveam înapoia noastră vreo câţiva câini mari, graşi, de aceia ciobăneşti, care mergeau legănându-se.

Iată-ne după 4 zile în mijlocul satului nostru. Am

---

94 Fluier mare am lemn de paltin sau arin.

95 Jintiţa se prepară prin încălzirea lentă a zerului provenit de la scurgerea caşului. Balmeşul este un amestec de jintiţă, caş şi făină, prăjit în unt.

oprit oile şi caii pentru a cina şi a hodihni puţin. Am adunat măgarii, am dat bagajurile jos ca să facem mămăliga, iar în jurul nostru se adunase multă lume, care a început a striga din toate puteri1 e, unii băieţi zicând: Mama, uite băiatul lui nenea Sp... ea], uite băiatul lui nenea Spirea], iar eu eram cu totul indeferend, şi chiar dacă a venit vreunul din colegii mei să dea mâna cu mine, eu i-am răspuns cu un oarecare accent mocănesc, no, măi, da' ce vre cu mine, şi mi-era frică că nu va fi totul complet ca cioban, ba părul nu va fi, ba cămaşa, ba opincile, ba bâta, ba mersul cam legănat. Nu aveam nici gând a mă duce pe acasă să văd părinţii ce mai face. îi uitasem în timp de 6 sau 5 Iun de la plecare, pe când părinţii m-a căutat în toate părţile, şi s-au dus la o vrăjitoare ţii le-au spus că m-am înecat într-o apă, şi aşa şi-au luat nădejdea de la mine. Săraca mama! Mult a plâns crezând 111 vrăjitoarea aceea blestemată.

În vremea aceea, nu ştiu e ne s-a dus şi a dat de veste mamei şi tatii de sosirea mea în sat, şi a venit într-o fugă să mă vadă. Sârmana mamă! Tot plângea şi nu credea că într-adevăr eu sunt acela plecat de 5 – 6 lui!... A venit şi tata, fraţi, surori, neamuri şi nu m-am putut aţine ca să nu m, se rostogolească pe obrajii tineri două picătur mari de lacrămi văzând pe sărmana mamă plângând cu atâta foc şi dor.

M-au cerut de la mocanii aceia după ce le-au dăruit câte un şerbet mare şi după ce i-au ci îst cu vreo câteva plosci de alea după la munte, plin [el cu ţuică de prune naturală. M-au cerut şi să rămân acasă, făgăduindu-le că la primăvara viitoare, a anului 1898, iar mă va preda lor, şi ei (mocan) s-au învoit, dându-mi ca leafă pentru toată vara servită la ei după oi şchioape una oaie cu coarne şi împrejurul och or cu negru, şi două miele de câte 7 luni, şi atâta tot. Mocai i au încărcat măgarii şi cai: şi-au chemat

câinii, au sculat oile şi s-au dus la baltă, şi eu am rămas în sat acasă cu o turmă de 3 oi.

Învăţătorul, aflând că eu sunt acasă, a trimis după m: ne că să mă duc la şcoală, că dacă nu va mă pune încă o amendă ca cea dintâi de 12 lei. A trebuit să mă duc la şcoală ori să vând oaia şi să plătesc amenda. Mai Mne am început să mă duc la şcoală ca să termin clasa V-a care o lăsasem la jumătate.[96]

A venit primăvara, a început mocanii a trece cu oile pe l Hat, a venit şi mocanii mei, dar acum eram supravegheat de părinţi să nu dizertez iar din şcoală, dar, cu tătă suprave gherea, tot am fugit şi, după o cale de 8 ceasuri, i-am ajuns ţii m-am dus cu ei la munte, în vara anului 1898 nu am mai păzit oi şchioape, şi am fost dat la nişte ciobani ca argat, care păstoreau nişte oi sterpe, care nu avusese miei din cauză că era numai de câte un an. Noi la oi de acelea care nu a împlinit un an şi 6 luni le numim cârlani.

<\m petrecut vara mai fără plâns. La Sf. Maria Mică1, iar am coborât cu oile la baltă şi am trecut prin sat, dar nu 11 mai rămâne în sat. Părinţii m-au rugat mult ca să rămâi, dar nu am ascultat şi am plecat cu mocanii la baltă şi am petrecut o iarnă foarte grea din cauza furtunelor cu zăpadă care ne-a răpit un cârd de oi de 1.500 şi le-a dus furtuna din moşia satului Agieni, de lângă râul Ialomiţa, până le-a băgat şi le-a înecat în Borcea, între satul Buligai Dudeş, cu ciobani cu tot; şi o primăvară ploioasă şi în tot timpul cu ceaţă, din care cauză lupii ne-au furat multe oi şi di mici, până am plecat iar la munte, căci în toţi ani la Sf.

---

96 Nicolae S. Şucu a urmat clasa a V-a între anii 1898 şi 1900. Pentru absenţe a fost amendat, în 1899, cu suma de 3,30 lei (Serviciul Judeţean Argeş al Arhivelor Naţionale, fond Şcoala Generala Mioarele, Şcoala Măţău, registru matricol 2,1898-1900, cl. V, f. 4). Prin urmare,

Gheorghe2, când începe căldura la baltă, plecam la munte ca să nu ne moară oile de căldură. Călătoriile le făceam tot pe jos de la baltă la munte şi de la munte la baltă. Mocanii ziceau că dacă am pune oile la tren s-ar face o cheltuială enormă de mare, de altfel ei preţuiau 1 lei cât o mie şi mâneam de multe ori mămăliga fără legumă şi, de nenumărate ori în timpul iernii, cu ceapă.

evenimentele pe care le relatează nu au avut loc în vara lui 1897, ci doi ani mai târziu.

1.8 septembrie.

2.23 aprilie.

AM DUS un TRAI CU TOTUL CIOBĂNESC timp de 5 ani, vara la munte cu urş şi aerul curat, iarna la balta, pe locuri şese, cu lupi şi furtul i groaznice cu zăpadă. Când eram la munte, aveam o frică mare de urşi, pentru că venea şi lua oi cu sila. Ne puneam de multe ori la pândă cu câte o puşcă şi eram decişi ca când va veni să ia oi să tragem şi să-l omorâm, dar nu ştiu, poate că era fermecat, că de că îi nu se ferea câtuşi de puţin, lua pietre, rădăcini, pământ şi ce îi ieşea în cale şi arunca după bieţi câini, care fugeau văitându-se, iar nouă începea a ne tremura mâinile şi tăceam ca să nu fim zăriţi de fiară.

În vara a cincea, se învăţase un urs în muntele numit Valea Vladului[97], care nu da greş, dar venea în toate nopţile şi mai întâi făcea control în locul unde şedeam noi, ciobanii, care, după ce ne-a speriat bine, ne ascundeam. Pe urmă se ducea şi-şi lua numai o oaie. Am fost decişi după mai multe publicaţiuni Tin care trăgeam nădejde că poate se va găsi vreun vânător curagios să vie să omoare bestia sau să părăsim muntele pe la mijlocul verii, când ne pomenim că vine un român cu doi fi ai lui din Ardeal şi întreabă că unde se află ursul acela cumplit. Noi le-am spus că nu e nevoie să-l caute, că d seară singur are să vie

97 In zona Rucărului.

la oi.

S-au aşezat lângă focul nostru, şi-au încărcat bine armele şi au aşteptat până seara. Când a venit vremea sosirei ursului, noi, fiind speriaţi din trecut, am zis că cel târziu până peste 5 sau 10 minute trebuie să sosească. Zicând aşa, unul din tovarăşii noştr ¡periat a strigat: Uite-l! … Atunci noi, ciobai i, am fug. În partea opusă, pe când vânătorii cu iuţeala fulgerulu 1 j-au dus la posturile lor, împărţindu-se în felul acesta: fiul cel mare la dreapta târlei cu [98]oi, fiul cel mic la stânga, iar tatăl din josul târlei şi a focului ciobănesc.

Într-adevăr că ursul a ven s-a apropiat de foc şi, venindiimiros de praf de puşcă r n partea din jos, de unde era intăl, s-a oprit şi a ridicat capul în sus. În momentul acesta n} ci câinii nu lătrau, căci şi ei erau speriaţi, n un zgomot 1111 se auzea, numai oile erau speriate şi tremurau toate în ohorul[99] lor. Deodată se au: ră o detunătură de armă şi un niget îngrozitor, şi a plecat bestia cu iuţeala glonţului direct 111 partea unde era tatăl, a trecut la o distanţă de un metru departe de tatăl care-l lovise în piept şi, rănit grav, s-a dus la vale până în gârla care trecea pe lângă partea muntelui de la vale, iar vânătorii au venit la foc fără a fi surprinşi de n io curiozitate, spunând veseli că de acum încolo nu vom mai fi supăraţi de urs.

Dimineaţa am văzut picături de sânge pe pământ şi piel re, şi după picăturile acelea am mers până la gârlă, unde 1 am pierdut urma. După o mică căutare, urma a fost descoperită de tatăl şi am urmat cu alai mare pe acest tatăl curaios până la gura unei peşteri, care avea o vizuină adâncă de vreo 8 met. i şi largă la gură de vreun metru, iar

98 Loc neacoperit şi neîmprejmuit în care se odihnesc oile în timpul păşunatului.
99 Ţarc.

mai în liind de îvmetru.

Corajiosul tatăl, asigurându-se că aici este bestia, a vorbit cu fiii săi nu ştiu ce şi a luat o (funie) sfoară groasă cu sine şi o spangă[100] de fier ori oţel şi a intrat în groaznica peşteră. Noi toţi eram curioşi şi atenţi, când deodată auzim un horcănit, neînţeles dacă e al tatălui ori al ursului, şi vedem sfoara, care era cu un capăt afară, că se mişcă, iar pe fii apucând cu putere sfoara şi îndemnând şi pe noi să apucăm şi să tragem cu putere. F coşi noi, dar tot am apucat sfoara, i am tras. În timpul acesta iese tatăl plin de sânge, vesel ca când nu s-ar petrece nimic cu el şi viaţa lui. Am tras şi am scos bestia moartă, străpunsă de spanga cea de oţel.

Ce făcuse tatăl înăuntrul peşterii?... A intrat aplecat aproape pe brânci. Ursul a fost în fundul peşterii. Văzând că cineva intră în vizuina lui, s-a repezit asupra duşmanului care-l rănise grav cu glonţul. Atunci tatăl a pus capul spăngii în pământ, iar capul cel ascuţit în direcţia bestiei l-a îndreptat. Bes a furioasă a înaintat cu forţă şi a fost din nou străpunsfă] de spangă şi a murit după mai multe sforţări. Nu ştiu, de frică am apreciat, sau nu, dar avea mărimea unui bivol de 8 ani. I-au luat pielea, care avea o mărime enormă, şi au găsit în pulpa picioarelor de dinapoi 7 gloanţe mari vindecate în carnea bestiei. Şi astfel s-a sfârşit cu bestia.

În toamna anului 1902 m-am retras din ciobănia aceasta îngrozitoare şi mi-am vândut oile care le căpătasem drept leafă, la număr 63, şi am luat o sumă de vreo 600 lei[101] şi am plecat la Bărăgan, ca să mă fac cioban

---

100 Sabie, baionetă.

101 Pâna în 1916, România a beneficiat de una dintre cele mai puternice monede din Europa, având aceeaşi paritate cu francul francez. Timp de patru decenii, leul nu a cunoscut inflaţia şi a avut cea mai mare stabilitate din toată istoria economică a ţării. în 1900, ca

la oi de acelea cu lâna scurtă, bătută şi moale, la care le ziceam ţigăi, şi vara nu mergea la munte, cu o leafă de 180 lei pe an. Pe când eram la acei mocani cu oile cu lâna lungă aveam o leafă de 3 oi pe vară şi 4 oi pe iarnă şi aveam numele de ţutuieni sau ţurcănari. La ţurcănari iarna nu aveam târlă ori alimente pentru oi, ca fân, greunţe şi alte. Nu aveam nimic. Unde însăram nu ne apuca dimineaţa, toată noaptea păştea oile şi eram mort de somn, că nu dormeam nici ziua, nici noaptea. Pe când la ţigăi aveau oamenii fân din belşug, târle, saivanuri[102], ţioproane, leafă mare de 180 şi 200 lei pe an.

Am rămas la ţi găi şi până să împlinesc anul am cheltuit (¡îi ba aii mei 600 le şi acei 180 lei leafa după un an de zile. De ce am cheltr t atâţia bani?... Eram de 16 ani şi era o fată frumoasă care avea o mamă frecventată şi a făgăduit că îmi va da pe fiică-sa de soi e până am isprăvit banii şi mi-am cheltuit amorul meu tânăr numai furând câte o vorbă dulce (i. gura iubitei mele secrete.

După aceea am devenit un crai, cât câştigam atâta heltuiam, umblând din târlă în târlă, din ciocoi în ciocoi, ici o lună, d'icolo 2 luni, până am găsit un ciocoi care mi-a dat o leafă de 320 lei pe an.

Şi acolo nu am putut scoate cu bine din cauză că eram văcar la vacile de tamazlâc[103] şi, certându-mă cu unul

---

salariu lunar, un ministru primea 2.500 de lei; un colonel sau un medic de judeţ, 800 de lei; un profesor, 420; un căpitan, 330; un învăţător de ţara, 90 de lei. Cel mai prost era plătită munca ţăranului, cu 0,80-1,20 lei pe zi sau 20-30 de lei pe lună. Ce se putea cumpăra cu aceşti bani? Iată câteva preţuri medii de detaliu pe kilogram de pe piaţa Capitalei la 1900: pâinea 0,23 lei, zahărul 1,13 lei; orezul 0,50 lei; brânza de oaie 1,05 lei; carnea de porc 0,80 lei; un litru de vin 0,67 lei (Victor Axenciu, „Pe urmele leului nostru", Magazin istoric, anul XXXIV, nr 1 (394), ian. 2000, pp. 18-19).

102 Adăpost de iarnă pentru oi, acoperit şi îngrădit.

103 Cireadă de vaci cu taurul lor de prăsilă.

din tovarăşii mei, i-am dat una lovitură cu un lemn în cap, şi acesta îi căzut în nesimţire. Eu, 1 ndu-mi frică că are să moară, am părăsit ciocoiul meu şi vaci şi tot şi am trecut Dunărea.

ÎN DOBROGEA M-AM BĂGAT CIOBAN la un mocan, şi nu ştiu (I într-a cui cauză nu am putut să stau mai mult ca 3 săptă-mă îi. Nu ştiu, mocanul a fost de vină, ori eu, că l-am părăsit şi pe acesta şi m-am dus la un alt arendaş, la care am stat 1 lună şi am plecat şi de acolo.

Gemând de necaz şi fără bani de cheltuială m-am dus într-un sat aproape de orăşelul Mangalia, am intrat într-o v cârciuma unde erau mai mulţi oameni care vorbeau şi se sfătuiau că de unde ar putea găsi un băiat să-l puie să păzească caii satului dimpreună cu herghelegiul lor veichi de 6 ani şi, văzându-mă pe n-ne strein, m-au întrebat dacă vreau să mă tocmesc la dânşii ca ajutor de herghelegiul lor. Eu am răspuns că da, chiar mi-este meseria de a păzi cai. Zis şi făcut. M-am tocmit, am plecat cu caii la păşune, la număr 170. În noaptea dinţi şi nu am văzut şi priceput nimic. Dar a doua noapte am văzut pe tovarăşul meu că vorbeşte secret şi se fereşte de mine cu nişte oameni care aveau un port cu totul deoset; de portul nostru obişnuit, aveau căciulile mici, cape tele mă: „paltoane mici şi vărgate, brâne[104] mari la mijloc, pantaloni foarte largi sus şi strâmţi jos, aşa că partea de sus a pantalonilor atârna până la genunchi, ca când ar fi băgat picioarele în nişte saci. În sfârşit, a vorbit ca 2 ceasuri şi pe urmă s-au despărţit, ducându-se aceşti oameni drept spre miazăzi, direcţiunea frontiera română-bulgară. A treia noapte, încă de cu seară a început să mă trimită tot în părţile opuse. A stat caii, s-au culcat, şi pe mine m-a trimis badea Nicolae în partea de miazănoapte, şi acest badea Nicolae, căci aşa-i era numele, a rămas deştept în picioare fără să se culce.

104 Brână, brâu.

Eu m-am culcat, dar am priceput că are să se joace la mijloc o jucărie şi nu am adormit. Când deodată vine acei 4 oameni cu portul deosebit şi începe a vorbi încet. Badea Nicolae, la un semn dat din partea lui, acei 4 au tăcut, iar badea a venit în inspecţie pe lângă mine să vadă dacă eu dorm sau nu. M-am făcut că dorm dus. Atunci ei au ales 6 cai bui, dintre care 2 erau de acia soldăţeşti, făceau serviciul cu schimbul numai duminica, la Constanţa, iar ceilalţi 4 cai erau de frunte. Au luat caii, au schimbat câteva vorbe, a primit badea nu ştiu ce de la Domnii ăştia şi s-au dus cu caii direct către frontieră.

Pe mine a început să mă chinuie un gând, şi anume: l>; ideea dimineaţă are să spuie aşa: Bine, oameni bui, pe mine mă ştiţi foarte bine ce fel de om sunt, dar tovarăşul iista al meu poate va fi un hoţ din Bulgaria. A venit, s-a tocmit la noi, dar poate a fost vorbit cu hoţii din Bulgaria şi a înstreinat caii. Ce ştiu eu să fac? Să fug9 De ce?

În sfârşit, au plecat caii la păşune, a venit badea şi m-a Heulat, aveam în gând să-l bat şi să-l părăsesc, dar mi-eral, (-\mă nu că nu-mi va ajunge puterile, dar avea un cuţit cu mânerul alb şi mare de care mi-era frică. Mergând şi tăinind[105], l-am înşelat de mi-a dat cuţitul ca să tai un mărăcine hun de baston. După ce am luat cuţitul nu mi-a mai fost frică, căci putere nu avea mai multă ca mine, ba chiar mai puţină. Am tăiat mărăcinele şi l-am întrebat:

— A, bre bade Nicolae, ce oameni erau aceia care au luat (5 cai din caii noştri?

— Ce cai, mă, tu eşti nebun? îmi răspunse.

Eu m-am i aruncat asupra lui şi i-am legat mâinile cu o sfoară care se afla împrejurul mijlocului meu şi i-am spus aşa:

— Decât să mă dai tu pe mine mâine legat, mai bine eu pe tine acum să te dau pe mâna justiţiei!

---

105 Atăini, a sta la taifas, a flecari.

Am început a-l lovi uşor ca să spuie şi l-am condus escortat de mine însumi până în marginea satului. A înţeles badea că nu e glumă. A început a răspunde cu glas rugător:

— Frate Andrei! – aşa mă numeam eu fiind hergheligi 1 – eu sunt de 6 ani la hoţii ăştia de (săteni) co mi[106] şi nu mi-a plătit niciodată leafa întreagă, şi m-am gândit să-mi iau eu leafa. Oamenii aceia care au luat caii era din Bulgaria. Eu le-am vândut caii cu 600 lei! Poftim dumitale 300, şi mic îmi rămâne 300, şi nu avea grijă, eu am să fiu răspunzător, am să mă înţeleg cu satul.

— Aşa, măi frate! i-am răspuns, dezlegându-l şi refuzând bău. i, dar nu a fost chip, a trebuit să primesc.

Am primit şi ne-am întors să adunăm caii care se împrăştiase prin holdele oamenilor.

Dimineaţa am dus caii la sat, că aşa era tocmeala, ca în fiecare dimineaţă să ducem cai la sat, să-i închidem, ca să-şi ia oamenii caii pentru trebuinţele necesare de peste zi. Era sâmbăta de dimineaţă. A venit mai întâi militarii să-şi ia caii de serviri spre a se duce dimineaţa viitoare la Constanţa, la serviciu [u]. Toţi şi-au luat caii, a militari nu poate găsi caii lor şi au venit să raporteze lui badea.

— Bre bade F>: olae, caii noştri nu sunt aici.

— Ia taci măi din gură, că tu nu vezi bine de dimineaţă, te-a fermecat muierea şi nu mai vezi bine, îi răspunse badea sculându-se leneş.

S-a dus printre cai şi după un moment i-am auzit glasul zicând:

— Adevărat că nu sunt caii voştri aici! Măi Andrei!… 1 valea aceea de astă-noapte te-ai uitat tu bine să nu fi rămas niscaiva cai?

Eu i-am răspuns:

— De, măi bade Nicolae, eu m-am uitat, dar tot nu

106 Cojani, locuitori de la şes, în opoziţie cu mocanii.

mă pot prinde cu diavolul, poate va fi rămas.

Aprins de veste oamenii din sat că lipseşte cai şi numai decât a venit (; au găsit lipsă 6 cai!... Degrabă s-au suit mai mu 1 oameni pe cai şi s-au dus să caute caii pierduţi. S-au întors fără niciun rezultat.

— Bade JJicolae, de ce părere eşti cu caii aceştia?

— Caii aceştia eu sunt de părere că sunt furaţi.

— Ei, ce e de făcut? zise un om bătrân.

Altul, tot bătrân, zise:

Noi nu putem face nimic afară decât să înlocuim cu rundul pe badea Nicolae. Să meargă câte un om d, v sat cu Andrei să pască caii şi badea Nicolae să se ducă în căutarea cililor furaţi.

— Bine, zise badea Nicolae, dar cu mâna goală caii nu ne caută.

Dintre oamenii cu paguba au zis că are să-i adune ceva hani, şi i-au adunat de fiecare cal câte 20 lei, ad: „a 120 lei. I iadea Nicolae a luat banii şi a venit pe la mine şi mi-a spus că a mai luat 120 lei, poftim dumitale 60 le şi ale 60, şi stai pe loc, că eu am să mă duc să dorm în pădurea N. şi după; (zile am să mă întorc cu un rezultat pe jumătate bun.

Am stat, noaptea nu mai mergeam cu caii la păşune, că nu vrea să vină nimini cu mine să-i păzim.

După 3 zile, iată pe badea Nicolae, trist, vine la cârciuma satului, unde era aşteptat de păgubaşi, şi l-a întrebat:

— Ei, bade Nicolae, e ceva rost?

— Le-am intrat în urmă, caii sunt în Bulgaria, uite, duceţi-vă şi voi şi aveţi să le găsiţi urma, ca: au trecut în Bulgaria pe lângă satul Ciufut-Cuius.[107] Eh! Ce te faci dacă

---

107 Astăzi Iovkovo, sat bulgar aflat la un kilometru de graniţa cu România, lângă Negru Vodă. In perioada interbelică a făcut parte din România Mare.

nu ai bani mai din gros? La ăsta trebuie să-i dai ceva să-ţi spuie, la celălalt ceva, şi aşa că bani trebuie.

S-au sfătuit oamenii şi i-a mai adunat câte 40 le de cal şi haide, după cai!

Badea Nicolae a venit cu mine la un loc secret şi mi-a spus:

— Bre Andrei, eu am mai ciordit 240 le de la golanii ăşt! Poftim 120 dumitale şi ascultă aici ceva: eu încalec pe calul lui Radu Moţatu, că e cel mai frumos dintre cai, şi nea Radu se înveleşte să în 1 dea ca să mă duc în căutarea cailor, şi aşa că eu mă duc, dar îndărăt nu mă mai întorc, trec în Bulgaria! Tu stai până deseară şi du-te unde te va milui D-zău.

I-am mulţămit, ne-am luat adio şi a plecat badea şi nu l-am mai văzut de atunci Am aşteptat până seara, m-am aproviiionat de pâine şi slănină şi când a înnoptat am încălecat şi eu pe un cal şi am luat direcţia Constanţa. Am mers până la o vreme ble, dar am greşit drumul şi tocmai când s-a făcut ziua am găsit drumul. Am lăsat calul lângă şosea şi fântână. M-am dus la vreo 3 kilometri înainte şi am intrat în pădure ca să nu mă ajungă de la urmă sau să nu mă întâlnească vreun jandar, la caz poate c-a telefonat în urma plecării mele. Am căutat aşa loc în pădure, să văd cel puţin cu un och. dacă nu cu amândoi să văd la şosea. Pe la ceasul 9 d [el. dlimineaţă], am auzit mai multe voci cari ziceau:

— După el, îl vom ai inge, el a fost hoţul, calul e încă înnă duşit cu care a venit hoţul.

Şi a trecut în goana cailor.

Am stat acolo în pădure până a înnoptat şi mi-am luat drumul la Constanţa. În zori de zi am ajuns la o târlă de oi, unde era ma mulţi câini ca oi şi care toţi au sărit asupra mea. A venit ciobani şi m-a scăpat. M-a întrebat că de unde I viu şi unde mă duc. Eu le-am spus că viu de la ciocoiul H.

şi mă duc la Constanţa la spital, că sufer de friguri. Iară astăzi o să sufăr greu, pentru că mă surprinde tot la 2 zile şi nu ştiu cel puţin ce fel de fi un am, că tare mult mi se face foame. (Se înţelege că are să mi se facă foame, căci pâinea o isprăvisem m-a de cu 10 ceasur) Mi-au dat mâncare mămăligă cu brânză şi mi-a dat un loc ferit pentru a mă hodihni şi petrece ziua cu frigu le (care mă goneau din urmă). S-a făcut seară şi am cerut încă mămăligă şi puţină brânză, mulţămindu-le şi spuindu-le că m-a lăsat frigurile şi am să urmez drumul înainte. Am plecat.

AM AJUNS DEVREME LA CONSTANŢA, unde am întâlnit în a i întă lucrători şi un atelier de olane. Am rămas la dânşii pană d imineaţă, unde am şi intrat în lucru cu 2 lei pe zi. Am Lucrat 4 zile şi a cincea noapte m-am întovărăşit cu 4 tovarăşi şi am părăsit atelierul.

Ne-am dus la un ciocoi la nord de Constanţa, la o depărtare de 35 kilometr, şi tovarăşii mei mi-au spus că eu săle nu de şef şi să-i tocmesc. Prea bine i-am tocmit, am spus că la băieţi le trebuie ceva bani înainte, că vrea să trimită pe la familii. Ciocc lui mi-a spus că să îi duc la moşie să înceapă lucrul (munca câmpului) şi eu să iau adresa fiecărui, să mă întorc să-mi dea bani şi să le trimit pe la familiile lor. Toată convorbirea mea cu ciocoiul nu a fost auzită de tovarăşii mei. Am condus tovarăşii la moşie, spuindu-le că sunt tocmiţi cu 50 lei pe lună, şi i-am lăsat să lucreze. Eu în am întors, am luat 200 lei, adică câte 50 lei de om, şi am plecat să le duc eu singur banii, măcar că nu ştiam de unde sunt.

La revedere, neică! Vorbă să fie că am să le duc banii, am plecat pe drumul Hârşovei şi am ajuns la Hârşova seara. Am intrat într-o cârciuma unde erau vreo 7 – 8 oameni aproape beţ, care făceau o tocmeală cu cârciumarul pentru a-i cosi 5 hectare nu şt: 1 ce. A făcut

tocmeala şi s-au pus pe băutură d a gros. S-au făcut turtă de beţi, cu cârciumar cu tot. Eu am cerut să fiu ser\ dar nu a avut cine să mă servească şi m-am servit singur, luând 35 lei din tejgheaua omului, o sticlă de rom, o sticlă de coniac, un balotaş de văl de dimie de casă ţesută bine şi 15 pachete de tutun a 1 leu şi a 80 bani pachetul şi am plecat la port să trec la Brăila.

Bine, dar bilete la pasageri nu mai dedea şi aveam o frică că la Brăila avea să mă întrebe de paşaport. De bilet făcui rost de la un pasager care şi-a luat sama să nu mai treacă la Brăila şi a vândut biletul mie. A sunat, ne-am suit în vapor, am plecat. Doamne, oare ce voi păţi la Brăila?

Lângă mine şedea o femeie cam de 22 de ani şi avea doi copii. Nu ştiam cum să fac să vorbesc cu dânsa. Îmi veni în minte să scot o sdă. Am scos şi am întins femeii, zicându-i că am avut o soră care mult se asemăna cu dumneata şi a murit. Poftiţi şi bea pentru sufletul dânsei. La copii le-am dat câte 10 bar, Femeia nu avea bărbat. Fusese în plimbare pe la mă-sa, că era din Dobrogea, şi acum se ducea acasă. Şedea în Satu Nou, lângă Brăila.

Femeia a luat şi a băut, dintâi cam ruşinoasă, dar mai pe urmă a băut prieteneşte. Am văzut că o să pot povesti cu dânsa, şi am început a povesti. Mi-a spus că e măritată de 5 ai, are doi copii şi nu a avut niciun noroc pe lume, că i-a murit bărbatul, pe care îl luase fiind silită de mamă-sa. Am îndrăznit şi i-am zis:

— Dragă, te rog, fă-mi un bine, acum, când ne dăm jos la Bră ta, şi anume: dă-mi mie copilul cel mic să-l duc în braţe şi pe celălalt de mână şi dumneata ia te rog bagajul meu, ca să pot ieşi din port, că eu am pierdut paşaportul şi aşa o să zică lumea şi santinela că suntem familiarfi].

S-a învoit bucuroasă, am luat copiii, pe care-i amăgeam ca să nu plângă cu câte 10 bani, şi femeia a luat bagajul meu.

Ai inşi în port la Brăila, nu numai că nu m-a întrebat de paşaport, dar chiar a strigat la lume:

— Mai încet, domnilor, că călcaţi copilul omului!…

Am ieşit cu bine şi am petrecut cu femeia 2 zile la un hotel.

De acolo m-am dus la un ciocoi şi m-am băgat ca supraveghetor cu 520 lei pe an, la un arman[108] care avea 400 boi şi foraj[109] pentru vite ca de vreo 30.000 lei. Am petrecut bine de la 15 octombrie 1904 până la 17 februarie 1905, când o, 1 negrija unui argat de la boi s-a aprins paiele şi fânul, cu case cu tot, şi m-am văzut nevoit să plec încă din noaptea «ceea, de fi a să nu mă împuşte ciocoiul, care era un om foarte serios.

Mai înainte de a se aprinde cu 2 nopţi, am visat un v 1 care nu-l voi uita până ce voi fi viu. În vis am văzut pe o pl ştie verde un câine mare roşu, am luat o piatră mică să arunc în el să se scoale. S-a sculat, dar nu singur, ci încă vreo 8 – 9 ci ni, care cu toţii a venit asupra mea. Eu, de frică, µm fugit la un puţ părăsit, dar avea multă apă înăuntru. M-am suit pe puţ, care avea o înălţime de vreo 80 centimetri, dar câinii vrea să se arunce să mă muşte; la o jumătate de pas era furca puţului, înaltă ca de 2 metri; m-aş fi suit pe furcă, dar deasupra era un şarpe de o mărime enormă, care mă aştepta cu gura deschisă. Acum jos câinii, în puţ apă, care dacă în aş fi coborât m-ar fi înecat, sus şarpele care m-ar fi muşcat!… încotro, Doamne?… în sfârşit m-am deşteptat, dar gândindu-mă că ce va însemna oare?…

S-a întâmplat incendiul, am plecat. Unde?… Cine ar fi în stare să mă mântuiască dacă totul era dat în îngrijirea mea?… Numai o singură trecere peste frontieră ar fi în stare să mă mântu scă.

---

108 Arman, anexă a unei exploatări agricole.

109 Furaj.

CE FRONTIERA E MAI APROAPE? Bulgaria. Am luat drumul către Dunăre, care auzeam că ar fi îngheţată. Era o zăpadă pe câmp de 60 centimetri! Dar fie, trebuie să lupt cu zăpada şi să trec, căci altminteri sunt pierdut.

Am mers până la ziuă 55 km, pe când se făcea ziua eram în malul Dunării.

Dunărea era pe alocurea îngheţată, dar pe alocurea dezgheţată. De chiu, de vai, cu multă frică, am trecut. Ajuns într-un sat după malul drept al Dunării, în Dobrogea româna, tocmai voiam să intru în sat, întâlnesc un şef de jandarmi cu vreo 3 consiliei comunali din comuna Canlia. Venise în satul Prăjoc. a[110] în căutarea unor lucruri furate. Când mă vede în halul care mă găseam, ud de apă, stropit de sânge provocat de gheaţa ascut; a peste care căzusem de nenumărate Oi., se uuă lung la mine şi mă întreabă:

— De unde eşti tu, măi?

Am răspuns cu totul indiferend şi cu un coraj prefăcut:

— He! U’te de colea, din baltă.

— Unde te duci?

— Mă duc să-mi iau tutun.

— Ai bilet de identitate?

— Am, fireşte, dar nu e la mine, biletul e la stăpân, la cancelară. Noi când ne băgăm ciobani, stăpânul ne ia biletele de identitate ca să nu fugim.

— Peste un ceas să te găsesc la cârciumă, că acum avem puţină treabă, n-am timp de tine! auzi? M-ai înţeles?

— Da, am înţeles, am gângănit[111], dar în gândul meu i-am zis: Aoleo, nu pune tu acuma mâna pe mine, şi las că de me-i mai vedea vina mea să fie.

El a plecat în treaba lui, şi eu m-am întors în baltă, peste Dunăre, înap, şi am stat toată ziua flămând, plin de

110 Astăzi Izvoarele, comuna Lipniţa, judeţul Constanţa.

111 A găngăni, a gângăvi, a îngăima.

sânge, ud de apă şi f ră tutun. A înnoptat. Aide acum iar la Dunăre. Am trecut-o ar, dar de multe ori am scăpat ba piciorul stâng în apă, ba pe cel drept.

I sfârşit, de data asta am trecut la Ostrov. Am stat o zi întreagă închis într-o casă la un bulgar care avea fraţi în satul Vaidomir[112], în Bulgaria.

S-a făcut noapte, un argat al bulgarului m-a condus şi m-a trecut graniţa, şi s-a întors. Acest argat era dizertor din urmata bulgară. Am rămas ca un mânz rătăcit. Am tremurut toată noaptea de frig în şanţurile Să strei unde arunca numen: i gunoiul. M-aş fi dus în oraş, dar mi-era frică, şi până la frică era tot închis.

S-a făcut ziua după o noapte de 3 ani. Am intrat în oraş şi de acolo aveam să merg în satul Vaidomir, să mă bag argat ori cioban la fraţii gazdei mele din Ostrov.

Am intrat într-o bucătărie ca să mănânc ceva. În bucă-l Arie era un jandarm bulgar, pe care nu-l observasem la inl rare. A început în timpul mâncăi mele să mă măsoare cu ochii de sus până jos, s-a sculat după scaunul de unde şedea ţii a venit lângă mine.

Nu ştiu de ce, în timpul acela aveam nişte fierbinţeli grozave. El a început să mă întrebe nu ştiu ce pe bulgăreşte. Ku nu ştiam bob. A început pe o stricată mbă românească, după ce eu i-am răspuns că nu ştiu bulgăreşte, că de unde sunt şi de ce am trecut în Bulgaria, că sunt spion, că nu ştiu ce. Eu i-am răspuns, ca să scap mai repede de întrebările lui, că sunt dizertor din armată şi de aceea am venit în Bulgaria.

— Bine, dacă eşti dizertor, unde sunt efectele militare?

— Am fugit din concediu şi nu am efecte.

— Unde este biletul de concediu?

---

112 Aidemir, sat de lângă Silistra. în perioada interbelică a făcut parte din regatul României.

— Nu am, l-am pierdut.

— Nu, tu minţi, eşti spion.

Mie mi-a venit o ameţeală şi am căzut după scaun os Au venit mai mulţi bulgari, s-au uitat la mine, a adus o trăsură, m-a suit în trăsură şi m-au dus la st tal. Am fost dezbrăcat de hainele mele civile şi mi-au dat halaturi de spital. Dar eu sunt încă în nesimţiri. A venit doctorul bulgar, un om gras şi cu o faţă de bulgar adevărat, şi n. – a dat primele autoare.

După o jumătate de zi şi o noapte m-am făcut bine. Dar se vede treabă că jandarmul bulgar a spus la spital că, dacă mă fac bine, să-l vestească până a-mi da drumul. A venit doctorul a doua zi Eu am cerut hainele. Mi s-a dat numaidecât, întrebându-mă că câţi bani am avut în haine lângă n ne. Eu am răspuns că am avut 375 lei româneşti Mi-a dat ban1 întocmai, cerând o taxă de 2 Iei pentru spital. Am dat 2 lei şi câte 20 bani, iară 3 lei la bolnavii care erau acolo şi îmi spuneau că niciunul n-a crezut că voi apuca ziua viu, aşa eram de bolnav la intrare.

În îi tervalul acesta, a venit jandarmul de ieri şi m-a luat, m-a dus la secţie, unde am fost pus la interogator de un şef de jandanr şi expediat din nou peste gheaţă în România.

Escorta mea s-a învoit în schimb a 20 lei să nu mă predea gram: erilor români, dar să mă libereze în pădure, pe malul stâng al Dunării, în România. Am stat toată ziua în pădure, fier. idu-mă şi undu-mi frică şi de păsările zburătoare. S-a înnoptat, vremea caldă, gheaţa pe alocuri se tot rupe, o văd cu och încă după zi. M-am dus mai la deal, adică mai în sus, în dreptul satului Vaidomir, fără să fiu observat de grăniceri român întuneric cum e păcura. Am intrat pe gheaţă, dar unde e gheaţa? Pe lângă mal gheaţa topită, ruptă, apa are o adâncime pană la gheaţă de vreo 3 palme. Am încercat de 20 de ori noate pe întuneric

să merg până la gheaţă, dar e întunerec şi nu se vede nimic. M-aş fi întors îndărăt în România, dar înaintea ochilor ardea armanul boieresc, mi-era frică ca de moarte. M-am pus pe rugăciuni, înşirând şi pe sfinţii cei mici dintr-un an de zile. Am îngenuncheat pe nisipul umed de nu ştiu câte ori, ceream de la D-zău să-mi ajute să trec Dunărea şi să-mi împietrească inima să nu îmi mai fie frică.

Am găit un lemn care l-am făcut baston şi o rădăcină de salcie lungă ca de vreo 2 metri şi jumătate. Am intrat în apă, după apă pe gheaţă, care era ruptă pe mai multe locuri întuneric beznă. Cu bastonul încercam gheaţa dacă e groasă ori supţi e, cu rădăcina călăuzeam înainte să văd ori să înţ unde era apa. Am ocolit nenumărate ochi [u] îi sparte, de unde se auzea apa curgând pe sub gheaţă. Am mers cale de vreo 70 metri, când deodată rădăcina care îmi servea de călăuză s-a înecat în apă. M-am oprit, am căutat gheaţă în stânga şi în dreapta, dar gheaţă nu mai exista. Eram ia în locul Dunării. Am căutat să mă întorc înapoi, dar şi înapoia mea gheaţa să rupsese şi o dusese apa la vale. Am rămas pe o bucată de gheaţă ca pe un pod. De ce stetea în loc, nu şi u!…

M-am desperat, îmi vedeam moartea cu ochii pe sub gheaţa zgomotoasă a Dunării. Singur, pustiu. Am strigat, niciun răspuns afară de zgomotul gheţii care se rupea necontenit din diferite direcţiuni. Am aprins chibrituri ca să fiu văzut de vreo santinelă ori de vreo patrulă pe frontiera română ori după cea bulgară. Nimic. Au trecut 3 ceasuri de chinuri dintre cele mai desperate din viaţa unui om. Stând, rugându-mă la D-zău, făcându-mi fel de fel de închipuiri, aducându-mi aminte de tatăl, mama, fraţi, surori, neamuri, prieteni şi cunoscuţi şi închipuindu-mi că nu am să-i mai văd niciodată, am auzit un (hârjâit) un zgomot mare de gheaţă care venea din susul apei drept spre gheaţa sau, mai bine zis, spre podul pe care steteam

eu. Am început să mă închin, să fac crucile mai des, închipuindu-mi că am să mă pierd în curând pe sub gheaţă, îndată ce va veni gheaţa care începuse să se vadă ca o culme de munte, are să sarâme podul meu şi totul s-a isprăvit.

Vântul bătea din josul apei, aşa că-i oprea forţa cea mare a gheţii călătoare ca să nu izbească cu putere mare podul meu, dar orişicum tot sunt pierdut. Vine! A mai rămas numai 30 de metri, numai 20, numai 10, numai 5, numai 1. Ah! A zbit. Din mila sorţii mele a izbit aşa de încet, încât a rupt numai podul de la mărginile lui, dar nu l-a sfărâmat.

A început să plutească şi să mergem la vale în josul apei. Nic o nădejde, mai la vale are să se sfărâme, când va izbi alt pod mai puternic ca al meu. Sunt pierdut. Ah, mamă, să ştii pe unde se află şi în ce stare fiul dumitale cel mai mare, a vărsa râu de lacrămi! Am plutit ca vreo 600 de metri, când deodată se opreşte podurile mele de alte poduri mai puternice fără să intre pe dedesubt, cum îmi închipuiam eu.

Am stat vreo 10 mi. ute pe gânduri, pe urmă am trimis tovarăşa mea rădăcină patraulă[113] şi cu bastonul dibuiam grosimea şi găurile gheţii. Eram încălţat cu cizme, şi să ştiţi că de atâtea ori am scăpat cu picioarele în apă prin difer e găur sau di cauza gheţii subţiri care se rupea sub picioare, că s-a rupt cizmele de la gleznă, dar a rămas tot în picioare. Când auzeam că trosneşte gheaţa sub picioare, imediat mă puneam, sau mai bine zis mă aruncam pe brânci Mnându-mă cu mâinile de diferite bucăţi de gheaţă ascuţite şi încolţorate care se afla pe deasupra gheţii. Mi s-a tăiat mâinile şi faţa şi picioarele ca pastrama.

După un chin de 3 ceasuri am trecut pe malul drept al Dunării în Bulgaria, între Silistra şi satul Vaidomir, în

113 Patrulă.

nişte viţă.

S-a făcut: un, am luat drumul Vaidomirului. Am ajuns. M-am spălat şi curăţit bine la cişmeaua din marginea satului. Am intrat în sat. Am întrebat de casa lui deadu Peiu (moş Peiu), aşa se chema fratele cel mai mare al gazdei mele din Ostrov. Era într-o zi de post, miercurea, tocmai luase masa deadu Peiu cu cele 2 nurori ale lui, care erau tinere încă şi cu bărbaţi militari în armata bulgară.

Am zis bună ziua, mi-a mulţămit într-o limbă stricată în româneşte. Nuror! nu ştiau româneşte, se vede treaba că erau luate d i alte sate, mai dinlăuntrul Bulgariei, căci loci te fi din satele după malul Dunării vecini cu România şi dacă nu ştie bine româneşte, tot ştie puţin.

Îi povestit că viu de la Vasile, fratele lui de la Ostrov, şi cil m-a trimis să mă bag cioban ori argat la dumneavoastră, iar «Iacă nu vă trebi e să mă duceţi la acei care le trebuie.

3 ine, zise deadu Peiu şi mă întrebă: Ţ-e foame?

Mi-era ruşine şi sfială să zic că mi-e foame şi nu ţiu minte ce-oi fi Lis, dar şi nu că a zis deadu Peiu ceva în bulgăreşte către una ¿În nurole lui, şi aceea a adus masa, pâine şi lasole fiarta. A stat deadu mai întâi la masă, măcar că luase masa, dar vedea că mie mi-este ruşine. M-a poftit, am stat la masă, am început a mânca, pe când deadu Peiu mă întreba ce face Vasile la Ostrov şi alte.

Am auzit iară zicând ceva în bulgăreşte, dintre care am înţeles numai cuvântul „vinu’”, adică vin. Peste 5 minute văd pe noru-sa cu o căldare care conţinea 7 – 8 kilograme vin. L-a pus lângă deadu Peiu şi i-a dat şi o strachină (zisă tas) de aramă spetă, ca de un kilogram. Deadu Peiu a umplut laşul şi l-a băut pe nerăsuflate. Lasă că era un bulgar ca de vreo 75 – 80 de ani, dar era roşu la faţă ca ardeiul. După aceea umple tasul şi mi-l dă să beau. Am luat, am băut ca un pahar şi am lăsat tasul pe masă,

dar deadu Peiu îmi zise cu un ton mi mult poruncitor:

— Bea! Aici, la n –, aşa e legea: tot omul sau femeia din ce vas bea vin, trebuie să-l bea tot vinul din vas.

Am luat tasul, neştiind obiceiurile bulgăreşti, temându-mă şi de vreo bătaie pe negândite, şi l-am băut, dar mi-a trosnit urechile. Încă unul, şi încă 2 tasuri, şi încă o căldare! Unde am băgat atâta vin şi acum mă mir.

Am isprăvit masa fără să mă tulbure vinul băut şi mi-a spus deadu că el nu are nevoie de argat şi nici de cioban, dar are un frate mai mic care are nevoie de cioban. Dar până atunci să mergem şi la cârciumă să ne cinstim. Nu am încotro Haide hai! Ne-am dus. Am trecut prin mijlocul satului, care este aşezat în coasta malului Dunării, de unde omul poate veghea cum vrea peste satele României, de pildă peste satul Ceacul[114], Mănucul[115], Rasa şi altele.

Ne-am dus la cârciumă. Cârciumarul, bulgar, dar ştie româneşte. Am înţeles când a zis deadu: *Gospodine*, *dai egna oca vinu'*.[116]

Am văzut pe care imar că aduce o oală de pământ şi două pahare de alea de bea oamenii în România bere, la o masă părăgimtă, că mai bune nu era, la care ne aşezasem cu deadu. În loc de scaune, ne-am servit de o scândură pusă pe trei stâlpi bătui în pământ, afumat, nemăturat, nepardosit cu scânduri pe jos. În sfârşit, am umplut paharele şi am băut oala de o oca, mai puţin, mai mult, nu ştiu. O oală de pământ!

Am băut 1, 2, 3 oale fără să mă tulbure iar. Am întrebat cât costa (oala) ocaua, mi s-a spus: *triişi pari*. Am întrebat pe deadu ce înseamnă *triişi pâri* şi mi-a spus că 30 de parale, adică 15 bani. M-am mirat! în România era un litru de vin 50 – 60 de bani! Aici 15 bani. Bine! Dar

---

114 Ceacu, comuna Cuza Vodă, judeţul Călăraşi.

115 Grădiştea, judeţul Călăraşi.

116 Corect: Gospodine, dai edna oka vino! (Domnule, dă o oca de vin!)

oamenii din cârciumă erau tot de ăia de ai lui deadu Ivan! Parcă erau sălbatici şi pare că se învârtea în jurul meu cu cârciumă cu tot. Vorbeau numai bulgăreşte şi pare că tot de mine vorbea, unii, după uitătură, ziceam că mă înjură, alţii părea că mă iartă, în sfârşit, am ieşit cu bine cu deadu.

Ducându-ne către casa lui Ivan, fratele cel mic al lui deadu, ne-am oprit în loc ca să ne uităm la o luntre care se ducea la malul românesc şi care era cea dintâi luntre circulătoare printre sloii de gheaţă care tot se mai găseau plutind pe Dunăre. Încă din ceasul acela mi s-a făcut urât în Bulgaria.

Şi ne-am dus la Ivan şi m-am tocmit cu 20 de lei până la Sf. Gheorghe, ca cioban. A doua zi mi s-a în numărat 163 de ni înaintea och or şi mi s-a spus că dacă pierd vreuna are să mă bage în puşcărie.

Avea Ivan 2 fete mari, frumoase, dar ce folos! Nu vorbeau cu mine, nici eu cu ele, Mi-a dat pâine, mi-a spus să chem c. Îmi, de care eu aveam o frică nebună, şi să mă duc cu oile la păşune, să le aduc seara devreme, ca să le dăm şi fân.

Am trecut în: ntea oilor şi le-am fluierat să vie singure ti apă mine. Nu ştiu, eu nu ştiam să le fluier, ori că oile nu ş. iau româneşte, că niciuna nu a venit după mine. Am trecut în urma lor şi am început să le mân ca pe porci.

M-am dus cu ele pe malul Dunării. Cam pe la 11 ceasuri din zi, am văzut o altă luntre care vrea să treacă după lemne.1 România. Am chemat pe luntraş, i-am dat 5 lei şi m-a trecut în Romăr a, că tare mi se urâse în Bulgaria timp de o *zi* şi jumătate. Îmi pierise frica de cele întâmplate la ciocoi, şi pe urmă nu aveam să mă duc în apropierea ciocoiului cu armanul ars.

M-AM DUS ÎN CĂLĂRAŞI şi am lăsat oile lui Ivan să pască pe unde va avea plăcere singure. Ajuns în Călăraşi,

am aflat că armanul ciocoiului a fost asigurat şi i s-a plătit până într-un ban de către casa de asigurări. Mi-a venit corajul să mă duc în persoană la ciocoi, că am auzit că i-a părut rău de plecarea mea. M-am dus. M-a primit bucuros. M-am tocrr it mai mare peste văcari. Am petrecut vara în baltă până la Sf. Nicolae[117], când a dat o zăpadă mare şi am fost silit să scot vacile am baltă, căci în baltă nu avea nici fân, nici paie, şi să le duc din ordinul ciocoiului la un arman lângă Ialomiţa Am încărcat tot bagajul într-o sanie trasă de doi catâri puternici, văcarii mânau vacile prin zăpadă şi furtună, şi eu, în sanie cu vizi ui, pe urma vacilor mergem încet, încet.

Aveam la mine vreo 2.400 de lei. Banii mei şi ai oameiilor de la vaci, care mi-i dase în păstrare. Pe la în locul drumulu s-a rupt sania. Vizitiul a luat catâr şi rămăşiţele săniei şi a plecat înapoi să ia o altă sanie şi să vie să punem bagajul şi să ne urmăm drumul.

Începuse a se întuneca. Sat cu oameni mai în apropiere de 25 kilometri nu este. Vacile şi văcarii s-au dus departe. Am rămas singur în mijlocul Bărăganului. Răvorvel[118] n-am, altă armă n-am, un topor şi un cuţit, şi atâta tot. Era un ger nemaipomenit. Până să se facă întunerec am văzut mai mulţi lupi care alergau pe câmp încoace şi încolo, căutând a-şi potoli foamea cu vite rătăcite de furtună pe câmp. Nu-mi era frică de lupi. Ştiam că lupii fuge de om, şi pe urmă văzusem mulţi lupi. Îmi era mai frică de oameni, să nu vie cineva care mă ştie că am atâţia bani şi să-mi ia şi bagajul. Mi-era frică de banii care îi purtam. Era ger. Nu prea era întuneric, căci lumina zăpada. Aveam un cojoc mare, pe care-l îmbrăcasem, dar mi-era frig la picioare. Steteam culcat pe bagaj câte 10 – 15 minute şi eram silit să mă scol să joc ca să se

117 6 decembrie.

118 Revolver.

încălzească p± ioarele.

A trecut poate 2 ceasuri din noapte. Mă sculasem ca să joc puţin. Am observat că vine din urma pe care venisem ca o sanie cu 2 cai. Am zis că este sanie pentru mine şi bagaj. Am început să fac socoteala că ce să pui mai întâi în sanie. Iară m-am uitat. Of! Nu era sanie cu cai! Era doi lupi, care când m-a văzut s-au năpustit asupra mea. Eu mi-am pierdut corajul. Am luat iute toporul, am lipit spatele de grămada de bagaj şi am început a mă apăra în stânga şi în dreapta ca copiii mici când sunt încol waţi de câini. Am observat că lupii s-au întors şi aruncă râcâind cu toate picioarele zăpadă peste mine. Eu mă apăram mereu. Vream să strig, dar când deschideam gura a striga îmi umplea gura cu zăpadă Nu ştiu, apărându-mă am lovit vreunul sau ei singuri s-au lăsat de serviciu că au plecat, unul la stânga, peste câmp, celălalt la dreapta peste câmp. Am rămas iar singur.

M-am gândit că sania nu are să vie până dimineaţa, iar eu, dacă stau acolo până dimineaţa, am scăpat de doi lupi, dar de cei 20 care vor veni n-am să scap. La picioare nu mai mi-era frig. Am luat toporul şi am plecat, lăsând bagajul singur. Am plecat la dreapta peste câmp, căci auzeam nişte crini lătrând la o depărtare oarecare.

M-am depărtat de bagaj ca vreo 2 kilometri, tot uitându-mă înainte, la dreapta, la stânga şi înapoi. Am observat că vine < „îeva din urmă. Eu mă opream, acel cineva se oprea. Se asemăna ca când ar fi vreo 4 – 5 oameni. Am mers înainte, au venit şi ei după mine, dar păzea distanţa. M-am oprit, m-am făcut că îmi strâng încălţămintea. Ei nu s-a oprit, a venit cam la stânga, la o distanţă de vreo 3 metri. Când a fost în dreptul meu s-a oprit ca când le-ar fi comandat cineva Stai! Pe urma pare că le-a zis cineva: La dreapta! S-au întors drept la mine. În spatele meu nu mai era bagaj. Am gândit că voi fi sfâşiat,

dar nu! S-au sucit la stânga şi au plecat. Erau 6 lupi, dintre care unul avea mărimea unui viţăl de 2 ani.

Am plecat iarăşi că auzeam câini lătrând, dar unde? Oare va fi ciobani cu oi pe câmp? Nu semăna a fi câini ciobăneşti. Am mai mers ca 2 kilometri. Iar s-a luat 2 lupi după mine. Când eu mă opream, se oprea şi ei. Aveam mai mult coraj, că D-zău de două ori m-a scăpat. Am mers încă vreo 2 kilometr şi tovarăşii mei de drum mă urmarea mereu. Am ajuns la nişte bordeie locuite de oameni. Am văzut luminând la o fereastră, m-am apropiat, a sărit câinii la mine, dar văzând pe lupi m-a lăsat pe mine şi s-au luat după ei.

Eram aproape în nesimţiri. M-am dus la fereastra luminată şi am strigat să deschidă. Mi-au deschis. Era o femeie ca de vreo 50 de ani, o fată ca de vreo 20 ani, o altă fată ca de vreo 17 ani, şi mai mult nu ştiu nimic. Ştiu că mi-a dat pâine şi ardei acri şi spuneau că a avut fete şi femeile vecine la opaiţ de tors lână.

M-am desculţat în bordeul cald şi m-am culcat, nespunând că am lăsat bagr care costa 4 – 5 mii de lei în drum, de frică să nu spuie la cineva să se ducă şi să-l ia. Am adormit, m-am trezit din somn aproape de ziua, m-am sculat, lampa ardea, o fată torcea sau cosea la lampă. Eu am uitat că singur am venit în bordeu şi am întrebat că cine m-a adus pe mine în bordeul ăsta.

Fata s-a speriat, a sculat pe mă-sa. Bătrâna mi-a povestit că singur am venit şi că am vorbit bine. Mi-am adus aminte şi am tăcut, îmbrăcându-mă repede şi ieşind.

Era în zori de zi. M-am dus fuga la bagaj, dar bagajul plecase, nu mai era acolo, fără numai urme de sanie venită din partea în care mergeam şi întoarsă împrejurul bagajului, şi dat fân în două locuri, rămas rămăşiţe de fân care adeverea că ăsta e fân boieresc, şi pe urmă cine ar fi ştiut că acolo e bagaj să vie anume? Dacă nu era urma

întoarsă în irul bagajului, aş fi zis că vreun călător a trecut, a văzut, a încărcat şi s-a dus. N-am pierdut coragiul, am mers pe urma săniei, care m-a condus la locul unde mergea şi vitele.

Într-adevăr, văcarii ajungând la locul destinat au spus acolo contabilului că am rămas cu bagajul, şi acela numaidecât a trimis o sanie cu 4 boi şi a ridicat bagajul.

Ajuns acolo le-am povestit cele întâmplate şi contabilul mi-a spus că înainte cu două zile, ziua la nămiaza mare, a mâncat lupi un bărbat, o femeie şi doi boi, care erau înjugaţi la o sanie şi veneau de la moară. Am petrecut bine iarna. A venit vara şi iară iarna, şi încă 1 vară şi 1 iarnă, dar a treia iarnă a fost plină iar de fatalităţi pentru mine. Am alunecat pe gheaţă la Ialomiţă şi mi-am rupt o mână. Câştigasem bani buni în timpul a 4 ani de zile, dar am cheltuit vreo 500 de lei cu vindecarea mânei. M-am vindecat la spital în Bucureşti, m-am întors la serviri; eram tot supraveghetor, nu avansasem.

A venit sărbătoarea Sf. Ion Botezătorul[119], ne-am dus la cârciumă de din neaţă, să ne botezăm. Ne-am botezat bine de dimineaţă până seara, cu văcari cu tot, cu vreo câteva zeci de kilograme de vin.

Adăpatul vitelor, spărgeam gheaţa în marginea Ialomiţei cu toporul şi făceam ca un fel de uluc şi dedeam drumul la câte 20 – 25 de vite să bea apă din Ialomiţa, dar în ziua de Sf. Ion Botezătorul nu am făcut aşa, am stat toată ziua la cârciumă cu lăutar şi fete tinere. Vacile s-au dus singure la apă şi, negăsind, s-au băgat pe gheaţă şi s-a rupt gheaţa sub ele şi s-au înecat vreo 70 de vaci. S-au botezat şi ele bine.

Când venim, ia-te cu mâinile de păr! Leafa după 3 ani o aveam luată, era la mine banii. Să mai stau să mai dau ochii cu boierul nu era chip. Am plecat, m-am îmbarcat în

119 7 ianuarie.

tren şi m-am dus la Câmpulung în Măţău. Lumea nu prea mă mai cunoştea. Trecuse 10 ani de la plecarea mea, am fost recrutat în lipsă şi dat la Batalionul 2 vânători „Regina Elisabeta”.[120]

PĂRINŢI, FRAŢI ŞI SURORI S-AU BUCURAT foarte mult, că în timp de 8 am nu le-am trimis nicio scrisoare, numai 2 ani dintâi le-am scrib vreo 2 scrisori, şi cât am stat la ţuţuieni nu am mai trecut cu oile prin satul nostru.

Era bine în sat. Toţi oamenii îmi făcea o cinste oareşicare, *A* nu ştia cu câţi bani m-am întors din pribegirea mea. Aveam haine cochete. Erau mai multe fete frumoase şi cu avere care se uita să le cer în căsătorie, şi poate aş fi şi cerut vreuna dacă nu era cu Bat. 2 vânători, care făcuse strucţie fără mine 3 luni de zile.

Am stat în sat o zi, două, o săptămână, până într-o joi de dimineaţa mă vesteşte şeful de jandarmi din comună că trebuie să mă escorteze la regiment. Eu l-am rugat să nu mă escorteze, că mă duc singur. Zis şi făcut. Am mai stat şi duminica la horă, şi luni la tren, marţ a Bat. 2 la Bucureşti, miercuri ca soldat instruit afară din front de un ţigan fruntaş. După zece zile, la judecată ca nesupus. Am fost achitat, având un apărător sublocotenent bun.

Toate bune, numai instructorul meu rău, numai serviciul nu semăna ca serviciu de supraveghetor. La culcat cu ordin, la sculat cu ordin, la masă cu ordin, permisie nu, concediu nu, că făcusem numai 1 lună, două. Nu-mi ieşea din gând vorbele lui tata care le auz; – em când eram mic, că să fi fost legat cu lanţuri, şi tot nu ar face armata. Îmi venea în minte că câţi dizertori trăiau pe

---

120 Unitate militara de elită, creată în 1866, cu atribuţii de gardă, protecţie şi pază, care „avea o tradiţie de vitejie şi destoinicie, la care ţinea" (General Radu R. Rosetti, Mărturisiri, I, I.E. Torouţiu, Bucureşti, 1940, p. 186). Cu reşedinţa la Bucureşti, batalionul a primit, în 1902, numele „Regina Elisabeta".

câmpiile Bărăganului şi prin bălţi. Aş fi dizertat, dar nu aveam haine civile, că venise tata la Bucureşti şi-mi luăsese hainele.

A venit Sfintele Paşti. Toţi soldaţii buni se duc în permisie pe 8 zile. Printre aceştia sunt I i eu. Ah, ce bucurie că am să-mi procur haine civile!…

Am luat biletul, aveam capelă[121] particulară, dădusem 2, 50 pe capelă, m-am suit în tren şi m-am dus la C-lung la Măţău. Ce bucurie pe ai noştri!

În noaptea dintâi mi-a povestit soru-mea că fata cutare trage nădeide să o cer de soţie, ba fata cutare, dar aceea e de neam rău de oameni cutare e mai bună, cutare are avere mai multă, Eu o ascultam de silă. M-am dus la horă, mă prind să joc. Eram tânăr şi frumos şi cu averea secretă. Nimeni nu ştia câţi bani am eu, nici chiar ai noştri. Venea fetele pe întrecere să se prindă lângă mine la horă, şi care reuşea se simţea mândră faţă de celelalte. Tata bea cu oamenii de bucurie, mama stetea deoparte, lângă horă, şi-i râdea inima că are flăcău mare şi frumos şi lăudat de toate femeile de sama ei, că tare e cuminte băiatul dumitale, lele Stanco!

Eu mai mult mă uitam decât jucam. Vorbeam cu foşti colegi ai mei de şcoală. Nu ştiu cine îl aminteşte pe un zăpăug de coleg cu daravela cu furtul de cărţi din catedra învăţătorulu: şi «îi zice de faţă cu lumea: Măi frate Nicolae (numele meu din botez), mai ţii minte de când ai furat cărţile din şcoală, din catedra învăţătorului?

Vai, aş fi intrat în pământ, să fi avut loc. Uite d-le, a găsit ce să vorbească cu mine şi la ce loc. Prostul proştilor! în sfârşit, o petrecui şi pe asta. Am stat numai cele 3 zile de sărbători şi am plecat.

Am spus la părinţi că am puţină treabă până la Călăraşi şi, ca să nu întârziez, plec mai înainte cu 3 – 4

121 Bonetă de postav, cu cozoroc moale, purtată de militari.

zile. M-am îmbrăcat r 11 tar, am pus hainele civile într-un sac, şi gata de plecare. Pe părinţi i-au tăiat în cap că eu am să dizertez, şi mă întrebară că de ce iau hainele civile? Eu am zis că duminica ne învoieşte în oraş şi am să mă îmbrac civil ca să nu ma salut ofiţerii după stradă. Tata, cum nu făcuse armata, pare că m-a crezut, dar sărmana mamă poate mi-a zis de 100 de ori:

— Să nu fugi, dragul mamii, că noi îţi pregătim un viitor foarte fericit.

Eu răspundeam foarte indeferend, zicând că dacă aş fi avut eu gândul ălci că să fug, nu aş mai fi venit după Bărăgan. Pare că se mai liniştea sărmana mamă, dar nu lua ochii după mine, şi eu pare că îi citeam gândul ei care îi spunea: Nu-l mai vezi! Nu-l mai vezi! Uită-te bine la el, că cu atâta vei rămâne. *Sărmana mamă*! *Rău de lacrămi*! *L*

Tata iar a zis:

— Nu ştiu, tată, poate să-ţi fie ţie drag de armată ca să o faci, eu nu aş fi făcut-o pentru lumea asta. Eu, să ascult eu de comanda unui ţigan? Dar nu-i vorbă, eu nu ştiam carte, tu o faci că ştii carte.

Şi, într-adevăr, eram în şcoală de caporal.

Pentru mine nu făcea nici 5 bani nici lacrămile mamei, ale sărmanei mamă, nici indeferindetatea lui tata. Eu mă gândeam, oare nu mă va prinde?

Am plecat la tren. Tata, care nu ştia dacă eu am bani de cheltuială sau nu, îmi dete 100 de lei. Nu i-am primit. Am refuzat. Am zis că eu am bani mai mulţi de câţi îmi trebuie. Mi-a zis, dacă ai bani mai mulţi, lasă-i aici, acasă, să nu ţi-i fure cineva. Eu am spus că-s puşi la bancă în Bucureşti, nu poate nimeni să mi-i fure.

Iată-mă în tren. Iată-mă pe peronul Gării de Nord civil, cu hainele cazone într-un sac. Iată-mă într-o trăsură, mă duce în Piaţa Amzei, unde am un om din satul meu, de meserie brutar. Mă duc la el şi-i spun:

— Bre, dragă Dumitre, te rog, las sacul acesta puţin aici, la tine, şi mă plimb niţel, şi viu şi le iau cu sac cu tot.

Prietenul meu a răspuns, luând sacul:

— Bre Nicolae, să nu fugi să mă laşi cu beleaua asta aici!

— Bre, n-ai grijă, îi zisei, şi haide.

Iată-mă în tramvai spre Gara de Nord, hop pe peron, am să mai aştept 3 ceasuri până la 4 şi 35 de minute, [când] pleacă trenul către Constanţa. Am să mă sui până la Ciulr; a şi

J/ty V3 <t» t mefm. t» W pl W™ yţ – „tp Jt W

nHU/ h ffp XYyOf V l* sât-10» ¿y y* p

Lfrv/Jtw i yv> f yr} tnymf „n/ac – va – vreme vi r wi;, vop Tw ţi if?[122]

w ¡wp» vjf u/fvu/ Jp yio – rr» V3 j0 > ut f q l m*! – yyj»? „” –.

— TV», j-nrj – c. JI «J „V” *un*? rj.1—.»! 5? ici t

— Ci I / yyyicvn yntt iWV – o C – wfiO VCOI/JtI) pi/OU/ y) n* „Z V Ojf.

…/ 1, yy I I) VT0, IV nă (– Vây – „î – avurw rov V \ V< &!

yrri\¡v vt Yrj ţ-wn «ow trj-Av y-vtynie „jţ i V c1<M/

mjj *y*) *ne* u/-rvJ – *yc-na* – j-h-ii pe – o-v vwo-pràv – *wy* „w\ t< y VJ jnjo fi

¿Ki-tv-u* ci? wvrv –, cu – prin ne Ti* imuviră d lăvi tvi O*O»-otvii) yu-Xa wyvu, vw «f wM/ vip-jvvi – nţ\ rt «iovk C.W3

Huo rr» O) – \öjy-7U/Y) şi/yvji – vi wu. – ev – ÎT-O N «w – o VTÛ”) r.

v-kfcO MV: – KTVM. VM-OA – r-7 X>-J – HJ.yp WX FVO – VWXJV MJ

k „→… – 7 – «wm J4 y – *”.

— va? – vixtyvq «”. tig „npă T3 vv-l ys o koa vw*ym* –

122 Cu litere mai mari în manuscris.

Vin-CQ W – rwju-Tvî y, o V) e *Juc-y. Q*

5. n >vf îN w n» t H ¿/%f ¡p 1WM; vomau

— Nyj *y* «l-ij YO wo cvui-ov»

VI rx-hne-rm «py

w IJIWi-M.10 VivNW» JHI *qyf*} *r-yy* –, „j CP

w

C: În/

[o] iau [spre] Călăraşi, trec Dunărea în Bulgaria şi nu poate să mai dea cu ochii de mine jandarii, să mă prindă.

Bine, dar mi-era frică mare, părea că e scris pe fruntea mea cu litere de argint: Puneţi mâna pe el, ăsta fuge, dizertează şi trece în Bulgaria!

Abătut ceasul 4, mai are 35 de minute. Nu m-a întrebat nimeni. A sosit timpul, mi-am scos bilet ca civil până în Călăraşi. Iată-mă în Călăraşi. Întreb un preten dacă pot să trăiesc ca dizertor. Mi s-a spus că nu se poate, că lichelele de jandarmi umblă în toate părţile şi mă prinde.

IATĂ-MĂ LA MALUL DUNĂRII, într-o barcă plătită cu 10 lei, trec în Bulgaria. Of, de-aş scăpa odată până în Bulgaria!

Am scăpat, dar acuma? încotro? Aveam un prieten din comuna Nămăieşti. Bine, dar nu ştiu unde este în Bulgaria. Eram în Silistra, dar fără frică de jandarmi, pentru că aveam bilet de permisiune şi aveam cu ce mă arăta că sunt dizertor.

Am colindat toată Silistra, nu vedeam decât nişte oameni ca nişte derbedei: Societatea, turci.[123] Intram prin cafenele, nu vedeam nimic decât un pat mare şi lat şi o mulţime de turci care şedeau încolăciţi turceşte în pat şi fumau din nişte ciubuce lungi tutun. Nu te vedeai din fum.

---

123 In preajma războaielor balcanice, în regiunea Silistra exista încă o importantă comunitate musulmană, apropiată simţitor ca număr de populaţia majoritară, cea bulgară.

O ceaşcă de cafea ori ceai costa 5 bani. Ce folos? Lume sălbatică. Eu nu ştiam ale turceşte, nici bulgăreşte, numai româneşte.

Cineva mi-a lăudat oraşul Rusciuc.[124] Am luat vaporul şi am plecat la Rusciuc. Tot aşa ca şi Silistra. Nu m-a întrebat nimeni de unde viu şi unde mă duc. Am luat trenul şi m-am dus la Sofia, închipuindu-mi că va fi mai bine.

Am ajuns. Ce să vezi? Erau 2 străzi, anume Bulevard I) onducof şi Maria Luiza[125], mai ca lumea. Populaţiunea, bul K»ră. În piaţă se vinde numai ceapă, praz, zarzavat[126], o lume săracă. Am văzut un om în uniformă militară română. M-am speriat. Era un funcţionar de la Legaţiunea Română. I se unde avea să mă cunoască? Eh, mi-era frică. Găseam oameni care ştia româneşte prin biriuri şi alte localuri când la intrare ziceam în româneşte: Bună dimineaţa! sau Bună ziua! şi care ştia îmi mulţumea româneşte. Mă alăturam (În dânsul şi dacă vorbea româneşte pare că mi-ar fi fost frate.

Mi se urâse. Făceam socoteala câte zile a trecut de la împlinirea permisiunii şi dacă sunt încă trecut ca dizertor la Bat. 2 vânăt. Încă nu. Cu un gând m-aş fi întors, cu două, nu. Când îmi venea în gând comanda Drepţi! La spălat, marş! Of, Doamne! îmi ziceam, n-am să mă duc. Am să trec în Turcia.

Am plecat la Plovdiv, oraş mare la graniţa turco-bulgară. Ajuns acolo, nimic, oraş cu firma bulgară!

---

124 Astăzi Ruse.

125 Principalul bulevard al Sofiei de la începutul secolului trecut poartă numele generalului Aleksandr Dondukov-Korsakov, comisar imperial rus în Bulgaria (1878^ Bulevardul Maria Luiza leagă gara de centrul oraşului; principesa Maria Luiza de Bourbon-Parma (1870—1899) a fost prima soţie a viitorului rege al Bulgariei, Ferdinand de Saxa-Coburg Gotha.

126 In manuscris zapzavat, cu „r" chirilic.

Populaţia, greacă şi turcă, bulgari prea puţini.[127] Eram decis să trec în Turcia dacă nu mă întâlneam cu un dizertor român, dar bogat. Era bătrân. Mi-a spus că el a făcut avere la Varna şi s-a căsătorit cu o femeie din Plovdiv. Şi, în urma câtorva ani, femeia l-a făcut să vândă tot de la Varna şi să vie la Plovdiv, oraşul ei natal. Era armeancă.

Am luat vaporul[128] şi m-am dus la Varna. Era oraş mai frumos, aşezat pe malul Mării Negre, dar tot nu-mi convenea, nu sau ce căutam. Aveam bani de cheltuială. Populaţia, e mult greacă şi turcă, ca şi la Plovdiv. Am găsit şi români, tot dizertori, de prin Dobrogea. Erau argaţi şi servitori pe la birturi şi localuri. Am vorbit într-o noapte cu unul care mi-a spus că meseria care o caut eu pot să o găsesc numai în Pazarfeic[129] şi în jurul Pazargicului. Sunt oameni care are oi, sunt chiar şi mocani care le trebuie ciobani. Am luat o trăsură şi am plecat la Pazargic.

AJUNS LA PAZARGIC, de marea mea mirare, am găsit pe pretenul meu Gheorghe din comuna Nămăieşti, satul Valea Rumâneştilor[130], zis Gheorghe Creţu. Bucuria mea! L-am auzit bolborosind ceva neînţeles şi l-am întrebat ce a bolborosit lui turcul acela. El mi-a spus că ştie turceşte şi i-a spus ceva. El nu şedea la Pazargic, dar venise cu miei la vânzare. I-am povestit totul. Mi-a spus că rău am făcut. El dizertase mai înainte cu 2 ani, nu fusese militar, era nesupus. Mi-a spus că s-a căit mult că a venit în Bulgaria şi că oamenii din Bulgaria sunt sălbatici, neduşi la

127 La începutul secolului trecut, Plovdivul era unul dintre cele mai cosmopolite oraşe din Bulgaria.

128 Cel mai probabil din Burgas, cel mai apropiat port de la Marea Neagră.

129a . Hacioglu Pazarcik este denumirea turcească a oraşului Dobrici. In perioada în care a făcut parte din Regatul României, oraşul era cunoscut ca Bazargic. A nu se confunda cu Pazargik (fost Tatar Pazargik), oraş din sudul Bulgariei.

130 Sat învecinat cu Măţău.

biserică, cum e vorba românului, încăpăţânaţi, crede numai în ciomag.

I-am zis:

— Frate Gheorghe, pe mine m-a trecut dizertor, acuma dacă mă întorc mă închide 6 luni ori cel puţin 3 luni. Nu mă mai întorc.

Atunci el a zis:

— Vino cu mine. Eu sunt cioban la nişte mocani cu 60 de lei de la Sf. Gheorghe până la Sf. Dumitru.[131]

Era om mare, de 23 de ani. Avea, în doi ani cât servise ca cioban, 11 oi, dintre care 7 oi mari şi 4 miei. Mi-a spus că sunt nişte mocani care nu are ciobani şi o să mă tocmesc la dânşi Ne-am dus, am voit să mă tocmesc, mi-a dat 50 dele: ioi stăpâni şi mâncare cu rândul, 3 zile la unul şi 4 la celălalt, pentru că unul avea cu 20 de oi mai mult ca celălalt. De leafă ca de leafă, dar de mâncare nu mi-a convenit şi nu în am tocmit, cu gândul să mă întorc înapoi în România.

Stând de vorbă cu Gheorghe Creţu, a venit un bulgar în e la statură, cu nasul cârn, pe care-l chema deadu Dima, şi auzise că e un dizertor venit acum din România şi el avea mare nevoie de cioban. Gheorghe mi-a spus că e cel mai rău bulgar din sat şi că nu plăteşte la ciobani leafa şi de aceea nu are cioban. Eu am spus lui Gheorghe că am să mă tocmesc la bulgarul acesta, dar bulgarul nu ştia româneşte!

Am rugat pe Gheorghe să mă tocmească el, şi m-a tocmit, după ce eu am ţinut la preţ, pentru 6 luni 120 de lei, şi am plecat cu deadu Dima la târla lui.

Ajunşi acolo, mi-a numărat oile, 416, şi m-a condus de in a arătat pe unde să le pasc. Ne înţelegeam prin semne. Deadu Dima vorbea mult şi încurcat faţă de mine. A voit să plece acasă, eu nu aveam tutun şi, neştiind să-i

131 Din 23 aprilie până la sfârşitul lunii octombrie.

spui să-mi aducă tutun, am scos tabachera şi i-am arătat-o goală. A înţeles şi a zis de 2 ori: *Dobre*, *dobre*.[132]

S-a dus. Am petrecut noaptea cam ca pe lumea cealaltă, nu puteam să ies afară de frica câinilor, care erau foarte răi. Dimineaţă, încă nu se făcuse ziua şi iată-l pe deadu Dima, venea în fugă. Cineva l-a speriat că românul a luat oile şi le-a trecut în România în noaptea asta. Când a văzut că eu sunt acolo, la târlă, cu oi cu tot, a râs de bucurie şi mi-a adus tutun de ăla bulgăresc frumos şi o pâine mare albă, o tavă de plăcintă cu brânză. Eu i-am spus că cu pâine nu pot trăi, să-mi aducă mălai să fac mămăligă. El a râs, dar a înţeles şi a zis *dobre*, *dobre*!... Doamne, ce să fie acest *dobre*, *dobre*?... IV. – a adus ca vreo 15 kilograme, dar în toate dimineţile tot îmi aducea câte o pâine mare albă şi câte o tavă de plăcinte Până mâneam pâinea şi plăcinta, îmi uitam ori îmi era lene să mai fac şi mămă-ga, şi aşa că a stat acele 15 kilograme de malai vreo 2 luni la târlă.

Când eram la păşune cu oile întâlneam numai turci. Pândaşul care păzea ţarina şi venea totdeauna pe la mine era turc. Am învăţat turceşte în vreo 3 luni, cât mă înţelegeam bine chiar şi cu stăpânul meu, deadu Dima. Că de fel toţi bulgarii ştie turceşte, dar turcii nu ştie bulgăreşte. În 6 luni am învăţat bine turceşte. A venit Sf. Dumitru, termenul pe cât eram tocn t, şi atâta de bine îi păscusem oile, încât nu era nici prin satele vecine aşa oi bune.

În dimineaţa zilei de Sf. Dumitru a dat deadu Dima un banchet în cinstea mea şi m-a rugat să mă tocmesc iară pe un an de zile, figădu. idu-mi o leafă de 380 lei pe an. Am rămas cu 400 lei pe an, am petrecut bine, am învăţat bulgăreşte, dar nu tocmai bine.

În vara anului 1909, a venit nişte tâlhari să mă

132 Bine, bine.

jefuiască, pentru că eu eram cu târla departe de sat, cam vreo 8 kilometri. Eram lângă oi la târlă, culcat cu faţa în sus. Oile a început să fugă speriate. M-am sculat. M-am uitat şi am văzut doi oamer; care se căzneau să desparta un număr oarecare de oi din cioporul[133] meu. Am strigat în limba bulgară: (.ne este acolo între oi? în loc de răspuns am primit o lovitură cu iuţeala fulgerului, o lovitură de ciomag peste vinele gâtulv Am căzut) se în nemţire. Tâlharii a făcut ce a voit. A luat toate oile, crezând că eu am picat mort, şi s-au dus.

Peste o jumătate de ceas m-am sculat, am luat ciomagul meu, aveam cuţit mare şi răvorvel cu 6 focuri. M-am gândit să mă duc în sat să vestesc pe deadu Dima. Mi-a fost ruşine că să mă arăt aşa de josnic faţă de bulgari şi fete de bulgar, că are să zică că un cioban trebuie să moară lângă turma lui.

Am plecat pe urma tâlharilor. Câinii mei ciobăneşti au fost amăgiţi de al> tâlhari cu oase şi carne. I-am ajuns pe un drum strâmt, printre nişte grâu înalt încă verde. Tâlharii erau 4, dar nu la un loc, era 1 înapoia oilor, 1 pe la mijloc, 1 mai ninte şi 1 mă de se tot. Am profitat de distanţa dintre dânşii, de întunericul care se lăsase şi de prostia lor. Cel dinapoia turmei, când m-a văzut, a crezut că sunt tovarăş de-ai lor şi nu s-a păzit de mine, şi eu i-am dat o lovitură în cap aşa de puternică, că nu a mai putut zice nimic, a căzut, os. Cu al doilea şi al treilea tot asemenea. Cu al 4-lea am avut o luptă de un ceas.

În t; mpul acesta, pe când tocmai era să mă părăsească puterea[134], a sosit cânele meu cel mare şi a sărit în spinarea adversarului meu, care s-a speriat şi a rupt-o să fugă, muşcat de câine şi lovit de mine. Erau 4

---

133 Turmă.

134 Iniţial, tăiat în manuscris: „...să mă părăsească silele" (din bulgărescul sila - putere

tătari. Am scos oile şi le-am numărat, nu aveam lipsă.

Dimineaţa viitoare s-a auzit în toate părţile de cele întâmplate cu mine. A venit autoritatea bulgară să constata faptul şi să prindă pe tâlhari. Tâlharii dispăruseră. Mi-a luat interogatorul şi s-a mirat de vitejia mea chiar şi subprefectul bulgar.

Era pe vremea secerişului, se făcuse ici, colea clăi de snopi pe câmp. M-am dus până la sat să cumpăr tutun. Gheorghe Creţu în – a spus că să nu mai bag oile noaptea să păşuneze printre clăile de snopi. Era strict oprită păşunarea vitelor pl… între clăi. Gheorghe mi-a spus că s-au vorbit mai mulţi locuitori să vie noaptea să mă prindă cu oile în clăi şi să mă omoare. Eu am zis lui Gheorghe că dacă mi-o fi scris să mor, eu tot am să mor. Adevărat, am fost mai de multe ori păzit, dar ştiau oamenii de frica mea, că eram tare victorios la lovituri şi nu s-au apropiat de mine.

Era în dimineaţa de Sf. Ilie[135] anul 1909. În sat aveam un prieten pe care-l chema Ilie. Am lăsat turma să o păzească un băiat al lui stăpânul meu şi eu m-am dus în sat să-i felicitez ziua pretenului meu Ilie. Ne-am văzut şi cu Gheorghe, care mi-a spus că în noaptea de Sf. Ilie a visat un incendiu mare. Eu nu ştiu de unde procurasem o Zodie[136] românească care avea şi explicarea viselor. Gheorghe m-a rugat să caut în zodie şi să văd ce înseamnă visul lui. Am căutat, nu mai ţiu r; nte ce scria dacă cineva visează incendiu. M-a rugat să-i caut zod” a şi să i-o cetesc. El ştia carte, dar nu prea putea să cetească. Am căutat şi am cetit. Ţiu minte că-i scria în zodie că are să moară la o zi mare, adică la o sărbătoare mare. Toate acestea s-a petrecut în dimineaţa zilei de Sf. Ilie. Gheorghe era foarte

135 20 iulie.

136 Cărţile de zodii (păscălii, gromovnice) sunt cărţi populare de colportaj răspândite în epocă.

posomorât; l-am întrebat ce are, mi-a spus că nu are nimic, numai că i s-a închis inima şi nu poate fi vesel.

Era ceasul 8 de dimineaţă. Am plecat la turma mea. Pe la 12 ceasuri din zi, vine un turc tânăr cu carul să ridice snopii din apropierea târlei mele şi strigă la mine turceşte aşa:

Nicola Senin agai Gheorghe, ioldu mâşler![137] Adică, Nicolae, pe nento Gheorghe l-a omorât. Eu am tresărit neîncrezător şi m-am dus până lângă turc ca să-l întreb de amănuntele omorului. Turcul mi-a spus aşa: Gheorghe se întorcea cu o a de la adăpat. Un bulgar din sat se ducea cu carul şi cu un butoi să-l umple cu apă, s-a întâlnit cu oile lui Gheorghe pe o strâmtoare de drum. Gheorghe l-a rugat să oprească pui în carul ca să nu calce vreo oaie în strâmtoarea aceea. Vremea era foarte călduroasă şi oile nu fugeau nici de de om, nici de cai, nici de car, şi de aceea Gheorghe l-a rugat să aştepte puin. Bulgarul încăpăţânat, n-a voit să oprească carul şi o blestemată de oaie a intrat printre roţile carului. Gheorghe s-a dus să mântuiască oaia. Bulgarul, înfuriat, a luat un lemn gros şi s-a repezit la Gheorghe, care începuse să fugă de fi\v, a bulgarului. Bulgarul l-a ajuns din urmă şi i-a dat o lovitură puternică în cap şi alta în spate, pe când Gheorghe căzuse mort. Încă o lovitură în piept şi a fugit direct la subprefectură, lăudându-se că a omorât un mocan. Autoritatea l-a închis.

Eu nu am avut pe cine lăsa la oi până seara, când le-am dus şi încl se în obor la târlă. M-am dus să-l văd. Era cu faţa în sus, plin de sânge şi avea creierii capului ieşiţi pe gură şi pe nas. Capul era turtit. Şedea lungit mort la o depărtare de sat ca la vreo 700 metri, nici candelă la cap, nici lumânare, nici nimic. Era păzit de 3 santinele civile din sat. M-am dus la prăvălie, care nu era încă închisă, şi am cumpărat puţin untdelemn, am aprins o candelă la capul

137 Corect: Nik ola, senin agayi Gheorghe oldumişler.

mortului, nefăcându-mi santinelele nicio piedică.

A stat acolo 3 zile. Începuse a mirosi, nu-mi dedea voie să-l înmormântez pentru că se aştepta să vie la faţa locului Autoritatea. I-am făcut umbră cu frunze şi crengi ca să nu-l ardă soarele. Mi-am plâns soarta că şi eu sunt în Bulgaria. Bulgarii care se adunau în jurul mortului erau tot rude de-ale criminalului şi vorbeau că nu-i nimic, un mocan, câţi mocani de aceştia i-au cântat corbii prin păduri şi pietre

Femeia criminalului, din ceasul când a auzit că bărbatul ei a omorât un mocan, s-a îmbolnăvit. Era un suflet bun de femeie. Iar mama criminalului era de asemenea o criminală. Să fi avut o putere, m-ar fi sorbit într-o lingură de apă, mai ales când mă vedea că aprind candela la capul mortului.

A venit un procuror, un judecător şi doi doctori. L-au constatat şi l-au scris în condicele lor şi m-au întrebat că ce-mi este. Am spus că-mi este văr din fraţi, dar nu-mi era nimic. Mi-au dat voie să-l înmormântez. L-am înmormântat şi am scris o scrisoare de cele întâmplate părinţilor mortului. Mortul avea 11 oi. S-a vândut la licitaţie şi s-au trimis banii părinţilor lui în Valea Rumâneştilor.

La Sf. Dumitru am plecat în România, auzind că este administiere pentru dizertori. Am plecat pe la Silistra în Călăraşi, cu vaporul. La vamă la oraşul Călăraşi, am fost reţinut de cei în drept şi înaintat la Reg. 23 infanterie[138] din localitate. M-am mirat că ce fel de administiere este aceasta, cu escortă după mine. A fost administiere, într-adevăr, dar numai pentru aceia care avea vârsta trecută de 28 de ani, pentru mine, nu. Am fugit din mâinile escortei şi am trecut iară în Bulgaria.

ÎN ANUL 1910, M-AM CĂSĂTORIT cu o fată de

138 Unitate militară creată la 1891, cu reşedinţa la Călăraşi.

bulgar.[139] N-aş fi mai apucat să mă căsătoresc! După căsătorie iar am plecat la România. Femeia mea avea 2 unchi bogaţi la Silistra.

l lecarea mea din sat către România a fost secretă. Voiam să ascund plecarea şi de acei 2 unchi din Silistra, am încercat M-am dus la biroul care vindea bilete pentru vapor şi am cumpărat 2 bilete, unul pentru mine şi unul pentru soţia mea. Aveam să mă duc la părinţii mei, să las soţia acolo, lângă părinţi, şi eu să fac serviciul militar pe care-l întrerupsesem.

A venit timpul plecării vaporului. Ne-am suit pe ponton. Un jandarm bulgar ne-a oprit şi condus la secţie.[140] Vaporul a plecat fără noi. La secţie, eu am spus că sunt dizertor şi voi a mă reîntoarce în Patrie. Pe mine m-a eliberat, dar soţia, fiind bulgăroaică, nu vrea să o elibereze să plece în România. Am vestit un unchi, om cu trecere, a venit la sect, i-am povestit că vreau să mă duc să-mi iau averea din România şi iar am să mă înapoiez. Mi-a spus că să nu vând soţia şi să ţiu la dânsa. Într-adevăr, ne căsătorisem din dragoste.

Ne-a eliberat pe amândoi prin mijlocirea lui unchiu' soţiei mele, am scos alte bilete şi am plecat la România. Am ajuns acasă la părinţii mei. Soţia mea nu ştia româneşte. Ai noştri arăta o iubire falşe faţă de soţia mea,

---

139 Soţia lui Nicolae S. Şucu, Katina Kostadinova, avea 19 ani şi era născută în satul Kapudji Mahle (astăzi Vratarite), lângă Dobrici.

140 Şeful poliţiei portului Călăraşi îşi înştiinţa superiorii, la 31 mai 1910, că „autorităţile bulgare din judeţul Silistrei pun dezertorilor noştri tot felul de piedici pentru a nu intra în ţară şi a nu putea astfel beneficia de amnistia ce s-a acordat, în care scop a întărit paza frontierei pe lângă soldaţi şi cu jandarmi. In Silistra nu au voie a se apropia de port nici un dezertor român pentru ca astfel să nu se poată îmbarca pe vreun vapor..." (Arhiva Ministerului Afacerilor Externe vAMAE), Problema 46 voi. 2, Adresă a Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale cu nr. 13162/12 iunie 1910, nepaginat).

dar auzeam când cârteau şi ziceau că le-am adus mutul în casă. Venea lumea din toate părţile să vadă bulgăroaica mea, aduceau şi-i dădeau tot felul de fructe. Îi vorbeau toţi, dar ea cu nimeni nu vorbea.

Eu steteam acasă fără să fiu supărat de autorităţi. Soţia mea, văzându-se aruncată de valurile mării tocmai la marginea pământului, s-a întristat din ce în ce tot mai mult. Văzând coama munţilor Carpaţi, zicea că acolo este marginea Pământului. Eu nu prea steteam de vorbă cu dânsa, că-mi era ruşine de părinţi.

Părinţii soţiei mele, văzând pierirea fiicei lor, a venit şi a cercetat casa mea, care era la o depărtare la vreo 800 de metri şi au aflat-o încuiată. Au spart şi au intrat luând totul din casă, şi mama soţiefi] mele s-a pus pe plâns că eu voi fi omorât pe fiica ei şi alte.

În casa mea au găsit o scrisoare pe care o scrisesem către părinţii mei şi cu plecarea mea nu am mai trimes-o. S-au dus cu scrisoarea la un român şi a cetit-o şi le-a explicat românul adresa părinţilor mei, şi în ziua de Sf. Nicolae ne pomenim cu naşul care ne cununase la noi acasă, la Măţău. Venise în căutarea finei. A voit să o ia şi să o ducă în Bulgaria, eu nu am dat-o şi el s-a dus. De atunci încolo nu a mai încetat din plâns soţia mea. Am văzut că are să moară de urât şi le dorul de ai lor şi m-am decis să o trimit în urma făgăduielilor părinţilor mei că cum va pleca muta aceasta de aici, Cutare om, neţinând seama că eu am fost căsătorit, îmi va da pe fiică-sa de soţie, dacă nu aceea, alta, şi alta, şi altele multe.

Am spus soţiei mele că să-şi adune bagajul ca să mergem în Bulgaria. Auzind că avem să mergem în Bulgaria, a râs cu hohote de bucurie. Am plecat, dar [aml vorbit cu părinţii că să o petrec până o voi îmbarca la vapor, la Călăraşi, către Silistra, şi eu să mă întorc înapoi. Zis şi făcut.

Ajuns la Călăraşi, am spus soţiei mele, care ţinea foarte mult la mine, că eu nu o să pot să merg cu vaporul din cauză că nu am paşaport, dar am să o petrec până în vapor, cumpărându-i şi belet, dându-i şi 100 lei de cheltuială, şi eu am să trec secret. A crezut bulgăroaica mea că aşa are să fie. Am îmbarcat-o pe vapor şi eu tot în aceeaşi zi am plecat cu

I, renul înapoi la casa părintească, fără să fiu supărat de autorităţi.

JUNS ACASĂ, AM SPUS LA PĂRINŢI printr-o soră a mea mai mare ca mine că să-i văd ce sol mi-au pregătit. S-a dus sărmana mama să ceară nişte fete bune în căsătoria mea, dar a fost refuzată, spuindu-i că fiul dtale mâine, poimâine se duce la bulgăroaica, pe urmă e încurcat cu armata. A venit mama, sărmana mamă mâhnită, dar se ţinea a-şi arăta cora iii, că nu voieşte cutare, dar nu-i nimic, câte ne aşteaptă altele! Ei vrea să mă aibe pe lângă ei, dar eu am zis care sunt acelea altele? în sfârşit, care era bună nu voia să-mi fie soţie.

Era una care avea un copil din flori, cu care în urma urmelor am fost logodit cu ea, avea numai mamă. După logodnă, m-am dus la ea acasă să trăim împreună. Toate bune, dar când vedeam şi auzeam co] lui strein că plânge, m-aş fi dus mai bine în mare decât să-i fiu tată vitreg. Din cauza copilului am urât şi pe mă-sa.

M-am dus la o nuntă noaptea cu a doua soţie a mea, lăsând copilul ca întotdeauna la soacră-mea acasă, căci şedeam tot într-o casă cu toţii. La nuntă, noaptea, la petrecere am observat că soţia mea a făcut vreo câteva schimbări de p viri cu un oarecare tânăr, de care vorbea lumea că ar fi tatăl copilului. A început vioriştii să-i tragă din vioară un: ºC ca la munte. Eu nu jucam. A venit tot acel tânăr cu care soţia mea a schimbat vreo două priviri, a venit la mine şi a cerut pe femeia mea să joace un joc

împreună. Eu i-am dat viie şi ei au prins a juca, pe când eu am părăsit localul fără să fiu observat de soţia mea. Nu m-am dus acasă la soacră-mea, dar m-am dus acasă la părinţii mei, supărat foc!

Pe la miezul nopţii am bătut, mi-a deschis şi a rămas încremeniţi văzându-mă la aşa oră în casa lor. Eu, om cu casă şi nevastă! Nu au îndrăznit să mă întrebe nimic. Era o tăceri; strictă. Eu am fost cel dintâi care am întrerupt tăcerea, întrebând pe sărmana mamă că de ce m-au logodit cu femeie streină, cu femeie cu bărbatul viu şi chiar în sat. Nu a avut ce răspunde, m-au lăsat să mă culc, depărtându-se [şi] mormăind nişte vorbe neînţelese pe adresa soţiei mele.

Dimineaţa mă scol şi; tocmai îmi beam ceaiul, când se iveşte la poartă şeful de jandarmi cu un mandat de arestarea mea de escortare, cerând să iau cu mine efectele cu care dizertasem. Tata l-a poftit înăuntru, dar şeful a refuzat A trebuit să ies imediat afară din casă şi să mă las să fiu escor tat la secţia cun comună.

Ducându-ne pe drum către secţie, am întâlnit pe soţia mea. Se ducea acasă la noi în căutarea mea. N-a îndrăznit să vorbească cu mine şi şi-a urmat drumul. Ajuns la secţie, am fost pus sub escorta unui caporal jandarm şi escortat la Depozul de recrutare 30 Muscel, în Câmpulung.

Am fost arestat vreo 3 zile. În timpul acesta sărmana mea mamă a adus la un elev de administraţie mai multe ouă şi găini, rugându-l să mă scoată de la închisoare. Elevul acesta era furier, mi se pare, pe la cancelaria mobilizării. A 4-a zi am fost scos de elev de la închisoare, care m-a întrebat dacă vreau să mă duc’s îgur la Bat. 2 vânători, ori vreau să fiu escortat? Eu am zis că aş voi să mă duc fără escortă, ca să nu pierd cinstea cu totul faţă de Bat. 2 vânători. Bine, dar eu nutream alte gânduri. Odată pus în libertate, ochii mei era în Bulgaria.

M-a lăsat să mă duc singur. Am sărutat mâna mamei şi a tatii, care se ruga să nu mai fug în Bulgaria, şi am plecat făgăduindu-le că nu voi mai fugi. Am trecut cu trenul pe la Gara de Nord din Bucureşti, dar nici ochii nu am aruncat către Bat. 2 v. Mi-am urmat calea la Călăraşi, de unde am şi trecut în Bulgaria fără multă bătaie de cap.

M-am dus acasă. Soţia mea bulgăroaica era acasă la dânşii. M-am dus să o invit să vie acasă, spuindu-i că trecând graniţa pe uscat, prin Dobrogea, pe când ea a trecut cu vaporul, la Silistra, eu am fost prins de grănicerii români şi de aceea am zăbovit cu sosirea mea în sat. A crezut şi a venit. Am început a aduna de-ale casei din nou. În anul 1911 mi s-a născut un copil de sex bărbătesc.

N ANUL 1912 TOAMNA, A MOBILIZAT BULGARIA contra Turciei, fiind aliată cu grecii, sârbii şi Muntenegru.[141] Am fost somat aşa de către guvernul bulgar: ori să părăsesc Bulgaria, lăsând toată averea, care costa vreo 8.000 de lei, ori să mă înrolez în rândurile armatei bulgare. Nu m-am putut lipsi de avere şi m-am înrolat în Reg. 31 bulgar[142], care era cu reşedinţa în Silistra.

Nu prea mă trăgea inima să fiu soldat bulgar, dar fiind contra turcului şi eu ştiind că turcul a fost totdeauna duşmanul cel mai cumplit al creştinismului, m-am dus. Ducându-ne pe drum către frontiera turcă şi neştiind ce va să zică războiul, eram fricoşi cu toţii, dar ofiţerii bulgari

---

141 Bulgaria, Serbia, Grecia şi Muntenegru au negociat, în 1912, o alianţă militară vizând împărţirea provinciilor europene ale Imperiului Otoman. Mobilizarea armatei bulgare a fost decretată pe 17 septembrie, iar ofensiva împotriva trupelor otomane a început pe 5 octombrie.

142 înfiinţat în 1903, Regimentul 31 infanterie Varna era format din patru batalioane, a câte patru companii, şi o companie de mitraliere. în timpul Primului Război Balcanic a intrat în componenţa Diviziei IV Preslav, parte din Armata III bulgară.

spuneau că până vom ajunge noi la frontiera turcească are să se încheie pace la masa verde.

Am ajuns la frontieră. Nu era nici grăniceri bulgari, nici turci. Posturile după ambele linii, goale. Am intrat în teritoriul turc şi a început să se audă un fel de detunătură. Unii din noi am zis că are să plouă, că tună nourii după cer, alţii au zis că e bubuituri de tun.

Ne-am oprit într-o vale ca să ne hodihnim, se auzea glasul a câtorva mitraliere. De merinde eram aprovizionaţi S-a dat ordin de plecare înainte. Am plecat. Mergând puţin mai nainte am întâlnit căruţe cu soldaţi bulgari răniţi. Ne-am strâns în jurul lor, întrebându-i că [cei doare şi că de morţi [câţi] au murit şi că unde se află inamicul. Ei erau răniţi grav, nici nu a voit să vorbească.

Mergând mai înainte ne pomenim cu un foc de mitralieră din flangul stâng. No eram în coloană de marş câte patru. A picat vreo câţiva din camarazii noştri ba morţi, ba răniţi. Ni s-a dat ordin de răspândiţi în trăgători. Eu nu prea înţelegeam comanda, dar vedeam soldaţii ce face şi făceam şi eu asemenea. Am mai mers vreo 30 metri şi am descoperit mitraliera care ne răpise câţiva din camarazi. Am luat-o prizonieră cu 4 soldaţi turci, care la moment a fost străpunşi de baionetele bulgare. Am văzut ce e războiul, a zis cineva dintre camarazii noştri. Dar ghiulele de tun încă nu căzuse împrejurul nostru.[143]

Din patrulele trimise înainte a venit 2 soldaţi şi a spus că toată patrula bulgară a căzut prizonieri la turci şi au arătat unde este şi armata turcă în tranşee. Mi s-a

143 Evenimentele descrise de Şucu au avut loc în după-amiaza zilei de 9 octombrie 191a, la 34 de ore după trecerea vechii graniţe dintre Bulgaria şi Turcia (Lt.-colonel G.A. Dabija, Răsboiul bulgaro-turc. 1912-1913, Institutul grafic „Universala", Bucureşti, 1914, p. 115). a. Corect- Ura, napred, na noj! (Ura, înainte, la baionetă!). Ataşatul militar român la Sofia, G.A. Dabija, remarca, în timpul acestui război, preferinţa infanteristului bulgar pentru asaltul la baionetă, pe care o

sculat părul în cap. Am înaintat printr-un foc de armă turcesc, dar foarte slab. Când am fost ca la vreo 800 de metri departe de inamic, bulgarii a început a striga *Ura*, *na preţ na noi*? Armata t urcă s-au speriat şi a luat-o la fugă. Noi am prins coraj, i-am gonit mult.

Am trecut printr-un sat a cărui populaţie era greci şi bulgari. Un bulgar cu barba albă a ieşit înaintea noastră, drept în faţa mea, şi ne-a spus că în biserica din sat sunt închise vreo 50 persoane, femei şi fete de greci şi bulgari. În tot satul erau numai porci împuşcaţi de armata turcă, care făcea tranşee la marginea satului. Noi am mers ascunşi şi am prins pe toţi turcii aceia prizonieri, care erau vreo 3 companii. Ne-am dus la biserică şi am găsit acele 50 de persoane, dintre care 8 femei sau fete moarte. Ne-am întors. Un caporal a raportat cele văzute în biserică maiorului, care era comandant de batalion. S-a dat ordin să se împuşte toţi prizonierii turci şi să se îngroape dimpreună cu porcii omorâţi de ei într-unul sau mai multe morminte. Ord ui s-a executat întocmai.

Am înaintat către oraşul Cârcclise.1 Acolo, printre nişte vii, am avut ciocniri serioase cu duşmanul, care se retrăgea către localitatea Burgaz, zisă Luleburgaz.2 l-am urmărit necontenit. La satul Seliolu3 am avut o bătaie cumplită cu duşmanul, care s-a retras şi de acolo.

punea pe seama „sentimentului crud al poporului bulgar”. Chiar dacă îi reproşa această cruzime, ofiţerul român admira forţa morală şi voinţa de a învinge a soldatului bulgar (G.A. Dabija, *Războiul bulgaro-turc*, ed. cit., pp. 278, 296).

1. Kirk Kilise (Lozengrad, în bulgară), astăzi Kirklareli, oraş aflat la est de Adrianopol, azi Edirne. Desfăşurată între 9 şi 11 octombrie 1912, această bătălie a reprezentat prima victorie majoră pentru trupele bulgare şi un adevărat dezastru pentru armata otomană, cuprinsă

de degringoladă.

2. Astăzi Luleburgaz, oraş aflat între Edirne şi Istanbul.

3. Astăzi Siilogiu. De fapt, această bătălie (desfăşurată la 9 octombrie şi descrisă deja de Şucu) a fost anterioară celei de la Luleburgaz (16 – 18 octombrie 1912).

Am ajuns la Luleburgaz. Am întâlnit armata turcă vânători, la care se zicea „abgi tabor”.1 Cele mai crâncene lupte acolo s-a dat. A căzut din ambele părţi mulţime. Numai din bulgari a căzut vreo 3.000.2 Duşmanul a fost răzbit fi de acolo şi nu s-a mai oprit până la Ceatalgea.3 La Ceatalgea am avut puţine ciocniri şi nu tocmai serioase.

S-a încheiat un armistiţiu pe trei luni.4 Adrianopol era în mâna turcului, dar înconjorat de sârbi şi bulgari. După 3 luni s-a început din nou ostilităţile. Noi am fost tr. meşi, un batalion întreg, către Adrianopol. În ziua de 10 martie a început bombardarea cetăţii. Din afară de cetate bubi iau 800 tunuri, şi dinlăuntrul cetăţii 800. Erau toate 1.600 de tunuri, care neîntrerupt vărsa foc şi fier.5

1. Corect: *avei tabur* (batalion de vânători).

a. Aceasta a fost cea mai amplă şi mai sângeroasa bătălie desfăşurată în Europa în perioada dintre Războiul Franco-Prusac (18701871) şi Primul Război Mondial. Pierderile bulgare s-au ridicat la a o. ooo de morţi, răniţi şi dispăruţi. Armata III, din care făcea parte şi regimentul lui Şucu, a înregistrat cele mai mari pierderi (Richard C. Hali, *Balkan Wars*: *1912 – 1913*. *Prelude to the First World War*, Routledge, London, aooo, p.

3. Qatalca, localitate aflată la mai puţin de 50 km de Constantinopol (Istanbul), unde exista un puternic sistem de fortificaţii, ridicat la sfârşitul secolului al XIX-1 ea. Trupele bulgare au întâlnit aici o rezistenţă neaşteptată, nereuşind să străpungă liniile armatei otomane şi să ocupe

Constantinopolul.

4. Armistiţiul dintre beligeranţi a fost încheiat pe a o noiembrie 19 la, în vederea desfăşurării unor tratative de pace, la Londra. Pe 10 ianuarie 1913 a avut loc la Constantinopol o lovitură de stat, soldată cu schimbarea guvernului otoman şi reluarea operaţiunilor militare din Peninsula Balcanică.

5. Garnizoana otomană număra 75.000 de militari şi 660 de piese de artilerie. La asediul Adnanopolului au participat îao. ooo de militari bulgari, cu 380 de piese de artilerie. Acestora li s-au alăturat 40.000 de militari sârbi, împreună cu g8 de tunuri (Gheorghi Markov, *Bălgarua v Balkanskia săiuz sreştu Osmanskata imperiia. 1911 – 1913*, Izdatelstro „Zaharii Stoianov", Sofia, aoia, pp. 436 – 437J.

În noaptea de 10 – 11 martie 1913, ne-am dus să atacăm. namicul, dar nu am putut trece sârmele cu colţi cu stâlpi întâiiţ în ciment. Nu mai văzusem până atunci aşa ceva. Ne-am întors, ne-am ascuns şi am aşteptat noaptea viitoare, pregătindu-ne de foarfeci şi alte unelte pentru tăierea sârme A înnoptat. Am plecat din nou. Ajunşi la sârmă, am început lucrarea. A trecut o parte din armată, dar a mai fost şi uite rânduri de sârmă pană la forturi, care a înghiţit sumă soldaţi bulgari.[144] Am scăpat sănătos, teafăr.

Am răzbit în forturile principale, am luat vreo câţiva turci p i ioneri, care ne-a condus pe locuri neminate către alte forturi, şi, în dimineaţa zilei [de] 13 martie a căzut cetatea păzită de comandantul bătrân Şiucriu Paşa[145], în

144 Divizia lui Nicolae Şucu a făcut parte din forţa de şoc a atacului bulgar.

145 In septembrie 1912, Mehmed Şiikru paşa (1857-1916) a fost numit comandant al trupelor otomane din zona Adrianopol. Iniţial i s-a cerut ca, în cazul unui asediu, să poată rezista 40 de zile. Sub comanda sa, lipsită de alimente şi provizii, garnizoana oraşului fortificat s-a predat după 155 de zile de asediu.

numele generalului bulgar Ivanof.[146]

A venit favoritul[147] nostru ţar Ferdinand cu automobilul. [148]A trecut câteva zile de la căderea cetăţii şi ne-a spus că avem să călătorim [cu] direcţiunea Bulgaria. Am plecat la Burgas, oraş aşezat pe malul Măr. iegre în Bulgaria. Pe noi, care mai înaintea căderii cetăţii Adrianopol, fiind încă la Ceatalgea, ridicasem puţină revoluţie şi ceream ori demobilizaţie, ori război, ne-a îmbarcat la vapoare şi am plecat la Varna, veseli că ne ducem acasă. Ne demobilizează.

Am ajuns la Varna. Am observat la gară 10 – 15 locomotive şi foarte multe vagoane de pasageri şi de marfa. Am debarcat şi am început a fugi încoace şi încolo cumpărând ba mere. ba covrigi, ba bomboane de la precupeţii care se adunase în jurul nostru cu mai multă lume civilă. Când deodată se dă ordin să nu ne mai împrăştiem. S-a auzit o comandă: n vagon, marş! Noi am rămas uimiţi când am văzut că se repartizează câte 50 – 60 de soldaţi la vagon. Unii a zis că avem să mergem la Şumen, oraş mai în centrul Bulgariei, ca să predam efectele, alţii au zis că mergem la Sofia, unde avem să fim întâmpinaţi de ţar şi cadorisiţi cu decoraţii, care cum îl tăia în cap aşa vorbea.

Ne-am îmbarcat la tren, am plecat. Trecând prin oraşul Provadia, la gară am zărit un preten al meu, civil român, cu care am povestit puţin şi mi-a spus că bulgarii are să se bată cu sârbii, grecii şi Muntenegru. Mi-a

146 Generalul Nikola Ivanov (1861-1940), comandantul Armatei II bulgare, este cel care a coordonat asediul asupra oraşului Adrianopol.

147 Iubitul.

148 Pe 15 martie 1912, regele Ferdinand al Bulgariei şi-a făcut ..itrarea triumfală în oraşul cucerit. Căderea Adrianopolului a reprezentat cel mai mare succes înregistrat de armata bulgară în timpul Primului Război Balcanic. Patru luni mai târziu, armatele otomane vor reocupa oraşul.

înmânat şi jurnalul românesc *Dimineaţa*[149], în care scria că la caz dacă Bulgaria va declara război anaţb ar, România nu va mai fi neutră. Mi-a spus că cu cedarea Silistrei României nu a făcut nimic bulgarii.[150]

IOu, cetind jurnalul secret faţă de camarazii mei, am priceput ca unde mergem.1

AM AJUNS LA FRONTIERA SÂRBO-BULGARĂ, unde am – ist întâmpinaţi de câteva ghiulele sârbeşti. Războiul [al i. Început.2 La localitatea zisă Sultan Tepea a căzut mulţi bulgari mort: şi răniţi.3 Era luna iunie. Noi una şi aceeaşi comandă nu aveam. Dacă primeam ordin de înaintare, tot în aceeaşi vreme primeam şi de retragere.

Într-o dimineaţă s-a zvonit printre soldaţi un zvon că România a intrat în Bulgaria.4 Bulgarii care mă ştia că sunt român mi-arunca câte o privire neîncrezătoare. Eu ziceam că nu se poate una ca asta, că o ţară mai înainte de a intra

1. Călătoria pe care o relatează Şucu a avut loc la sfârşitul lunii mai şi începutul lunii iunie, când regimentul său a fost dislocat din Tracia Răsăriteană în Macedonia (*Voinata mejdu Bălgariia i drugite halkański dărjavi prez 1913*, I, Dărjavna Peceatniţa, Sofia, 1941, pp. ¡¿18 – 219, 274)

---

149 Publicaţie de mare tiraj, apărută în februarie 1904, iniţial ca supliment al cotidianului Adevărul.

150 La începutul anului 1913, Silistra a ajuns o adevărată obsesie pentru societatea românească, îngrijorată de extinderea teritorială a Bulgariei. Chestiunea rectificării graniţei româno-bulgare a căpătat o tot mai mare greutate, pe măsură ce neînţelegerile dintre aliaţii balcanici deveneau tot mai vizibile. Pentru a evita escaladarea tensiunilor din Balcani, marile puteri decid să medieze disputa româno- bulgară. Astfel, prin Protocolul de la Sankt-Petersburg, semnat la 26 aprilie 1913, România a primit oraşul Silistra. A fost însă o decizie care nu a mulţumit pe nimeni şi nici nu a reuşit să stingă animozităţile dintre Sofia şi Bucureşti.

2. Macedonia otomană a reprezentat mărul discordiei dintre aliaţii balcanici. Serbia şi Grecia nu aveau de gând să renunţe la o parte din teritoriile cucerite, aflate în zona de interes a Bulgariei. Pentru a respinge pretenţiile bulgăreşti, Serbia şi Grecia au încheiat, imediat după semnarea păcii generale, o alianţă militară secretă. Comandamentul bulgar a decis să preia iniţiativa şi să tranşeze pe cale militară această dispută teritorială. În noaptea de 16/17 iunie 1913, trupele bulgare au atacat poziţiile sârbeşti, ceea ce a dus la declanşarea celui de-al Doilea Război Balcanic.

3. Este vorba de sângeroasa luptă de pe râul Bregalniţa (17 – 26 anie 1913), dintre trupele bulgare şi cele sârbeşti. Brigada din care făcea parte Şucu era dislocată în zona Kocani (astăzi Republica Macedonia), parte din Armata IV bulgară. Această luptă a avut un rol decisiv pentru soarta războiului, trupele bulgare fiind nevoite să treacă în defensivă. Atacată de toţi vecinii săi, soarta Bulgariei era pecetluită.

4. Mol mizarea armatei române a început în noaptea de 22/23 iunie 1913. În cea de a şasea zi a mobilizării, trupele române pătrund deja în Bulgaria şi ocupă Silistra.

În teritoriul altei ţări trebuie să-i declare război. Eu nu ştiam nimic, dar ţineam din gură tot cu politica bulgară, ca să nu mi se întâmple ceva. Peste un ceas iarăşi s-a auzit că România a intrat în Bulgaria şi că Turcia şi-a luat toată teritoria pierdută în timpul războiului. Zvonul s-a întărit. Am primit ord. n de înaintare. Ni i un soldat nu mai vrea să înainteze, cârtind şi hulind că ofiţeri îi îndeamnă la război şi politic ţi] anii Bulgariei a vândut Bulgaria.

Ne-am întors înapoi. Unii din ofiţeri au căzut de glonţul bulgar. Am venit la graniţa sârbo-bulgară, pentru că intrasem în tei loriul Sârbiei. La cea dintâi gară am găsit două locomotive şi vreo 70 de vagoane. Şeful gării

nu a voit să ne dea locomotivele şi vagoanele să ne îmbarcăm. Era şi puţina armată de partea şefului. Regimentul nostru, fără ofiţeri, şi alte unităţi din alte regimente a somat şeful că, la caz de nu ne dă trenul la dispoziţia noastră, avem să distrugem gara cu vagoane cu tot. Şeful n-a voit, zicând că nu are ordin de a da trenul la dispoziţia noastră. Atunci noi am început a face tranşee în jurul gării. Artileria a îndreptat tunurile către gară. Totul pentru distrugere. Şeful a predat tot la dispoziţia noastră.

Ne-am îmbarcat, am plecat la Sofia. Ajunşi la Sofia, soldaţii au omorât un general bulgar.[151] Am plecat către Şumen. La prima gară ni s-a spus că linia ferată Sofia-Varna este în mâna românilor. Mai auzim că Divizia 5-a bulgară ar fi capturată de români, care se afla la Ferdinanda[152]. Noi am luat linia balcai că pe la Plovdiv. Acolo ni s-a spus că armata turcă a intrat în Bulgaria şi arde satele de pe lângă gran; că. Am ajuns la Burgas, la malul Mării Negre, ne-am îmbarcat pe vapoare, am venit la Varna. Acolo ni s-a spus că armata română a fost în Varna, dar s-a retras.[153]

De acolo ne-am împărţit ca puii de potârniche. Eu cu 6 camarazi ne-am decis să ne ducem acasă. Satul nostru[154]

---

151 Este un simplu zvon, fără nici o bază reală.

152 Ferdinand, astăzi Montana, oraş în nord-vestul Bulgariei, ocupat de trupele române la începutul lunii iulie. Cu aceasta ocazie are loc singurul eveniment important din timpul campaniei militare române în Bulgaria: capturarea unei mari unităţi militare bulgare. Este vorba despre Divizia IX infanterie Plevna, comandată de generalul Radoi Sirakov (Mihai Macuc, România, Balcanii şi Europa, voi. II, Editura ANI, Bucureşti, 2007, pp. 132-136).

153 Acest oraş a fost ocupat timp de câteva ore de o unitate de cavalerie, înainte de a primi ordin de retragere (N. Iorga, Acţiunea militară a Româna*. In Bulgaria cu ostaşii noştri, Tipoerafia Societătii „Neamul Românesc", Vălenii de Munte, 1913, p. 239).

154 In memoriile sale, Nicolae Sucu evită să dea prea multe detalii

era în urul orăşelului Curtbunar.[155] Era ocupat de români. Nu ştiam până unde sunt românii. Am mers înainte până la un sat de unde am căpătat informaţiuni că unde se află armata română. Tovarăşii mei li s-a făcut frică şi nu a mai voit să meargă până nu se va înnopta. Cu toate stăruinţele mele, nu am izbu. t să-i înduplec să mergem înainte.

S-a înnoptat; am plecat printre nişte ţarină cu porumb necules şi chiar necopt. Deodată am auzit strigând:

— Cine e acolo? Stai că dau foc.

Tovarăş mei s-au pus jos. Arme nu aveam, că le predasem la Varna. Eu am strigat româneşte:

v5

— Măi camarade, vino mai aproape să ne vedem; răspuns I am primit:

— Cine e? Stai!

Iară [eu] l-am rugat să dea de veste şefului de post că suntem soldaţi bulgari şi voim a merge acasă, nouă nu ne tre' – „buie răzbe.

Atunci el a strigat pe şeful de post, care era un sergent foarte bun. A luat armele la mână şi s-a apropiat de noi. Ne-a somat să ridicăm mâinile în sus. Am executat ordinul întocmai. Sergentul s-a bucurat că eu ştiu româneşte Ne-a întrebi. bat că de unde venim şi unde

---

despre familia sa din Bulgaria. Cu siguranţă s-a stabilit în preajma satului soţiei sale, Kapudji Mahle (Vratarite). Credem că ar fi vorba fie de Vladimirovo (Vladimireşti în română), fie de Serdimen (Serediment în română, astăzi Orlova Moghila). Potrivit informaţiilor oferite de mairul G.A. Dabija, singura localitate din comuna Vladimirovo (de care aparţinea satul soţiei lui Şucu) unde erau stabiliţi români (respectiv 9 bărbaţi şi 5 femei) era Serdimen, sat care avea o populaţie de 389 de locuitori (Un român, Cadrilaterul bulgar, Atelierele tipografice Socec, Bucureşti, 1913, p. 35,.

155 Astăzi Tervel. între 1913 şi 1940 a fost încorporat în Regatul României.

mergem. I-am spus tot. A trimis î» un militar cu noi ca să ne petreacă de cordonul de soldaţi români. Ne-am dus în sat.

În satul nostru nu era încă armată, dar a doua zi a sosit o companie de soldaţi români din Reg. I de linie.1 Ne-am pre” – zentat la comandantul companiei, care s-a bucurat că ştiu româneşte. Era un om foarte serios, dar bun, şi foarte frumos se purta cu populaţia, care era mai mulţi mahomedani decât bulgari. Bulgarilor le-a fost foarte frică de români, iar când w a văzut cât sunt de blânzi nu le-a mai fost frică.

Eu m-am dus, după ce am înţeles că satul meu va rămâne în România2, la comandantul din orăşelul Curtbunar, la care o»”.

— D

3 1. Vechiul nume al Regimentului Dolj nr. 1 de infanterie, cu reşe

2 dinţa la Craiova.

a. Recensământul bulgar din 31 decembrie 1910 arată că singurele 2 localităţi din comuna Vladimirovo în care erau înregistraţi flotanţi sunt satele Kapudji Mahle, Serdimen şi Vladimirovo (Glavna direkţia na statistika, *Spisăk na naselenite mesta na Ţarstuo Bălgariia spored & prebroiavaneto na 31 dekemvri îgiogodina*, Dărjavna Peceatniţa, Sofia.

19 la, p. 6). Prin Tratatul de pace de la Bucureşti (28 iulie 1913), noua graniţă trecea prin comuna Vladimirovo. Astfel, satele Serdimen şi, 51 Vladimirovo treceau în componenţa Regatului României, în timp ce

S „Kapudji Mahle rămânea sub administraţie bulgară (Ministerul Afacerilor Străine, *Delimitarea fruntariei dintre România şi Bulgaria*, Bucureşti, 1914, Anexele 9 şi 10).

I-am spus că sunt dizertor şi am fost înrolat în armata

bulgară şi nu am putut răspunde la mohilizaţia română. Comandantul mi-a spus că trebuie să mă duc la corp imediat şi să-mi aranjez poziţia militară.[156] Am luat un certificat de sănătate de la metul român şi am plecat la Bucureşti. De la Călăraşi şi până la Bucureşti, în tren călătorii vorbeau numai şi numai contra bulgarilor. Să fi ştiut ei că eu am fost soldat bulgar, m-ar fi făcut bucăţi, atât păreau de aţâţaţi contra bulgarilor.

AM AJUNS LA BUCUREŞTI LA BAT. 2 VÂNĂTORI, unde imediat mi-a dat unil urma militară, şi la serviri; nu mi s-a spus că cât am să servesc. Mă duceam cu contingentul 1913 în caraulă şi la instrucţie. Instrucţie foarte puţină. Corvoada multă cu efectele care a fost mobilizate. Am fost însărcinat cu armătura. De câte ori ieşeam în oraş, de atâtea ori mă interesam prin avocaţi că cum aş face să mă liberez. Mi-au mâncat mai multe sute de lei, unul şi altul făgăduindu-mi cu carul făgăduieli goale, şi în realitate nimic.

Am publicat în Dimineaţa şi Adevărul[157] aşa:

„Către Ministerul de Războiu.

Suntem mai mulţi părinţi ai căror fii, în timpul semnării decretului de mobilizare, nu au putut veni, din cauză că au fost înrolaţi în armata bulgară, sârbă şi greacă, care imediat după eliberarea lor din armată streină au venit şi s-au prezentat la corpurile lor. Corpurile i-au îmbrăcat şi pus în rândurile con geniului 1913, nespuindu-le cât are de servi; sub drapel până a fi puşi în libertate. Serviind în neştirea termenului, mai mulţi din ei

156 Nicolae Şucu beneficia de prevederile unui recent decret regal prin care erau amnistiaţi toţi dezertorii cu vârste până la 28 de ani, cu obligativitatea de a se prezenta la unităţile lor până în data de 31 august 1913, pentru satisfacerea restului de stagiu militar (Monitorul Oficial, nr. 66, 25 iunie 1913, p. 2980).

157 Una dintre cele mai populare publicaţii din Vechiul Regat, apărută în august 1888.

va fi nevoiţi a dizerta şi a se duce iară pe la gospodăriile lor. Rugăm pe Dl Ministru de război a lua măsurile necesare ca pentru a doua mobilizare să răspundă la cel dintâi sunet de mobilizare”.

Am publicat de mai multe ori fără să fiu descoperit de cineva, că pentru militari era oprit a publica.[158] Urmam cu cetirea *Dimineţii* în toate zilele, până când într-un număr găsesc următoarea staţie[159]:

„Majestatea Sa Regele a semnat decretul prin care face cunoscut corpurile legiuitoare ale armatei că toţi dizertorii şi nesupuşii care s-au prezentat în intervalul de la 24 iunie 1913 până la 31 decembrie 1913 să fie trecuţi în clasa anului contingentului lor şi puşi în libertate.

M.S.R. Carol!”[160]

Bucurie nespusă. Am rupt numai acea staţie, pentru că era oprit militarilor să cetească jurnale, şi am pus-o în buzunar. Am raportat plutonerului meu de companie, cu care şedeam foarte bine, să mă scoată la raport la comandantul companiei, care era un căpitan foarte bun. Tocmai avansase la gradul de maior. Ţiu minte, era moldovean şi se recomanda maior Plesnilă.[161] ÎI

158 Imediat după campania militară din Bulgaria, Dimineaţa şi Adevărul au declanşat o virulentă campanie de presă pentru a demasca abuzurile din armata română. Unii dintre ziariştii acestor publicaţii au fost chiar încarceraţi, pentru scurt timp, fiind găsiţi vinovaţi de săvârşirea unor delicte de presă.

159 Articol (în limba bulgară).

160 La începutul lunii noiembrie, regele Carol I a prelungit până la 31 decembrie 1913 termenul până la care se aplicau efectele amnistiei pentru dezertorii care se prezentau la unităţile lor. Decretul regal îi viza doar pe cei care dezertaseră până în momentul mobilizări irmatei române, respectiv 23 iunie 1913 (Adevărul, anul XXVI, nr. 8673, 8 noiembrie 1913).

161 Căpitanul de infanterie Adrian Plesnilă a fost înaintat la gradul de maior în data de 1 octombrie 1913 (Ministerul de Război, Anuarul Armatei Române pe anul igi6, Bucureşti, 1916, p. 451).

repartizase ca comandant de batalion în Reg. 23 Ialomiţa[162] şi aştepta ordinul de plecare.

M-a scos, i-am raportat, arătându-i şi staţia. Mi-a zis că să mă lustruiesc bine, să mă încing frumos, că are să mă scoată la raport la colonel, care era un om foarte serios şi se numea colonel Boboc.[163]

Am ieşit, i-am arătat şi dânsului staţia, la care a răspuns că pentru dânsul e hârtie albă şi că până nu va apărea în *Monitorul oştii*[164] sau ordin circular nu poate să-mi ajute cu nimic. După 3 zile a apărut în *Monitorul oştii* şi am fost eliberat. Am luat livretul, am dat 5 vedre de vin de bucurie camarazilor mei şi am plecat cu un serviri de 6 luni. Eu făceam parte din clasa anului 1908 şi mă prezentasem la 27 august 1913. Am plecat acasă.

În anul 1915, soarta m-a împins din nou să trec în Bulgaria, pentru că eu cu satul rămăsesem în România, iar pământul meu de agricultură rămăsese în Bulgaria după luarea Cadrilaterului. Am trecut cu familie cu tot.[165]lia ZBOIUL EUROPEAN ERA ÎN TOIUL LUI. A trecut una lună de la trecerea mea în Bulgaria, şi la 10 septembrie

---

162a . In vara lui 1916, un batalion din acest regiment era dislocat în apropierea satului lui Şucu, la Curtbunar.

163 Locotenent-colonelul Constantin Boboc. Va fi avansat colonel la 1 aprilie 1914.

164 Publicaţie oficială, apărută in februarie 1860.

165 In perioada 1 aprilie 1914-15 mai 1915, toţi locuitorii din noul teritoriu trebuiau sa declare în faţa unei comisii speciale dacă optează sau nu pentru cetăţenia română. Potrivit legii, dacă respingeau cetăţenia noului stat, locuitorii din Dobrogea Nouă (Cadrilater) erau obligaţi să-şi vândă averea imobiliară rurală într-un interval de doi ani (Ministerul de Interne, Regulament pentru funcţionarea comisiu- nilor instituite prin art. 6 din Legea de organizare a Dobrogei Noi, mntru stabilirea calităţii de cetăţean român, Bucureşti, 1914, pp. 3-ia). Nu deţinem date care să arate în ce măsură decizia lui Nicolae Şucu de a se muta în Bulgaria a fost influenţată de noua legislaţie românească.

Bulgaria a mobilizat din nou.[166] Eu nu aveam aviz de chemare şi numire că la caz de mobilizare în ce regiment să mă prezant, şi nu m-am dus, dar am fost escortat de jandarm bulgari la Varna şi predat regimentului cu reşedinţa de acolo. Nu numai eu, dar şi toţi românii care ne aflam în Bulgaria. Ne-a îmbrăcat numaidecât şi ne-a trimis în Divizia a 11-a Macedoneană[167], în Macedonia.

Trecând prin Sofia, am cerut o perm riune de 2 ceasuri ca să-mi cumpăr cele necesare. Nu aveam nevoie de mic. Ne-a învoit, neştiind planul meu. Eu m-am dus drept la Legaţiunea Română din Sofia. Am spus că eu sunt soldat român şi că bulgarii m-au luat cu zorul mi. tar.

Un domn funcţionar, când a auzit şi a văzut şi livretul meu român, s-a înfuriat foarte tare, strigând:

— Cum, d-le, Bulgaria vrea să facă război cu oamenii noştri? Şi mi-a zis să aştept până vine dl consulat.

Am aşteptat ca o jumătate de ceas şi a venit dl consulat[168]şi s-a raportat totul. A intervenit, mi se pare, pe lângă guvernul bulgar, că a ieşit şi mi-a spus să aştept întoarcerea d-lu. Am aşteptat. A venit înjurând şi hulind încăpăţânarea bulgarilor. M-a trimis la ataşatul r litar român.[169] Mie mi-a fost teamă să ies, ca să nu fiu observat de administraţia bulgară că ies din curtea legaţiunei române ca soldat bulgar, şi am spus cum stă chestiunea.

---

166 După luni de negocieri, Bulgaria a încheiat, pe 24 august 1915, un tratat secret de alianţă cu Germania, prin care se alătura Pute^lor Centrale. Pe 10 septembrie este declarată mobilizarea generală, iar pe 1 octombrie 1915 Bulgaria declară război Serbiei, invocând un presupus atac sârbesc soldat cu morţi si răniţi.

167 Divizie înfiinţată în septembrie X915, alcătuită în special din bulgari macedoneni.

168 Este vorba despre viceconsulul Victor Mihaescu, care îndeplinea şi funcţia de interpret al Legaţiei Române de la Sofia

169 Căpitanul Florea Ţenescu, viitor şef al Statului Major General (1939-1940).

Atunci, dl consulat a trimis un băiat şi a chemat pe dl ataşatul militar.

A venit, mi-a vizat livretul şi mi-a spus că nu e cu putinţă de a mă scoate din armata bulgară, că bulgarii sunt încăpăţâna i, dar să mă duc cu D-zău înainte, că are să ne ia Romăr şi cu sabia. Am cerut o adeverinţă că pe care nu a fost cu putinţă de a mă retrage din armata bulgară, că să nu fiu vinovat înaintea României, şi mi s-a dat un certificat scris în franceză.

Eu aveam un tablou[170] cu numele şi pronumele la toţi românii din regimentul meu şi l-am predat legaţiunii, care mi-a mulţumit pentru acesta, spunându-mi că are să trimită tabloul la Bucureşti spre a fi publicaţi în jurnale, ca să vadă şi presele streine ce face bulgarii cu cetăţenii streini.

Am plecat la companie şi de acolo la gara, şi de la gară la frontiera sârbă. Ajunşi acolo, ne-a repartizat printr-alte regimente. Eu am căzut în Reg. 5 macedonean, Divizia a 11-a. [171]Neştiind că sunt român şi văzându-mă mai vioi, mi-a dat o grupă de soldaţi, 18 la număr, să le fiu şef.

Am plecat pe câmpul de luptă. Războiul era declarat Sârbiei. La cea dintâi ciocnire am câştigat victoria. Timp de 2 luni am scos pe sârbi după teritoriul Sârbiei, din cauză că

HKrDii nu erau pregătiţi bine pe frontul bulgar.

---

170 Tabel.

171 La 1 octombrie 1915, regimentul era alcătuit din 4.580 de ofiţeri, subofiţeri şi soldaţi. Spre comparaţie, la aceeaşi data, efectivele Diviziei XI însumau 33.046 de militari (Petăr Dărvingov, Deistviiata na 11-a pehotna Makedonska divizia ot Krivolak do Bogdanţi, Nov Jivot, Sofia, 1920, pp. 12-13). Regimentul lui Şucu era condus de lt.-col. Boris Drangov (1872-1917), unul dintre cei mai respectaţi ofiţeri bulgari de la începutul secolului trecut. Pe baza experienţei acestor prime luni de război, Drangov va publica, în 1916, un popular volum cu sfaturi destinate educaţiei patriotice a soldatului bulgar.

Grosul armatei sârbeşti era pe frontul austriac.[172]

În luptele cu sârbii, şeful meu de pluton a căzut străpuns de un glonte şi eu, din ordinul celui mai mare, i-am luat locul.

AM DEVENIT SERGENT BULGAR. Am întâlnit într-o noapte pe armata germană. Din cauza întunerecului şi chiar nu mai văzusem germani, i-am luat la bătaie. Nici nu ştiau că suntem bulgari. Ei trăgeau, şi noi trăgeam. Noi ne-am repezit la baionetă şi i-am fugăi t pe germani. Noroc că s-a făcut ziua degrabă, că de nu, aveam să-i tocăm pe germani. Când s-a făcut ziua, a venit un aeroplan şi a recunoscut că suntem bulgari aliaţi, şi în sfârşit ne-am recunoscut. Am râs, ofiţerii s-a îmbrăţoşat de bucurie şi am plecat la sud.

Nu după multă vreme, am întâlnit în localitatea zisă Crivolac[173] puteri franceze. Le-am respins. Am ajuns la frontiera greacă, am şi trecut-o. Din ordinul german ne-am retras la linia arătată de germani.[174] Într-o bătaie ce am avut-o cu francel în localitatea zisă Petra, am fost bătuţi

---

172 La începutul lui octombrie 1915, Serbia a fost atacată dinspre nord de o armată austro-ungara şi de una germană, iar dinspre est de două armate bulgare. Cei 300.000 de soldaţi sârbi au fost nevoiţi să lupte pe două fronturi şi sa înfrunte un inamic superior ca înzestrare şi număr (800.000 de militari). După aproape două luni de lupte înverşunate, comandamentul sârb a decis ca rămăşiţele armatei să nu capituleze, ci să se retragă, în plină iarnă, prin Muntenegru şi Albania, spre a face joncţiunea cu aliaţii săi. Este începutul unui episod tragic, cunoscut în istoriografie drept Golgota sârbească (Andrej Mitrovic, Serbia's Great War: 1914-1918, Hurst & Company, London, 2007, pp. 144-151).

173 Krivolak, localitate din sud-estul Republicii Macedonia, unde astăzi se află cel mai mare poligon militar din Balcani.

174 In perioada octombrie-noiembrie 1915, Armata II bulgară, din care făcea parte şi divizia lui Şucu, a luptat împotriva unei forţe franco-engleze, care a avansat dinspre Salonic, unde debarcase la invitaţia premierului Eleftherios Venizelos, pentru a veni în ajutorul

cumplit de francezi.

Era un râu înaintea noastră, numit în bulgăreşte Recata Cerna, adică râul Cerna, zis şi Caras. Noi am atacat pe francezi, care erau puţini şi se aflau în retragere, ei s-au retras şi ne-au lăsat să trecem râul, şi când am fost iară aproape de ei ne-au cosjt cu mitralierele.1

Ne-am oprit. Batalionul nostru era cam revoluţionat. Ofiţeri nu e… aveam. Murise care de glonte inamic, care de glonte bulgar. Nu ştiam ce să facem. În cele din urmă am început să ne retragem, dar rămăsesem cu totul puţini. Ajutoare nu aveam. Francezii a încetat focul la retragerea noastră. Ne-am retras în linişte până la râu, care se afla departe de ne i ca la un 1 lometru. Ajunşi la râu, dacă am fi trecut num i câte unul, ne-ar fi luat râul, care curgea foarte repede sârbilor. Depăşiţi numeric, Aliaţii au fost respinsi peste vechea graniţă sârbo-greacă. Dată fiind situaţia politică complicată din Grecia – tara fiind scindata la acel moment între regele Constantin, progerman, şi premierul Venizelos, antantist guvernul bulgar a decis să-i respecte neutralitatea. În luarea acestei decizii a contat nu doar faptul că regele elen era cumnatul împăratului german, ci şi teama că o intervenţie împotriva Greciei ar fi favorizat intrarea acestei ţări în război de partea Antantei. Pentru mai multă siguranţă, câteva trupe germane au fost dislocate la vechea graniţă sârbo-greacă pentru a stopa un eventual elan al bulgarilor de a înainta spre Salonic. Deşi discutată de către comandamentul german şi cel bulgar, ideea unei ofensive îndreptate împotriva trupelor franco-anglo-sârbo-ruse debarcate la Salonic va fi amânată până în vara anului 1916 (Richard C. Hali, *Balkan Breakthrough*: *The Battle of Dobro Pole*, *igi8*, Bloomington, Indiana, 2010, PP47 – 54)

1. Armata bulgară a lansat, între 21 şi 29 noiembrie 1915, o amplă ofensivă pentru respingerea trupelor

Antantei dincolo de vechea graniţă sârbo-greacă. Evenimentele pe care le relatează Şucu par să fi avut loc în prima zi a acestei ofensive, când au existat două încercări nereuşite de forţare a râului Cerna (General Sarrail, *Mon commandement en Orient. 1916 1918*, Ernest Flammarion, Paris, 1920, p. 51).

şi era adânc de un metru şi ceva. Ne-am prins de mână şi am intrat iute în apă.

Francezii, care până atunci observase toate mişcările noastre, ştiind distanţa până la râu, ne-a t: mes vreo câteva focuri de salbă de tun şi râul s-a transformat numai în sânge, capele şi răniţi militare. Foarte puţin: nu mai ieşit de acolo. Mie mi s-a părut că numai singur am ieşit M-am pus după o piatră mare şi am aşteptat să se scurgă apa după mine şi să se înnopteze bine. Francezii ne-a urmă t până la râu şi a stat, îi observam de după piatră cum se jucau în timpul hodinei lor.

S-a înnoptat. Am voit să plec, să mă depărtez. Înaintea mea era o coastă pe care trebuia să o urc plină cu pietre mărunte şi mari. Cum eram încălţat cu cizme cu cuie pe talpă, la fiecare păşitură ridica zgomot, care era au2 t de francez... Francezii trăgeau cu arma tot în directunea zgomotului. Am fost nevoit să mă descalţ şi să rămân numai cu ciorapii, ca să nu mai fac zgomot. M-aş fi predat lor, dar mi-era frică, după cum ne spunea ofiţerii noştri că în armata franceză este foarte mulţi sârbi. De francezi nu-mi era frică, că-i ştiam că sunt oameni civilizaţi, dar pe sârbi îi ştiam că are o duşmănie neîmpăcată pe bulgari.

Am urcat coasta, am coborât dealul şi am găsit încă vreo 15 soldaţi de-ai noştri, care rămăsese şi ei, ca şi mine, fără companie, fără batalion, fără nimic. Ne-am întrunit şi ne-am dus în direcţiunea de unde auzeam gălăg’s bulgară. Am găsit Regimentul no. 57 bulgăresc, unde ne-a scris şi

ne-a repartizat în companiile lor.

După 15 zile s-a format iară reg. nostru şi ne-am dus la locurile noastre. Din camarazii mei cei vechi nu mg rămăsese dintr-un batalion decât numai 45 de soldat. Camarazi noi, ofiţeri ne totul nou.

Într-o noapte am fost trimis în patraulă. Eram şef a 25 de oameni care trebuia să meargă patrulă. Era o noapte ploioasă şi întunecată, Printre camarazii cei noi era unul care mă cunoştea că sunt român şi a făcut cunoscut la toţi că sunt român.

Am plecat în patrulare. Din cauza întunericului şi a necunoscutuli loc am schimbat direcţiunea arătată de un locotenent al nostru, care-mi era şi comandant de companie. Nu am priceput că am schimbat direcţia. După un mers ca de vreo 2 kilometri, am fost luminaţi toţi de un reflector inamic. Noi ne găseam la 10 – 12 metri de tranşeele inamice. Un foc de mitralieră s-a auzit, şi a fost destul. 18 camarazi au căzut morţi. Pare că am fost toţi la un loc! Eu am căzut jos după un tufiş de frunză, dar am văzut că pe 6 – 7 camarazi i-au luat prizonieri.

Toată patrula s-a dus, am rămas singur. M-am târât pe pântece până m-am depărtat M-am sculat şi am luat-o la fugă în partea opusă. Am fost oprit de o patrulă bulgară din Reg. 53. M-a condus la ofiţerul lor, mi-a luat interogatorul şi a trimis un soldat cu mine până la reg. nostru, care era aproape. Ajuns acolo, m-am prezentat comandantului de companie, care era însărcinat şi cu patrulele în noaptea aceea. Auzind cele spuse de mine şi fiind [de] faţă şi un sublocotenent care mă ştia că sunt român, a vorbit ceva secret cu comandantul meu, care imediat m-a dezarmat şi pus sub escorta a 4 soldaţi cu baionetele puse şi armele încărcate. Sublocotenentul a zis şi de faţă cu mine că el m-a apreciat mai din vreme ce fel de om simt eu şi că eu am predat patrula inamicului. Am

voit să vorbesc ceva, dar am fost oprit. M-a escortat până la comandantul regimentului, care nu era în vremea aceea la locul lui destinat. Se dusese prin tranşee. Era numai adiotantul lui, care când a cetit scrisoarea adusă de escortă mi-a spus că am să fiu executat momental ce va veni colonelul. Escorta a stat lângă mine. Eu fumam ţigară peste ţigară şi la orice zgomot tresăream şi mă uitam să nu fie colonelul.

Am cerut voie de la adiotant să scriu vreo câteva rânduri pe o carte poştală şi să o trimit soţiei mele. Aveam un felinar foarte mic. Mi-a dat voie, spunându-mi să nu scriu de situaţia în care mă aflu şi, după ce voi scrie, să-i predau lui scrisoarea. Am scris aşa:

„Iubita mea soţie.

Sunt bine. Învaţă-te a trăi singură, ca în timp de război, căci poate vei trăi mai mulţi ani fără mine. Ai grijă de copii şi păstrează bine scrisoarea această ca amintire, că poate să fie cea din urmă.

Al tău soţ, Nicolae”.

Am scris-o în bulgăreşte, se înţelege!… Am predat-o adiotantului, a cetit-o la lumina felinarului lui şi a strâmbat puţin din nas şi a băgat-o în buzunar. Se aude şoptind. E colonelul cu ordonanţa. Vai, Dumnezeule, nu mai am să trăiesc decât numai câteva minute! Am văzut executând pe mulţi fără nicio judecată, şi chiar din greşe mai ni. Nicio nădejde de mântu e.

A venit colonelul şi aghiotantul i-a dat plicul adus de escortă pentru mine. A cetit. A venit aproape, a ridicat felinarul lui mic şi a îndreptat lum ia drept în faţa mea, ordonându-mi să mă uit la dânsul. În timpul când colonelul se uita la mine, se aude un tropăit de cal. Era un cavalerist care aducea o scrisoare colonelului. În scrisoare a fost scris de comandantul mu de companie că dacă sergentul

Nicolae t…] nu e[175]ste executat până la scrisoarea acestui cavalerist, să nu mă: ¡e execute, că a venit din cei 7 prizonieri care a fost cu mine în patrulă şi a declarat că nu sunt eu de vină, ci un alt caporal, care căzuse mort. Acel caporal a fost de vină pentru schimbarea direcţiunei.

După ce a cetit colonelul scrisoarea, iar s-a uitat cu felinarul la mine şi m-a întrebat dacă sunt căsătorit şi am cap: Am răspuns că da. Atunci el a zis:

— Poate vreun copil de-ai tăi a avut noroc pentru tine! Numai 2 minute dacă nu sosea, era totul gata.

Nu m-a eliberat. A spus cavaleristului să vie acei foşti pl ¿ioneri [din] patrulă imediat la dânsul.

A ven: „la nomăr 4. Au profitat de neglijenţa santinelei franceze şi de întunericeala care era şi au fugit înapoi, –! Nu-mi erau prieteni, cunoscuţi ori neamuri, dar D-zău să

le dea sănătate că a spus că eu nu sunt vinovat întru nimic, ci un caporal care a susţinut că direcţiunea arătată de el e cea spusă de ofiţer. Nu era aşa, dar a voit să mântuiască un suflet de glonte. Colonelul s-a adresat mie, spunându-mi că un şef de patrulă nu are dreptul de a asculta mai micul lui şi aşa mai departe. M-a pus în libertate. Acel sublocotenent după două zile, într-o luptă cu inamicul, a căzut mort […]. Las[176] să mai spuie şi altă dată că eu am predat patrula! El nu ş-a făcut socoteala, păcătosul, că dacă aş fi predat eu patrula inamicului m-aş fi dus şi eu cu patrulă cu tot.

Am petrecut multe care nu le mai ţiu minte încă în Reg. 5 macedonean.

În anul 1916, pe la Paşti, am fost trimis la Sofia ca instructor. Prizonierii sârbi de naţiune bulgari căzuţi în

---

175 In manuscris, numele bulgăresc de familie al lui Nicolae Şucu, Spirov, este şters cu cerneală (v. infra, p. 136).

176 In manuscris urmează un rând sters cu cerneală.

mâna Austriei şi Germaniei a fost toţi trimişi în Bulgaria! i înrolaţi militari. Erau prizonieri din armata sârbă. Am fost instructor la prizonieri şi sârbi din Serbia chemaţi sau luaţi cu forţă sub drapelul bulgar. După o lună de instrucţie am fost trimis cu ei dimpreună la front.

Localitatea Bitolia, zisa şi Mănăstirea, era în mâna bul garului.[177] Inamicul a luat ofensiva şi a înfrânt pe bulgari înapoi şi a luat Bitolia. În luptele acestea am căzut rănit la piciorul drept de o ţandără de obuzieră. Am rămas pe cârn pul de luptă, între fronturi. Un român din judeţul Buzău m-a observat că am rămas. Era dizertor român, înrolat ca şi mine cu forţa. S-a întors în timpul nopţii pe câmpul cu răniţi şi mi-a adus un bidon cu apă, mi-a făcut vreo 20 de ţigă i şi m-a pansat puţin. Piciorul era rupt. S-a dus plângând de la mine.

În noaptea aceea pe mulţi răniţi i-au luat soldaţii bulgari, că era cunoscu i, ba veri, ba fraţi, cumnaţi şi mai ştiu eu ce; eu eram strein. Am stat acolo, târându-mă cu mare chin până la un soldat mort, de la care am luat o manta, să nu răcesc. [178]Tocmai a doua zi după 12 a venit

---

177 Bitolia (cunoscut în perioada otomană ca Monastir), oraş cu o importantă comunitate de aromâni, a fost cucerit de trupele bulgare la sfârşitul lui noiembrie 1915. în urma unei puternice ofensive lansate de forţele Antantei în august 1916 (în contextul intrării României în război), trupele bulgare au fost nevoite, trei luni mai târziu, să evacueze acest oraş. Aflat pe linia frontului, Monastir va fi bombardat, în următorii doi ani, de către artileria germano-bulgară. în timpul acestor bombardamente au fost distruse, printre altele, atât biserica, cât şi consulatul român din localitate (Bernard Lory, La viile balkanissime: Bitola, i8oo~igi8, Isis Press, Istanbul, 2011, pp. 661-684).

178 Cel mai probabil Nicolae Şucu a fost rănit în timpul ciocnirilor din luna iunie 1916, dintre trupele franceze şi cele bulgare, în zona muntelui Belasiţa, situat la întretăierea graniţei de astăzi dintre Grecia, Bulgaria şi Republica Macedonia, unde se afla dislocată divizia sa (Bălgariia prez Părvata Svetovna Voina: igig-igi8, Voenno Izda-

frontul bulgar, a răspâns pe inamic şi am rămas iară la bulgari, de unde am fost ridicat la spital în Bulgaria şi vindecat de un medic sârb prizonier.

La începutul lunii august 1916, s-a tras sorţi pe batalioane, pentru ca să se vadă care batalioane are să meargă către frontiera română.

NU ERA ZVON CĂ ROMÂNIA VA INTRA ÎN RĂZBOI. Sorţul a căzut pentru batalionul nostru să vie la frontiera română. Am plecat. Am venit în Divizia IV-a[179], care nu luăsese parte în război cu sârbii, fiind instalată şi făcând tranşee pe lângă frontiera română. Am fost repartizat ca soldat, nu ca sergent, pentru că nu mai avea nevoie de sergenţi, avea Divizia IV-a destui de-ai lor în Reg. 7 infanterie.

Regimentul la sosirea noastră era în satul Ramanşiclar[180], lângă frontiera română. În ziua dintâi am avut un marş de dimineaţă de vreo 20 kilometri şi ne-am întors înapoi la lagherul regimentului. De război cu România nu se auzea 1 mic. Întorşi din marş, ni s-a spus că după 12 n-avem instrucţie. Noi, după masă, ne-am dezbrăcat, desculţat şi culcat. Deodată auzim goarna că sună alarma. Cu o iuţeală nemaipomenită ne-am echipat şi ieşit la locul numit mai dinainte. Se aude că România a declarat război Austriei, dar nu credeam. Toţi am zis atunci că acum s-a isprăvit, mergem la război cu România.

Dar nu, a fost numai cheful colonelului, ca să vadă în câte minute putem fi gata, aliniaţi. În 12 minute am fost gata. Nimic nu rămăsese în regiment neieşit la front,

telstvo, Sofia, 2015, p. 149).

179 Această unitate militară făcea parte din componenţa Armatei III bulgare, dislocată la graniţa cu România.

180 Rahman Aşiklar (astăzi Okorş, Bulgaria) a făcut parte din Regatul României în perioada 1913-1940. Regimentul 7 infanterie Preslav se afla cantonat oarecum în apropierea acestei localităţi, mai precis în sati ' Goliama Ada (astăzi Ostrovo, jud. Razgrad).

mitralie rele, căruţele şi caii şi tot.[181] A cântat muzica şi am trecut pe dinaintea colonelului cu pas de defilare şi ne-a dat drumul să ne hodihnim.

Seara, apelul l-am făcut devreme, cu muzică. În tot timpul apelului a fost linişte, după apel, comandanţii de companie şi-a adunat compania în jurul lor să le ţină discursuri pentru curăţenie. În timpul discursului, vine un soldat cavalerist în goana calului, drept trăgând la cancelaria regimentului.

Peste 3 – 4 minute toţi ofiţerii a fost chemaţi la cancelaria regimentului şi peste 2 minute a fost iarăşi lângă noi, aducându-ne vestea că Bulgaria mâne va trece frontiera în România.1 Să se prepare toţi soldaţii în noaptea aceasta de cele ce are nevoie, şi dimineaţă, marş la frontieră.

Mi-a plâns inima, căci aveam încă 3 fraţi şi un cumnat şi mi multe neamuri care neapărat sunt militari în România. M-am gândit că în ceas ce ne vom apropia de români să trec în partea României. Iarăşi m-am gândit că poate să mă observe şi să fiu împuşcat pe loc. Mai eram cu un român, care mi-a adus apă fiind rănit, am vorbit puţin cu el şi am rămas decişi să fugim când vom găsi momentul.

Dimineaţa mi-a venit altceva în gând: să raportez până la general şi să-i spun drept şi poate mă va retrage să nu dau eu foc în fratele meu.

Într-adevăr, dimineaţa a venit generalul2, comandantul diviziei, şi am ies-l drept la dânsul. Toţi camarazii mei zicea soldaţi. În dotarea sa se aflau, printre altele, 4 mitraliere, 337 de căruţe şi 511 cai (P. Iotov, *Bălgărskata armiia prez Părvata Svetovna Voina*: *1915 – 1918. Kratăkenţiklopedicen recinik*, Izdatelstro „Sv. Georgi Pobedonoseţ”, Sofia, 1995, pp. 138 – 139).

---

181 In ajunul războiului cu România, acest regiment, comandat de colonelul Atanas Dobrev, număra 61 de ofiţeri şi 5.005 subofiţeri şi

1. Evenimentele acestea s-au întâmplat în seara zilei de 18/31 august 1916, într-o pădure situată între satele Zavet şi Kara Kodzalar (astăzi Suşevo, jud. Razgrad), în imediata apropiere a graniţei de atunci cu România (*Prez Dobrudja. 14-a rota ot 7-i pehot. Preslavski polk. 1916 – 1917 g.*, Peceatniţa „Gutenberg", Sofia, 1918, p. 28).

2. Generalul Pantelei Kiselov (1863 – 1927) a comandat Divizia IV bulgară pe întreaga durată a Primului Război Mondial.

că am să fiu împuşcat pe loc de singurul general. I-am raportat aşa:

— D-le general, sunt de naţionalitate român, am fost un an pe frontul macedonean, am luptat cu tragere de inimă, dar astăzi, în contra României, nu mă lasă cugetul să trag foc, f indea am fraţi şi rude în armata română. Dacă e cu pulinţă şi binevoiţi, daţi-mi o altă slujbă şi o voi îndeplini întocma [cu] ordinul şi regulamentul militar.

Generalul a ascultat şi în urmă a zis:

— Bravo ţie! Aşa îmi place mie omul, să-mi spuie verde ce are la inimă. Eşti un soldat bun. Am să-ţi dau alt serviri înapoia frontului.[182]

A zis aşa şi a plecat. Nimeni nu a mai dat nicio atenţiune pentru mine, mai rău am făcut, că dacă nu mă ştia soldaţii ce fel de om sunt până am raportat, după raport m-a ştiut toţi.

Am ajuns la frontieră într-o duminică de dimineaţă. Ne-a oprit colonelul şi a ţinut o cuvântare aşa:

---

182 Veridicitatea acestui episod este greu de dovedit. Jurnalul de operaţiuni al regimentului, care oferă informaţii detaliate despre cele întâmplate în luna august 1916, nu indică prezenţa generalului Kiselov în zona sa. Pentru un astfel de gest, Şucu risca să fie trimis imediat în faţa plutonului de execuţie.

a. Declaraţia de război a României a fost înaintată în seara zilei de 14/27 august 1916, cu câteva minute înainte ca trupele române să treacă Carpaţii.

— Băieţi, suntem la frontiera bandiţilor noştri vecini români, care a venit în anul 1913 şi s-a bătut cu femeile şi găinile şi ne-a răpit Cadrilaterul, noi fiind pe câmpiile Serbiei. Astăzi, mămăligarii au intrat haiduceşte în pământul surorii noastre Austria, nedeclarându-i război.2 Noi, cu – a i noştri german austrieci şi turc avem să r muri pe tâlharii aceştia şi să-i ştergem după harta Europei, luând noi, bulgam, Dobrogea până la Dunăre, şi Austria peste

Dunăre, şi să facem o graniţă pe veci cu sora noastră Austria, care să ne fie pe veci aliată. Cred că aveţi să luptaţi vitejeşte şi să vă purtaţi crud cu nemernicii aceştia de mămăligari. Să trăiască Bulgaria şi ţarul Ferdinand! Ura!

Şi au strigat cu toţii ura de trecerea frontierei române.[183]

Am văzut cum soldaţii români de pe frontieră ieşeau dimineaţă numai în cămaşă şi izmene şi se suiau pe bechete[184] să vadă ce gălăgie se aude în Bulgaria. Ei nu aveau de veste nimic, sărmanii!…

În momentul acela s-a repezit în galop un escadron de cavalerie bulgară către becheturile româneşti, de unde soldaţii români fugeau goli, fără îmbrăcămintea groasă şi, fiind ajunşi de cavalerie, se opreau, se întorceau cu faţa

---

183 Regimentul a trecut graniţa cu România în dimineaţa zilei de ao august/a septembrie 1916 (sâmbătă), la ora 7.30, în zona satelor Dzeferler (astăzi Sevar) - Beliţa. înainte de plecare, în faţa soldaţilor s-a dat citire ordinului înaltului Comandament bulgar privind declanşarea ostilităţilor cu România (Bălgarskata armiia v Svetovnata voina. 1915-1918, VIII, Voinata sreştu Rumăniia prez 1916godina, Dărjavna Peceatniţa, Sofia, 1939, p. 358).

184a . Pichete. Soldaţii aflaţi în zona prin care Regimentul 7 infanterie Preslav a trecut graniţa aveau ordin să opună rezistenţă în şanţurile făcute în spatele fiecărui pichet (General C-tin Teodorescu, Turtucaia, Tipografia „Unirea", Braşov, îgaa, p. 83).

către inamic şi se închina să-i ierte, dar aceştia îi loveau cu sabia fără milă, şi ei cădeau ca snopii, unul ici, altul colo. Alţii fugeau desperaţi, neavând niciun ajutor de nicăieri.

Am mers ceva mai înainte şi am găsit o companie sau mai mulţi soldaţi români din Reg. no 64 Tutova[185] în nişte locuri cu porumb necules. Aceştia, văzându-se înconiraţ le cavaleria inamică, a început a lupta vitejeşte.

Era un sublocotenent sau locotenent de care s-a mirat şi bulgarii de tactica şi vite ia ce a avut-o acest brav ofiţer. Cavaleria bulgară fiind la atac, noi, infanteria, stam tei priveam, nefiind cu putinţă a trage foc. Acest brav ofiţer, cu sabia în mână, văzându-se înconjurat de cavaleria inamică, a pus pe linia I-a de soldaţi culcaţi, a doua în genunchi, a treia în picioare, a patra stânga împre m şi au ni ilicit la o 100 de cai şi soldaţi. Vedea bine că sunt înconjuraţi nu numai de cavalerie, dar şi de infanterie, şi tot s-a luptat până în ultimul ceas, când a fost nimiciţi cu tou le sabia vrf jmaşe

Am văzut un sergent, căzut, rănit grav de nu se mai putea scula în picioare, cum s-a târât pe pântece până la o armă ce era în apropierea lui. Aluat arma şi în starea care se afla a doborât încă 2 soldaţi bulgari şi un cal, până a fost văzut şi spăngiuit[186] de alţi bulgari.[187]

Toată ziua nu am mai întâlnit armată româna, fără un mai un batalion din Reg. 23 Ialomiţa, care s-a retras către Turtucaia.

---

185 Informaţie eronată; în acel moment Regimentul 64 infanterie (cu reşedinţa la Tecuci) acţiona în zona Carpaţilor de Curbură. în sectorul Daidîr, unde a atacat brigada lui Şucu, se aflau dislocate subunităţi din Regimentul 79 infanterie (Constantin Zagoriţ, Turtukaia, Institutul de Arte Grafice „Concurenţa", Ploieşti, 1939, p. 67).

186 Străpuns cu baioneta.

187 Pierderile suferite de Regimentul 7 Preslav în data de 20 augusta septembrie 1916 au fost de 5 morţi şi 16 răniţi (Arhivele Militare Bulgare 'DVIA), fond 755, opis 4, dosar 46, f. 10).

Am ajuns la Turtucaia la 4 septembrie 1916 şi s-a dat cele mai crâncene lupte în ziua de 4, 5 ale lunii septembrie. [188]Puterea armatei bulgare pierise, pierzând aproape 13.000 de soldaţi răniţi şi morţi.[189] Tocmai primisem ordin de retragere şi am văzut venind parlamentar de la români cu steag alb.[190]

Atunci bulgarii s-au încorajat din nou şi a spus că românii se predau, la număr 40.000[191], şi a luat iară atacurile în primire, spunând să se nimicească parlamentarii, că nu primim prizonieri.

Armata română nu a mai ţinut rezistenţă şi a început să fugă către Dunăre, dar trecerea a fost ruptă de o baterie germană ce se afla la sud-vest de Turtucaia. A fost măcelăriţi peste 20.000 de români prizonieri până s-a primit ordinul să se primească prizonieri români.[192] Am văzut artilerişti români: are fugeau cu caii înhămaţi la tun în Dunăre. Vedea bine că are să se înece, dar să nu cadă

---

188 Atacul preconizat pentru 22 august/4 septembrie a fost amânat pentru a doua zi dimineaţa. Atacul final a început marţi (23 august/5 septembrie), la ora 7. In mai puţin de 36 de ore, garnizoana Turtucaia se preda, ln acel moment, trupele Regimentului 7 Preslav se aflau la 500 de pasi de cazaima din oraş, luptând împotriva ultimilor aparători români (DVIA, fond 755, opis 4, dosar 46, ff 15-19).

189 Pierderile suferite de Armata III bulgară în timpul cuceririi oraşului Turtucaia s-au ridicat la 9.171 de morţi, răniţi şi dispăruţi (.Bălgarskata armiia v Svetovnata voina. 1915-1918, VIII, p. 677).

190 Episodul are loc în după-amiaza zilei de 24 august/6 septembrie, în jurul orelor 16.30, când comandantul trupelor române rămase în oraş decide să se predea.

191 La începutul bătăliei, în garnizoana Turtucaia se aflau 23.500 de militari români. Cu întăririle trimise în timpul luptelor, efectivele române care au luptat la Turtucaia au ajuns, după unele surse, la circa 39.000 de oameni.

192 Deşi au existat destule cazuri de militari români ucişi în momentul în care s-au predat, este evident că aici avem de-a face cu o exagerare grosolană din partea autorului.

tunul şi el la inamic, ma o ne s-a decis să se înece cu cai cu tot. Multe suflete a înghiţit şi Dunărea timp de 2 ceasuri.

Un soldat român luăsese o scândură de brad şi se suise pe ea în marginea Dunării şi alţi 5 – 6 s-au dus să se suie să scape [cu] viaţă, crezând că va pluti cu scândura. Întinzându-se desperaţi pe scândură, s-a prăvălit cu toţii în apă şi s-au înecat.

Poate nu îmi veţi crede, dar am plâns ascuns cu lacrami de măcelul de la Turtucaia.[193] Niciun glonte nu am tras asupra nenorociţilor militari.[194] în prizonierii luaţi de la Turtucaia m-am uitat mult să văd vreun frate, cumnat sau neam, dar nu am văzut.

Am primit ordin că să mergem către Pazarg", că s-a observat cu aeroplanele că vine un gros de armată rusească către Pazargic. A[195]m plecat. Trecând prin sate din Cadrilater să lăuda lumea, în generaţiune bulgari civili, că şi ei a omorât 3 – 4 soldaţi români rătăciţi de unităţile lor sau 2 – 3 jandarmi care n-a putut să se retragă la iuţeală.

---

193 Circa 6.000 de militari români au fost ucişi şi răniţi, iar în prizonierat au căzut 480 de ofiţeri şi 28.000 de soldaţi. Doar vreo 5-6.000 de militari au reuşit să se salveze (Constantin Kiritescu, Istoria războiului pentru întregirea României: 1916-1919, voi. I, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, p. 336).

194 Numele lui Nicolae Şucu nu apare pe lista celor 122 de soldaţi din Regimentul 7 Preslav care s-au remarcat în timpul luptelor de la Turtucaia (DVIA, fond 755, opis 1, dosar 45, ff. 21-22). Nu-l regăsim nici pe listele cu cei 1.489 de militari ai regimentului răniţi în timpul acestor lupte (DVIA, fond 755, opis 1, dosar 79, ff. 12-33). Regimentul lui Şucu a suferit cele mai mari pierderi dintre trupele care au atacat la Turtucaia - aproape 600 de ofiţeri şi soldaţi ucişi. Printre cei ucişi se numără şi trei soldaţi din satul soţiei sale, Kapudji Mahle (Petăr Boicev, Gheroite na Tutrakanskata epopeia, IK „Gutenberg", Sofia, 2016, pp. 72, 258).

195 Este vorba de Corpul 47 armată rus (două divizii de infanterie şi una de cavalerie), comandat de generalul Andrei Zaioncikovski.

Într-o vale în apropierea unu sat era ca vreun pluton de soldaţi români măcelăriţi de armata bulgară, şi populaţia civilă, cu câte o armă româna în mână, îi dezbrăcau încă de vii de hainele lor. Era unul rănit numai uşor, s-ar fi făcut om poate, îl dezbrăca un bulgar din satul Conac[196] şi rănitul mişca din picioare şi cerea apă, dar bulgarul, după ce l-a dezbrăcat până la piele, a înfipt baioneta în el înjurând. Pe bulgar l-am cunoscut. Era civil şi se numeşte Gherghe Cheleş din satul Conac, pl [aşa] Curtbunar.

Am ajuns aproape de graniţa veiche a Dobrogei şi am în tâl: t armată sârbă şi rusească, care ne-a bătut cumplit lângă satul Azaplar.[197]

Vai de românii care au rămas cu bulgarii în Cadrilater, mare parte din ei a fost omorâţi şi jefuiţi. Şi alţii închişi nu mai ca să poată să-i jefuiască.

Închipuiţi-vă domnilor, era într-un sat un moş de 70 de ani, păzea o grădi la de zarzavat, avea toată averea lui 60 de lei, un târnăcop de săpat pământ, o lopată de fier şi o furcă tot de fier şi 15 gă. ai şi un rând de haine. îl cunosc foarte bine, că a lucrat într-o vară la mine cu leafă. Un bulgar din satul unde şedea moşul cu grădina l-a pârât pe moş la armata bulgară că ar fi zis moşul că merg ei bulgarii acum victorioşi, dar mâine-poimâine are să intre rusul în Sofia, şi l-a omorât numai şi numai să-i ia averea acel civil.

---

196 Astăzi Ghesanovo, jud. Dobrici.

197 Este vorba despre luptele purtate în zilele de 31 august/13 septembrie - 1/14 septembrie 1916, lângă satul Aptaat (astazi Abnt, jud. Dobrici^Şucu confundă această localitate cu Azaplar (astăzi Tătaru, jud. Constanţa), unde s-au purtat, câteva zile mai târziu, lupte între forţele bulgare şi cele române, la care Regimentul 7 Preslav nu a părţi pat. E izia sârbească împotriva căreia a luptat era formată din sârl croaţi şi sloveni, foşti militari austro-ungari căzuţi în prizonierat la ruşi.

S-a dus 2 soldaţi după ce a ascultat pâra acestuia la grădină, a chemat pe moş să iasă afară din coliba lui şi au tras amândoi cu armele în el până l-a doborât. Încă viu, şi acel bulgar civil i-a luat averea aceea mare, pe urmă l-a îngropat de se vedea picioarele afară din pământ, de unde a fost scos de câni şi târât pe câmp!...

AM TRECUT GRANIŢA A VEICHE. DUMNEZEULE DOAMNE! Când a zis bulgarii că aici suntem în Români a, tot ce ieşea în cale era distrus. Vai de familiile acelea sărace ce nu a putut fugi, vor spune şi la morţi cruzimele şi Dărbariile bulgarilor.

Am mers cu frontul până la linia C ar amur a t[198]-Băltăgeşti[199], şi iarăşi am ieşit la general şi i-am raportat că mi i bine să mă trimită la frontul macedonean decât la frontul acesta. El mi-a spus că:

— Tu nu vezi că noi nu mai avem români înaintea noastră, avem numai ruşi?[200]

Când am trecut prin Migidia s-a spart şi felinarele după stradă de soldaţii bulgari, care-i auzeam zicând! uitându-se la mine cu o oarecare vr jbă: *to e romansco*! adică ăsta e românesc, felinarul.

Am auzit lăudându-se pe acei soldaţi bulgari care

---

198 Astăzi Mihail Kogălniceanu, jud. Constanţa.

199a . Regimentul lui Şucu a purtat lupte grele în zona Cocargea (astăzi Pietreni) - Cobadin şi a cucerit oraşele Medgidia şi Cernavodă (Epopeia na bălgarskiia voin, I, Peceatniţa Bial Krăst, Sofia, 1926, pp. 289-296).

200 După cucerirea oraşelor Constanţa (9/22 octombrie) şi Cernavodă (12/25 octombrie), pe frontul dobrogean nu au mai rămas decât trupe ruseşti. Până în decembrie 1916, linia frontului a rămas fixată pe zona cea mai îngustă dintre Dunăre şi mare, respectiv la 10 km nord de calea ferată Cernavodă-Constanţa (România în anii Primului Război Mondial, I, Editura Militară, Bucureşti, 1987, pp. 378-380). Veridicitatea discuţiei dintre Şucu şi generalul Kiselov rămâne discutabilă.

trecuse peste Dunăre şi au dat lupte peste România veiche că nu a rămas nimic sfânt de la 8 ani în sus. Comandantul Regimentului nr. a cavalerie[201], rămânând noaptea în vreun sat românesc, cum de pildă au rămas într-o noapte în satul Feteşti, a ordonat că câte vite sunt în baltă toate să fie trecute în Dobrogea, şi dimineaţa a spus că are să facă inspecţie la fiecare soldat în parte, şi acel care nu va avea sânge pe *r*. – mene va fi pedepsit aspru de el. Femeile şi fetele cu copii se adunau în câte o casă la un loc câte 15 – 20, fiindu-le frică de bulgari, iar aceştia se duceau şi spărgeau uşile şi intra şi batjocorea totul.

Într-un sat pe care nu-l mai ţiu minte am trecut noaptea. Pe acolo trecuse nişte unităţi bulgare şi acum se găseau coloane de căruţe bulgăreşti. Am auzit gălăgie într-o casă şi m-am dus să văd ce este. Aveam 8 soldaţi sub comanda mea şi ne întorceam din escorta unei grupi de prizonieri. Când am intrat, în casă erau 9 soldaţi bătrâni bulgari de la coloane[202], dintre care 3 ţ îeau pe bărbatul casei privitor cum ceilalţi îşi băteau ac de femeia şi fiica lui, care era în vârstă cam de 12 ani, şi-l întreba, că-i place cum lucrează bulgarii? I-am gonit lovindu-i cu patul armei şi am ieşit.

Nu departe de casa aceea, am auzit gălăgie într-altă casă, unde am mers degrabă. În curtea casei aceea era un moş cam la 75 de a: i care, văzându-ne pe noi, a voit să fugă să se ascundă: eu i-am strigat în româneşte să nu se sperie şi să vie cu noi în casă, de unde se auzea o gălăgie bulgărească. Am intrat fără moş, pentru că acesta a spus că l-au bătut şi gonit din casa lui, şi în casă era vreo 7 soldaţi, bătrâni poate şi de 55 de ani, care se rânduiau la o femeie tânără. Era lăuză numai de 2 zile şi era în nesimţiri,

---

201 Regimentul facea parte din Divizia I cavalerie, care şi-a câştigat notorietatea pe câmpul de luptă din Dobrogea.

202 Trupe auxiliare.

pe când pruncul se găsea la un metru departe de dânsa mort şi [soţ învineţise.

Văzând acest spectacol, nu numai eu, dar şi tovarăşii mei, care erau bulgari, s-a enervat pe aceşti bătrâni şi au început a-i Iov. În dreapta şi în stânga, şi ne-am dus să căutăm pe ofiţerul lor să-i raportăm. Am găsit ofiţerul, care era un locotenent cu barba netunsă şi avea 2 fete române, sta lângă el şi plângea, îl id pă: de de 2 soldaţi care şedeau la poartă ocupaţia bulgară în dobrogea 149

Înarmaţi: u arme româneşti. Văzând şi pe acesta în halul acesta, ne-am văzut de drum neraportând nimic.

Ne-am dus la Şumen după o treabă [pe] care n-o ţiu minte. La gară sol de un tren cu vreo 500 de prizonieri români. Era multă lume, tineri şi bătrâni care aşteptau răniţii după câmpul de luptă. Când au văzut pe prizonieri care era în mare parte dăsculţi şi goli, a început tinerimea bulgară să arunce sticle sparte m-a itea lor şi să arunce cu pietre mari într-înşii, care se găseau iară mei o putere.[203]

N-am putut să rabd. M-am dus la un tânăr care aruncase cu o piatră mare în prizonieri şi i am dat 2 palme regulate, spuindu-i că dacă este atât de viteaz să se ducă la front şi să omoare cu suta, iar nu pe aceştia dezarmaţi şi aduşi în mijlocul Bulgariei.

Din bătrânii bulgari, unii mi-au găsit dreptul, dar cei mai mulţi mi-au făcut observaţie. Eu am răspuns rece:

— Şi voi aveţi fii şi nepoţi care poate astăzi sunt

---

203 Experienţa prizonieratului în Bulgaria a fost traumatizantă pentru mulţi dintre militarii români. Potrivit statisticilor bulgare, 21.082 de ofiţeri şi soldaţi români au fost internaţi în această ţară, dintre care 4.572 şi-au pierdut viaţa. Pe frontul din Dobrogea, trupele bulgare au mai capturat încă 6.500 de soldaţi români, care au fost predaţi aliaţilor germani şi turci. Spre comparaţie, numărul militarilor bulgari căzuţi în prizonierat în România a fost de doar 287, dintre care 118 şi-au pierdut viaţa în captivitate (Arhivele Naţionale ale Bulgariei (ŢDA), fond 176 k, opis 3, dosar 1487, ff. 12-15).

prizonieri la români. Oare cum ţi-ar veni ca să vezi aruncând sticle şi p être în ei? Şi m-am depărtat, să nu fiu văzut de vreun ofiţer bulgar şi descoperit că sunt român.

Să mă ierte bunul D-zău, că am mâncat pâine bulgară, dar cele văzute nu le pot uita nici în mormânt. Sunt creştini, tot o religie şi obicei ca şi noi, românii, au, dar sângele şi duhul îl are de păgânii cei mai cruzi. Aş descoperi eu încă multe de acestea, dar scriind aceste rânduri mă aflu în Bulgaria şi am puţină teamă, fiindu-mi soţia bulgăroaică[204], să nu fiu descoperit de bulgari. Ah! nu pot uita când îmi aduc aminte de faptele lor, urăsc şi copiii mei, care-i aud vorbind bulgăreşte, şi pe soţia mea, care este bulgăroaică. De când sunt demobilizat a trecut 2 luni până acum, când scriu aceste rânduri, şi nu am ieşit afară din curte ca să mă întâlnesc cu bulgari, pe care nu-i pot privi.[205]

S-A GOLIT DOBROGEA DE ARMATĂ ROMÂNA ŞI RUSĂ şi a rămas în stăpânirea bulgarilor şi germanilor. Armata bulgară pleacă la frontul macedonean. Acestea se face în vara anului 1917. Pleacă şi regimentul meu. Eu rămân t ti cauza piciorului rupt, care din nou a început să mă doară şi să-mi pese la mers, şi am fost repartizat în Batalionul 7, care era format din contingentul 1917 şi din despensaţi şi reformat: şi venise în Constanţa.[206]

Nu aveam nimic aranjat. Nu aveam r ci cancelarie, nici comandant de compania în ziua care am ajuns eu la batalion. Era format cu o zi mai înainte. A doua z lupă

204 Potrivit documentelor păstrate la Primăria satului Vratarite, Katina Kostadinova nu ştia să citească.

205a . Demobilizarea armatei bulgare s-a produs începând cu ai septembrie/4 octombrie 1918.

206 Regimentul 7 infanterie Preslav a rămas pe frontul românesc până în mai 1918, fiind cantonat în zona Isaccea. Batalionul 7 s-a format la 37 aprilie/10 mai 1917, la Constanţa, fiind comandat de maiorul Ciorbagiev ("DVIA, inventar fond 755, p. 3).

sosirea mea, a sosit şi comandantul de compai. e.

Batalionul avea 4 companii. Noul comandant era născut în orăşelul Babadag din Dobrogea veiche. De naţiune bulgar, era de vreo 30 de ani, în gradul sublocotenent. Cu sosirea lui deodată s-a început aranjarea. Am ales o mică odaie din cazărmile unde a fost Reg. român nr. 74[207], şi pe urmă comandantul a căutat printre soldaţii companiei scriitor pentru cancelarie.

A fost aleşi vreo 7 soldaţi de către plutonerul companiei, care era un sergent bătrân, şi printre aceştia 7 am fost şi eu, măcar că am refuzat să fiu ales, dar mi-a văzut scrisul pe o carte poştală şi le-au plăcut. Dintre aceşti 7 soldaţi, am fost ales, după ce a văzut şi sublocotenentul scrisul la toţi, am fost ales ca furier la cancelaria companiei.

Am stat o zi fui m şi a doua zi am raportat sublocotenentului că nu sunt vrednic de a lucra în cancelarie, din cauză că nu pot să văd bine şi nu ţiu minte, uit lesne, şi la cancelarie trebuie să fie un furier care ţine minte unde pune tabloul cutare şi dosarul cutare. Sublocotenentul s-a înfuriat şi a zis către mine că vreau, nu vreau trebuie să lucrez, şi în acelaşi timp a ieşit a căuta un alt furier. A găsit un băiat din cont. 1917, şi eu am rămas magazioner la companie.

Am stat în Constanţa numai 25 de zile şi am plecat cu toată compania la front, pe malul Dunării, în localitatea Mahmudia. Am fi trăit bine, dar ne supăra tunurile ruseşti, care în fiecare zi începea bombardarea pe la 10 ceasuri d.d. şi înceta pe la 1 sau 2 d [după], amiaz. Soldaţii erau tot de aceia care nu fusese pe front şi nu ştia nici să se păzească de gloanţe şi ghiulele.

Într-o zi, nu ştiu ce sărbătoare naţională bulgărească

---

207 Acest regiment a participat la luptele de la Turtucaia şi de la Mărăşeşti.

a fost, şi a venit un general bulgar şi, după ce a ţinut o cuvântare la soldaţii care eram adunaţi toţi la un loc, ne-a impus să st. gam Ura! şi noi am strigat. Dar peste Dunăre, la o depărtare de 400 de metri, se afla posturile ruseşti, care erau păzite în timpul acela de armată sârbă. A auzit Ura! noastră şi a predat pe telefon la artileria rusească, spunând locul anumit că unde se află armata bulgară, şi a început a bombarda. Cea dintâi obuzeră venită de la ruşi a nemerit în grămada de soldaţi şi a scos din front 17 soldaţi, dintre care 4 a murit pe loc şi 3 la spital, iar restul s-a vindecat.

În compania aceasta nu m-a ştiut nimeni că eu sunt român, dar în orăşelul Mahmudia, auzindu-mă vorbind româneşte cu românii, s-a temut că voi fi român.

O duceam bine cu magazia, care era goală, nu aveam nicio pereiche de obele, numai că primeam pâinea şi o dedeam la soldaţi Peste 5 luni am primit efecte şi am umplut magazia. În toate nop ale mă duceam la Babadag pentru a primi pâine.

Toţi bărbaţi din Mahmudia şi satele vecine a fost internaţi înăuntrul Bulgariei ca să nu facă spionaj, de la 13 ani până la 70 – 75 de ani au fost internaţi. Pe fete le scoteau noaptea pentru săpatul tranşeelor, şi pe femei ziua. Noaptea era oprită circulaţia populaţiunii pe străzi, arsul lămbilor şi chiar ieşirea afară din casă. Soldaţii furau fără să fie supăraţ de ei ieva, o: gă, şi ce voiau aceea făceau. Era nişte soldaţ din satele Potur, Sarâiurt, Caranasuf,[208] care mai înainte a fost soldaţi la România şi i-au predat la bulgari, fiind bulgari de naţ ine. AcHa făceau multe neajunsuri la populaţie şi credea că Dobrogea va fi pentru mii de ani alipă de Bulgaria. Nu ştiu astăzi cum or fi stând cu ţara.

---

208 Astăzi Panduru (jud. Tulcea), Mihai Viteazu (jud. Constanţa, fost Sariort), respectiv Istria (jud. Constanţa).

Am stat 5 luni şi jumătate la Mahmudia şi pe urma am venit la batalion în Constanţa. De la Babadag şi până la Dunăre erau stăpân bulgarii, şi de la Babadag până la graniţa a veiche erau stăpâni germanii. Bulgarii nu aveau nicio valoare, toată administraţia era a germanilor.[209] Noi şedeam 154 la intendenţă în constanţa în Constanţa ca să zicem că avem armata în Constanţa. Eram foarte ură de germani şi de populaţia din Constanţa.

Toţi germanii aveau o privire blândă din partea populaţiunii, dar la noi nu se uita nici ţiganii din ţigănie. Ofiţerii german s-au foarte indeferenţi de ai noştri. Poate le era şi ruşine cu noi, căci soldaţii noştri erau cu hainele foarte rupte şi desculţi.

Eu am instalat spălătorie pentru că nu mai eram în cazarma Reg. 74, ci eram prin localuri fără stăpân, în apropierea mării. Soldaţii dădeau hainele la spălat cu 50 – 60 de bani bucata. Am nstalat spălătorie tocmind 3 femei spălătorese cu 80 lei pe lună, dându-le apă, lemne, săpun şi toate necesarele, şi luam o taxa de la soldaţi de 20 bani. Aveam 400 de soldaţi în companie. Am instalat atelier de cusut, cumpărând cu banii mei maşini de cusut, alegând 2 soldaţi croitori pentru cărţi ea efectelor; atelier de cizmărie, alegând 4 cizman pentru cârpirea cizmelor. Făcând toate acestea nu am căpătat n: i o observaţie de la comandantul companiei. Am semănat 3 grădini mici cu zarzavat pentru îmbunătăţirea ciorbei la cazan.

În sfârşit, am câştigat o onoare din partea ofiţerilor bulgari şi o libertate nemaipomenită, aveam dreptul să fac negoţ, de unde am câştigat vreo 7.000 de lei.

---

209 In 1917, cu excepţia Cadrilaterului şi a zonei de operaţiuni a Armatei III, toată Dobrogea a intrat sub administraţia militară germană, ceea ce a provocat profunda nemulţumire a autorităţilor bulgare Prin Tratatul de pace de la Bucureşti (24 aprilie/7 mai ii)1^), Dobrogea

Urmam jurnalele bulgăreşti şi româneşti care venea în Constanţa, ca: *Gazeta Bucureştilor\ Curierul Dobrogei2* şi care nu a fost restituită bulgarilor a fost cedată Puterilor Centrale, în regim de condominium, ceea ce va duce la noi neînţelegeri între cei patru aliaţi.

1. Această publicaţie era versiunea românească a ziarului *Bukarester Tagblatt*, organul de presă al administraţiei germane din teritoriul ocupat.

2. Publicaţie care apărea la Constanţa, scoasă de trupele de ocupaţie.

toate jurnalele bulgăreşti. Încă de când a declarat America război Puterilor Centrale[210], am fost sigur că putea 2 aliate vor câştiga războiul.

Mi s-a dat ocazie tocmai în timpul demobilizării române[211]să mă duc la Măţău, locul meu de naştere Am stat mult pe gânduri în Bucureşti, să mă duc până la părinţi, ori nu?... De ce? Din cauză că eram soldat bulgar. Ştiam bine că soldatul bulgar e privit cu ochi râu chiar şi de copii. Am stat 5 zile pentru a mă distra şi a cumpăra nişte mărunţişul pentru cantina noastră militară şi pentru atelierele de cusut.

ANGAJASEM O ODAIE LA HOTELUL BIBESCU VODĂ din Piaţă.[212] într-una din serile petrecute în Bucureşt: mi s-

---

210 în aprilie 19x7, Statele Unite au declarat război Germaniei, gest urmat, la sfârşitul aceluiaşi an, şi de ruperea relaţiilor diplomatice cu Austro-Ungaria. Administraţia de la Washington nu a declarat însă război Bulgariei şi Imperiului Otoman.

211 Autorul are in vedere perioada cuprinsă între semnarea armistiţiului de la Focşani (26 noiembrie/9 decembrie 1917) şi Tratatul de la Buftea (20 februarie/5 martie 1918). Demobilizarea efectivă a primelor divizii româneşti a început imediat după semnarea Păcii de la Buftea.

212 Hotelul se afla la poalele Dealului Mitropoliei, pe strada Poetului nr. 2 (astăzi str. Ienăchiţă Văcărescu), lângă Piaţa Bibescu Vodă, cunoscută şi ca Piaţa Mare.

a întâmplat să văd o ocazie foarte importantă. Fusesem la Teatrul Naţional. Întorcându-mă la hotel, am observat un automobil care s-a oprit în faţa Mitropoliei. M-am alipit de zidul pieţei Din automobil s-a dat jos un soldat bulgar înarmat cu arma şi baionetă pusă. A înaintat către poarta Mi ropoliei, care era păzită de un vardist român. Am auzit ceva vorbindu-se între soldat şi vardist, dar nu am înţeles nimic. Pe urmă am aflat de la bulgari că soldatul l-a întrebat pe vardist că unde e spitalul bulgăresc, vrea să se ducă la spital că ar fi fost bolnav grav. Vardistul i-a spus că pe unde să se ducă la spital, dar soldatul l-a somat să-l conducă până la spital. Vardistul a spus că nu poate să părăsească postul şi soldatul a făcut uz de armă, la care vardistul a fost nevoit să părăsească postul şi să se ducă cu bulgarul la spital.

În timpul acesta, alţi soldaţi sau subofiţeri au sărit din automobil, lăsând automobilul în seama unui maior bulgar, şi s-au dus la M iropolie, a spart o fereastră, a intrat şi a luat moaştele lui of. Dumitru[213] şi potcapiul de aur al mitropolitului şi mai multe lucruri care a fost duse cu o repezeală mare la automobil şi a plecat.

După plecarea lor, m-am dus la hotel, unde am stat ca 1 ceas la poveşt: u hotelierul, şi nu i-am povestit cele văzute, din cauză că mai era şi alte persoane pe care eu nu le cunoşteam şi mi-a fost teamă să nu fie vreun bulgar între ei şi să mă spună la Oomanduirea bulgară. De altfel,

---

213 Ocrotitor al Bucureştilor, Sf. Dimitrie Basarabov este considerat şi sfânt bulgar. Moaştele sale au fost aduse la Mitropolia Ugrovlahiei, în vara anului 1777, din satul Basarabovo, de la sud de Dunăre. în timpul ocupaţiei Puterilor Centrale, o delegaţie din acest sat şi de la Ruse a venit la Bucureşti pentru a solicita recuperarea moaştelor. Solicitarea bulgarilor s-a lovit de refuzul categoric al mareşalului Mackensen, cea mai înaltă autoritate militară din teritoriul ocupat 0Datini otjivota i deinostta na gheneral leitenant Tantilov, Peceatniţa B.A. Kojuharov, Sofia, 1937, p. 91).

cu hotelierul povesteam orişice, că era român din neamul lui Traian cel mare. Povesteam fără frică.

Am povestit ca vreun ceas şi deodată am auzit clopotele de la Mitropolie trăgându-se din toate puterile, lucru care nu se mai întâmplase încă din mobilizarea română.[214] Toţi au zis că s-a încheiat pacea generală şi pentru asta se trage clopotele. Era aproape să cred şi eu, măcar că bobul păci se vedea de departe că încă nu e copt.

Fel de fel de zvonuri s-a vorbit până s-a făcut ziua. Chiar şi frontierele şi cheltuielile de război le arătase unii dintre oameni. Când s-a făcut ziuă, alt zvon! în toate gurile, pe stradă, în cafenele, lăptării, birturi, restaurantur şi alte localuri: „Bulgarii au furat pe Sf. Dumitru!” Nu ştiam cum să fac să zbor din Bucureşti. Toată lumea vorbea fel de fel de vorbe de hulă pe adresa bulgarilor, iară să se ferească de soldaţii bulgari.

Trecând pe lângă o grupă de oameni civili, m-au arătat cu degetul, zicând:

— Uite, barbarii aceştia au furat pe Sf. Dumitru! Lucru care nici turcii, că-s păgâni, nu l-au făcut.

Ce să fac? Am tăcut şi m-am făcut că nu înţeleg hula lor!

S-a făcut ceasul 1 după-amiaz. M-am dus să cumpăr bilet de teatru la Teatrul Eforiei.1 Acolo alt zvon! L-au prins pe Sf. Dumitru! Eram curios să aflu unde şi cum, dar nu puteam să întreb pe nimeni, că toţi erau foarte agitaţi contra bulgarilor.

Numai bulgarii care făceau negoţ ca civili şi ch te steteau în Bucureşti ca lăptari etc. Şi care încă de dimineaţă ziceau când auzeau că bulgarii a furat pe Sf. Dumitru: Se înţelege că a trebuit să-l fure, căci Sf. Dumitru

---

214 Incidentul a avut loc duminică, 4/17 februarie 1918, la ora 2.00 dimineaţa. Două ore mai târziu, clopotul de la mitropolie a bătut vreme îndelungată. Soldaţii au furat doar moaştele Sf. Dimitrie, cu tot cu

era deja bulgar. Acum, când s-a ivit zvonul că l-a prins pe Sf. Dumitru, bulgarii civili ziceau că: lasă-l să-l prindă, că bulgai noştri iar are să-l fure, că e bulgar Sf. Dumitru.

Într-un birt, mai mulţi români civili făceau haz zicând:

racla de argint (Raymund Netzhammer, *Episcop în România*, I, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005, p. 759).

1. Una din cele mai mari săli de teatru şi cinema din Bucureştii acelor ani.

— Cum? Până acum moaştele erau atât de grele că nimeni nu putea să le mişte din loc, şi acum 2 – 3 bulgari l-au ridicat fără nicio greutate?![215]

Ali i ziceau:

— Sf. Dumitru a văzut desfrânarea în Bucureşti şi s-a lăsat să fie clicat, crezând că-l va duce la vreun loc mai sfânt, dar când a înţeles că-l duce în Bulgaria a rupt automobilul numai şi numai să nu se ducă în Bulgaria.

Am râs şi eu, dar ascuns.

Era ceasul 4 d.a. când iarăşi s-a zvonit:

— Vine cu Sf. Dumitru!

Toţi oamenii, domnii şi doamnele se duceau cu flori pentru întâmpinarea Sfântului. Am văzut şi muzica germană ducându-se la Mitropolie. M-am dus şi eu. Adevărat că s-a făcut o primire frumoasă.[216]

---

215 „El era reputat că, la orice acţiune la care nu voia să se unească, se manifesta vădit ostil. Aşa, fiind cunoscut că de câte ori pe secetă era scos cu paradă pe stradă venea ploaia, de multe ori a salvat recoltele noastre. Dar ia să-i fi părut lui lumea păcătoasă şi să nu vrea să facă minunea? Se lăsa deodată greu de nu-l puteau urni nici zece călugări" (Vasile Th. Cancicov, Jurnal din vremea ocupaţiei, II, Humanitas, Bucureşti, 2016, p. 192).

216 Moaştele au fost recuperate de către militarii germani înainte de a ajunge la Giurgiu şi readuse în Dealul Mitropoliei, în mod solemn, în după-amiaza zilei de 6/19 februarie 1918.

Printre adunare era şi vreo 4 soldaţi bulgari, eu eram singur. Dintr-o adunare de români am auzit zicându-se pe adresa celor 4 soldaţi:

— Uite, vagabonzii aceştia fără frică de D-zău au furat pe Sf. Dumitru!

Unul din bulgari a ştiut bine româneşte, se repede la român şi-l întreabă cine e vagabond. Românul, cu sânge rece, răspunde:

— Voi sunteţi vagabonzi, că furaţi şi lucrurile sfinte.

Bulgarul i-a dat o palmă, dar numaidecât a sorit o (santinela) patrulă germană care a somat pe bulgar să meargă înaintea lui. Fiind împrejur mai multe patrule germane, bulgarul s-a supus şi germanul a început a-l lovi cu patul armei în spinare, şi lumea se uita şi striga după e nu… o nu… o.

M-am uitat în dreapta şi în stânga să văd dacă mă loveşte cineva. Eram cu un unchi al meu, om cu vază şi locuitor în Bucureşti, şi poate în cinstea unchiului meu nu Mi-a zis n neni nimic.

AM PLECAT LAC-LUNG. M-am gândit că poate mor şi nu mai pot vedea pe ai noştri. Ajuns în sat, cea mai mare parte din săteni nu m-a cunoscut cine sunt, nici ce fel de militar sunt, căci pe acolo n-a trecut armată bulgărească. Trecând pe lângă cineva, îmi zicea Bună ziua! cu sfială, şi eu nu ştiam cum să mă arăt mai mic, mi îi îi osit.

Am ajuns acasă la părinţi. Lumea, văzându-mă intrând în curte, s-au temut cine sunt. Ai noştri, văzându-mă mai de departe şi văzând că mă duc drept către curtea lor, a intrat repede în casă. Crezând că sunt german şi umblu după richiziţie, au ascuns repede ce aveau mi îi scump, ca şi brânza, slănina şi altele, pregătind vreo câteva ouă de găină ca să-mi dea. Când am fost aproape de dânşii, m-au cunoscut că sunt fiul lor. Ah! Ce bucurie! Nu mai aflase de mine de doi ani, de când primise o scrisoare

din Reg. macedonean bulgar, ştia că sunt militar la bulgari, dar după atâtea lupte nu mai trăgeau nădejde să fiu viu.

A venit aproape tot satul să vadă lume nouă. Mai mulţi mă întreba de fiii şi soţii lor de care auzise că sunt prin. meri în Bulgaria, că nu i-am văzut? Eu nu văzusem pe nimeni din satul nostru şi le-am spus că nu am văzut pe i meni. Am făcut mai multe cărţi poştale în bulgăreşte, pentru a le duce şi pune eu la poştă în Bulgaria.

Am stat două zile cu părinţii, fiind vizitat de multă lume. Am plecat de acolo prin Bucureşti, Giurgiu, la Sofia şi de acolo la Constanţa.

Sărmana mamă mult a plâns şi m-a rugat să mai i u să mă vadă şi să-i arăt pe cer în ce direcţie sunt în Bulgaria. *Soartă plină de fatalităţi*![217]

Am trecut prin Bucureşti, Giurgiu şi m-am dus la Sofia, în Bucureşti, lumea era mai fără frică de bulgari, numai în Dobrogea erau oamenii mai fricoşi, că era bulgarii mai mulţi, în România era pâine destulă de vânzare şi ieftină, totul era belşug faţă de Bulgaria. La Sofia, când am ajuns, am văzut cu ochii când s-a vândut în dosul garei de un soldat o pâine de 1 kilogram cu 35 lei. N-am găsit nimic să cumpăr din Sofia.

AM PLECAT LA CONSTANŢA. Trecând prin Şumen, am auzit că femeile bulgare a făcut revoluţie de foame.[218]

---

217 Cu litere mai mari în manuscris.

218 Din cauza recoltei proaste, autoritătile bulgare au fost nevoite, începând cu septembrie 1917, să reducă treptat raţiile de pâine. Astfel, de la 1 kg pe zi, cantitatea de pâine alocată unui soldat a scăzut, până în primăvara anului 1918, la doar 300 de grame. Cei mai afectaţi au fost civilii, a căror raţie de pâine a fost diminuată până la 200 de grame zilnic. Această politică a dus la apariţia, în ianuarie 1918, a aşa-nu- mitelor revolte feminine, care s-au extins în mai multe oraşe din ţară. Criza a provocat o creştere a solicitărilor adresate soldaţilor bulgari din teritoriile ocupate de a trimite mai multe colete

Am a, uns la Constanţa, măcar că era totul scump, dar ce căuta omul putea găsi.

Am fost în permisiune în Bulgaria acasă şi am întâlnit sumă de soldaţi bulgari care erau în permisie de la frontul oriental din Macedonia şi mi-a spus în ce fel de mizerie trăieşte armata bulgară de acolo.

Urmam irnalele, vedeam că spune că Parisul e iară pâne, ba Rusia, ba în Anglia este foamete mare. În Italia e lipsă mare de cărbuni, dar nu spunea că în Bulgaria, şi mai ales la Sofia, pe strada garei stau copiii şi femeile cu sutele şi cerşeşte pâine de la soldaţi.

Ne-am adunat odată în cancelaria companiei mai mulţi subofiţeri şi doi sublocotenenţi bulgari, care începuse a vorbi, după ce cetise un jurnal radoslavist[219], de „împărăţia bulgară”. N-am putut suferi şi am zis aşa:

— Fiecare om trăieşte dictat de cugetul lui. Eu sunt de părere, şi chiar pot spune sigur, că puterile aliate are să iasă învingătoare, măcar de ar scoate germanii alte tunuri ca să bată 200 de kilometri, nu ca acela care bate Parisul de la o distanţă de 190 kilometri[220], la care eu nu dădusem nicio atenţiune şi nicio încredere.

Mi-am aprins pa. e pe cap! Au zis că eu sunt anglofil! Eu am răspuns liniştit, pentru că aveam protecţie de la

---

cu al^iente familiilor din ţară (Liubomir Ognianov, Voinişkoto văstanie. 1918, Nauka i izkustvo, Sofia, 1988, pp. 60-71).

219 Vasil Radoslavov (1854-1939) a fost prim-ministru al Bulgariei în perioada iulie 1913-iunie 1918. Om politic liberal, fondează în 1887 o formaţiune politică ce-i poartă numele - Partidul Liberal (radoslavist). Ca orientare politică, radoslavişţii sunt rusofobi, militând pentru o apropiere de Germania şi pentru rezolvarea pe cale militară a chestiunii naţionale bulgare. Radoslavov este cel care a negociat intrarea ţării în război alături de Puterile Centrale. Ulterior, va fi găsit vinovat pentru această decizie şi condamnat, în contumacie, la închisoare pe viaţă.

220 In primâvăra anului 1918, germanii au început să bombardeze Parisul cu un tun imens, a cărui raza de acţiune atingea 133 km.

mai-marii ofiţeri:

— Nu sunt anglofil, ci sunt soldat bulgar, dar întrebaţimă că de unde ştiu că are să iasă victorioase puterile aliate?

M-au întrebat să le esplic ideile mele, silindu-se să prindă ceva ca spionaj. Bine, dar eu nu eram copil mic! Am început aşa:

f

— Războiul s-a început între Austria, Sârbia, Germania, Franţa, Rusia, Anglia, Belgia şi Turcia. Victoria a fost în cele mai multe rânduri de partea Puterilor Centrale în Europa. De colonii nu vorbim. De partea Puterilor Centrale, în anul 1915, a intrat Bulgaria, cea dintâi şi cea din urmă care s-a aliat Puterilor Centrale.[221] Italia a intrat în acţiune contra Puterilor Centrale. Portogalia, România, de asemenea. Să zicem că una din aceste mici puteri a fost proastă şi n-a observat nimicirea Sârbiei, înaintarea frontului apusean în teritoria franceză, călcarea Belgiei, înfrângerea ruşilor pe tot frontul, celelalte care au intrat în acţiune contra Germaniei tot proaste a fost?... Să zicem că toate au fost proaste, Senino sau Şalandra au [222]băgat Italia în război pentru interesul lor propriu. Să zicem că dl Ionel Bră; anu a f[223]ost flămând de banii ruseşti şi englezi şi a adus catastrofa României. Bine, dar America, care este peste oceane şi care – a fost de mai mult interes să stea neutră şi să tragă aurul din

221 Bulgaria a fost ultima ţară care a intrat în război alături de Puterile Centrale, după Imperiul Otoman.

222a . Sidney Sonnino (1847-1923), ministru de externe al Italiei în timpul Primului Război Mondial, a condus tratativele pentru intrarea ţării în război împotriva Austro-Ungariei. Antonio Salandra (18531931) a condus guvernul italian în perioada 1914-1916.

223 Ion I C Brătianu (1865-1937), preşedinte al Partidului Naţional Liberal, prim ministru pe aproape întreaga durată a primei conflagraţii mondiale. Este cel care a negociat intrarea ţării în război.

Europa, vânzându-şi până şi boclucurile lor[224] la europeni, tot proastă a fost de a intrat în acţiune contra puterilor germane, sau mai bine zis contra Puterilor Centrale?... Să zicem că America a făcut multe împrumuturi băneşti şi materiale puterilor aliate şi, de frică să nu fie bătute de germani şi să rămână împrumuturile fără temei, a intrat în contra centralilor. Bun! Dar rasa galbenă, ca Japonia şi China, ce nevoie a avut să intre înacţie şi să rupă căile diplomatice dintre ele şi Germania?... Şi când priviţi, mă rog, un soldat german care distruge case iară stăpân pentru a lua scânduri şi a face mici lădiţe de câte 2 k 1 grame şi le umple cu făină şi trimite în Germania ca să-şi întreţie familia cu 2 kilograme de fainâ din România, Bulgaria şi Rusia, şi când ne uităm la soldaţii noştri, care se aseamănă mai mult cu prizonierii făcuţi de 2 ani, şi la pâinea noastră care trebuie să fie de 600 grame, şi nu este decât 300, şi iceea de mălai de porumb stricat! Spunem vă rog şi Dumneavoastră ideile şi cum aţi apreciat.

Au rămas puţin gânditori şi uitându-se la mine, şi în cele din urmă a zis:

— Vapoarele noastre sunt în Odesa şi are să vie pline cu grâu din Ucraina[225], 1 în Bulgaria sunt atâtea magazii pline cu grâu care se păstrează pentru momente critice. Tu ce ştii?... a zis foarte ofensat un sublocotenent.

Încă nu mă ştia că sunt român.

Aveam mulţi prieteni cu vază în Constanţa. Ducându-

---

224 Gunoaie (bulgară).

225 Puterile Centrale au încheiat, la 27 ianuarie/9 februarie 1918, un tratat de pace cu nou-proclamata Republică Populară Ucraineană. Noile autorităţi de la Kiev aveau nevoie de asistenţă militară pentru a-i alunga pe bolşevici, în timp ce economiile vlăguite ale Puterilor Centrale puteau fi revitalizate cu cerealele provenite din Ucraina, ţară care beneficia de renumele de grânar al Europei (Serhii Plokhy, The Gates of Europe. A History of Ukraine, Penguin Books, London, 2016, pp. 209-210).

mă pe la dânşii, ne ocupam foarte [mult] de politică. Am împrumutat mai multe romane de cetit de la dânşii şi le ţineam în magazie.

Într-o zi vine comandantul meu de companie, cu care eram foarte bine şi-i împrumutasem de mai multe ori câte 1.000 de lei, pe care mi-i înapoia cinstit, şi a văzut atâtea romane, şi tot româneşt El şt.! a ceti şi vorbi bine franceza.

Pare că-l văd aşezându-se pe un scaun lângă masa mea din magazie şi mă-ntreabă în felul acesta. În zilele acelea frontul apusean era de partea generalului Foch[226] şi parcă aveam o corajie oarecare! Mă întreabă:

— Nicola, avem să vorbim ceva prieteneşte, iar nu milităreşte. Şezi pe scaun.

Am stat, luându-mi o poziţie ca de prieten şi zicând:

— Să vorbim, d-le locotenent.

Avansase de curând. El a început:

— Văd o mulţime de cărţi (romane) tot româneşti, de câte ori vin în magazie te găsesc cetind tot româneşte, te văd că vorbeşti cu populaţia, de care văd că eşti foarte simpatizat, de naţiune ce eşti? Bulgar, ori român, căci văd că ştii româneşte perfect de bine?... Să nu crezi că vreau să te spionez, nu, vorbim prieteneşte.

Am răspuns, dar tot cam cu sfială, rinţind că mi se urcă sângele în faţă:

— D-le l-nt, eu de naţionalitate sunt român, nu bulgar, dar sunt soldat bulgar încă din anul 1912. Am luat parte la toate luptele în Războiul Balcanic şi în Războiul Mondial până în prezent.

— Ei, cum a devenit să fii soldat bulgar?... De câţi ani trăieşti în Bulgaria?... Eşti căsătorit, şi unde?... Ai fost

---

226 Generalul Ferdinand Foch '1851-1929) a fost numit în martie 1918 comandant suprem al forţelor aliate de pe Frontul de Vest. Sub comanda sa, Aliaţii au respins ultima mare ofensivă germană şi au preluat iniţiativa pe acest front.

dizertor din armata română, ori cum?…

— În Războiul Balcanic am fost dizertor român, trăiesc în Bulgaria din anul 1908. Sunt căsătorit cu fiică bulgară în Bulgaria. În Războiul Mondial nu mai eram dizertor, aveam paşaport, livret român şi certificat de la Legaţiunea Română din Sofia. Poftiţi şi le vedeţi, am zis scoţând toate actele din buzunarul tunicii.

Purtam actele la în le din cauza vreunei eventualităţi din partea României.

S-a uitat pe acte foarte mirat, pe când eu spuneam că am fost înrolat cu forţa în armată din partea administrăţiilor bulgare.

— Îi sfârşit, zise el, să lăsăm discuţia că cum a devenit că să fii militar bulgar. Tu eşti om învăţat, după cât apreciez eu. Spune ce diferenţă găseşti între Bulgaria şi România, pe care le cunoşti foarte bine. Ai umblat în România?… Că în Bulgaria ai umblat peste tot locul cu războaiele astea…

— Da, am umblat şi în România, cunosc toate colţurile ţăr, şi în Bulgaria, de asemenea. Diferenţa este: civilizaţia din Bulgaria e mult mai joasă ca cea din România. Adevărat că traiul era mult mai ieftin înainte de război în Bulgaria. Banii nu se cheltuia că nu avea omul pe ce să-i cheltuiască. Distrarea dintr-un sat românesc şi luxul dintr-un sat românesc nu se poate vedea în Bulgaria nici în Sofia. Şi mai pe scurt, civilizaţia din România e mult mai susă ca cea din Bulgaria.

Dl l-nt al meu s-a ofensat muteşte şi m-a întrebat:

— Din cuvântul civilizaţie tu ce înţelegi?

— Civilizaţie înseamnă: lumea de ambele sexe în România sunt mai învăţaţi, mai culţi (la vorba de culţi a strâmbat din nas) şi mai luxoşi, ştie să trăiască şi pentru dânşii, şi cu cei din afara ţării.

Mi-a răspuns ofensat:

— Să nu te superi, dar nu cunoşti România, măcar că eşti român. Eu am umblat în România şi o cunosc după cum se vede treaba mai bine ca tine. România e civilizată numai în desfrânări, luxul e numai pentru desfrânări. Poporul român e sărac şi lacom pe averea vecinului. Cât pentru învăţaţi, eu am avut colegi de şcoală români în şcolile din Belgia şi ieşeau bine numai prin bani şi numai fii de ciocoi.

Am zis cu sânge rece:

— Da, d-le l-nt, unde este civilizaţie şi lux, acolo este şi desfrânări, cel puţin cei desfrânaţi ştie să trăiască şi pentru ce. În Bulgaria cum poate fi lumea desfrânată, când o femeie a pus sacul în cap şi trecând pe lângă un om întoarce spatele?... Dacă se adună în vreo sărbătoare în jurul vreunui cimpoi, flăcăii vine să joace cu revorvelul, cuţitul şi ciomagul lângă el şi gata să lovească pe acel care ar vorb sau s-ar uita la iubita lui, cu care încă nu are nicio legătură. În Bulgaria este oprit unui om strein, şi chiar cunoscut, să zică bună ziua la o femeie. Duhul poporului bulgar e duh turcesc, pare că are să trăiască un om o viaţă de 500 de ani, ca Avraam.[227]

S-a sculat şi a plecat ofensat. Mă gândeam că rău am fi ut şi că are să-mi facă toporul[228] căutându-mi vreun cusur pe calea militării, dar, slavă Domnului, armata bulgară după frontul macedonean s-a topit de căldură la 3 zile după conversaţia noastră.

TRUPELE ÎNŢELEGERII[229] A RUPT FRONTUL BULGAR[230] şi a înaintat până la Ştip, în Macedonia, şi

---

227 Personaj biblic care a trăit 175 de ani.

228 Expresie cu sensul de a bate zdravăn pe cineva.

229 Antantei.

230 Pe 5/18 septembrie 1918, frontul bulgar a fost străpuns în zona masivului Dobro Pole, în urma ofensivei lansate, cu patru zile înainte, de trupele aliate dislocate la Salonic. Cauzele acestei înfrângeri sunt

ofiţerii bulgari 01 germani dădeau banchete veseli că trupele bulgare a nimicit 5 divizii greceşti şi o divizie franceză! Când a doua zi auzim că arde Kiostendilul[231], oraş bulgăresc la o distanţă de vreo 25 – 30 kilometri de frontiera veiche sârbească. Parte din ofiţeri ziceau că armata bulgărească din direcţiunea Bitoliei (Mănăstire: şi Ohrida au luat ofensiva şi au tăiat drumul la armata aliată, care înainta către graniţa bulgară, şi toţi francezii, englezii, italienii şi sârbii au rămas prizonieri în Bulgaria cu un ştiu câte mii de tunuri şi că armata bulgară a intrat în Salonic. Adevărat că intrase armată bulgară în Salonic, dar fără arme şi escortaţi de aliaţi!

Mai înainte cu 4 luni de ruperea frontului, s-a întâmplat să aud ceva curios pe adresa bulgarilor. Armata turcă venea de la Brăila şi se duceau către Bacu, în Rusia.[232] Din cauza lipsei de vapoare au stat ca o divizie în Constanţa, dându-le germanii voie să-şi stabilească armata în mahalaua ţigănească, zis că] şi „Cartierul lucrătorilor”, şi în Anadolchioi, mahalaua Constanţei.

În Anadolchioi era un cârciumar de naţiune bulgar. În timpul acela Bulgaria şi Turcia erau aproape de un conflict pentru Dobrogea şi frontiera turcă-bulgară, râul Mariţa. Un ofiţer [cu] grad locotenent a intrat în cârciuma bulgarului mai sus numit şi a văzut un portret mare agăţat de perete, care portret era al lui favoritului ţar Ferdinand al Bulgariei. Ofiţerul turc a scos sabia şi cu vârful sabiei a

---

multiple: demoralizarea armatei bulgare, lipsa de armament şi hrană, precum şi retragerea celor mai multe trupe germane, trimise pe Frontul de Vest.

231 In perioada Primului Război Mondial, Cartierul General al armatei bulgare s-a aflat la Kiustendil. La câteva zile după prăbuşirea frontului macedonean, o parte din soldaţii bulgari s-au răsculat şi au ocupat acest oraş.

232 Pe frontul din Caucaz, trupele otomane luptau, în vara anului 1918, împotriva bolşevicilor din zona Baku (Azerbaidjan).

scos ochii portretului, adică ochii lui Ferdinand, şi a înjurat mult pe adresa bulgarilor şi a spus că Turcia are să ia Dobrogea de la Dunăre până la Rusciuc, Varna şi teritoria cedată Bulgariei în anul 1915 şi alte multe de felul acesta.[233] Auzind bulgarii de toate acestea, s-au supărat foarte mult pe turci, şi nici chiar soldaţii de naţiune bulgari nu mai salutau pe ofiţerii turci pe stradă.

Într-o seară, eu mă aflam în odaia mea, în Cartierul lucrător or, unde şedeam cu chirie. În curtea odăii mele erau şi alte case, unde şedea vreo două familii, un om bătrân de 65 de ani, o femeie cu 3 copii şi altă femeie numai cu un copil mic şi de 22 de ani. Era seara pe la ora 9. Cineva a bătut cu putere în uşă M-am sculat de pe scaun şi m-am dus la uşă şi am întrebat, cine este? Mi s-a răspuns cu un ton poruncitor pe turceşte „Deschide”. Am deschis. Era un turc sublocotenent şi un soldat gornist turc.

În casă unde şedeam eu, tocmai venise acele două femei să stea la poveşti cu mine. În timpul când eu am deschis turcilor, neştiind cine sunt şi ce caută, cea cu trei copii s-a dus să vadă în cealaltă casă de ce plânge un copil. Cea tânără a rămas în odaia mea. Mosafirii nepoftiţi mi-a poruncit să ies afară din casă, că ei au venit pentru femeia tânără, care într-adevăr era şi frumoasă. Eu m-am opus, răspunzându-i că eu sunt în casa mea şi acea femeie este femeia mea. Turcul văzând că nu am frică de el, a plecat ca să se întoarcă cu mai mulţi soldaţi, spunând că nu e adevărat că e femeia mea şi că ea este o româncă curvă şi că are să mă aresteze la comănduirea turcească.

---

233 Prin convenţia încheiată la 24 august 1915, Turcia a cedat Bulgariei un teritoriu de aproape 2.300 kma, pe malul râului Mariţa. In toamna anului 1918, după doi ani de neînţelegeri în privinţa Dobrogei, cele două state ajung la un nou acord: Turcia va renunţa la pretenţiile sale, în favoarea Bulgariei, şi va primi înapoi teritoriul cedat în 1915.

Am ieşit în urma lui cu femeie cu tot, care se speriase foarte de vorbele înjositoare ale turcului în calitate de ofiţer.

Am condus-o la n ştie neamuri ale dânsei înăuntrul oraşului şi m-am întors la magazie. A doua zi, am făgăduit 100 de lui la 2 bulga soldaţi ca să mi-l lecuiască pe acest mizerabil ofiţer turc. I-am dus şi l-am arătat ca să-l cunoască şi m-am retras aşteptând rezultatul. Nu a trecut nici două zile şi bulgai 1 mei la care le făgăduisem pe lângă 100 de lei şi 4 – 5 zile câte o pâine mai mult, şi aud că acelaşi sublocotenent turc zace aproape mort într-o stradă aproape de magazia mea.

M-am dus să văd isprava făcută în timpul nopţii de vitejii mei, şi ce să vezi?... Trupul lui nu mai semăna a om, era plin de sânge şi mâinile şi picioarele rupte. Nu era mort, dar nu se putea mişca din loc şi nu ştia cine l-a atacat. Eu m-am dus şi am vestit un ofiţer turc că în strada Cutare e ofiţer turcesc bătut, să vie să-l ia. Era o stradă dosnică. Cum a venit el acolo, cum l-au pictat bulgarii nu ştiu nici astăzi Nu i-am întrebat, le-am dat 100 făgăduită şi vreo 10 pâini mai mult. M-am mirat de bulgarii aceştia. Eu nu aş fi făcut aşa ceva nici pentru 2000 de lei!

După 2 zile [turcii] au plecat la Bacu şi n-au avut norocul să ajungă, fiind atacaţi de aeroplane franceze pe Marea Neagră şi scufundaţi cu vapor cu tot, numai vreo 5 – 6 au scăpat şi a venit în Constanţa cu o barcă.

Am zis că armata bulgară s-a dus la Salonic fără arme şi am început alte să scrim.

Frontul bulgar din Macedonia nu mai există. Eu am informaţiuni de la un prieten bun român, care avea în gazdă un ofiţer german telefonist. Nici chip nu era ca să poată eleva îndupleca un bulgar că frontul s-a rupt.

Într-o seară eram la prietenul meu, cu ofiţerul german în gazdă. Era ora 8 seara. A venit ofiţerul german,

a intrat în salon, unde eram noi, a dat mâna cu toţi ai casei, dar cu mine nu a dat mâna, care până acum dăduse de nenumărate ori. A trecut pe lângă mine indeferend. Ştia că sunt român, că-i spusese gazda.

A început a povesti în nemţeşte şi am înţeles şi eu când a zis*: „ulgarsiche front ales capul"*[234]. Se uita la mine urât, pare că eu eram de vină. M-am sculat şi am plecat, măcar că prietenul meu a stăruit din toate puterile ca să mai stau. N-am mai stat. M-am dus la magazie ei de acolo la cinema. Nu puteam să stau la un loc. Nu ştiam ce este şi cum va fi, mă gândeam că cu ruperea frontului bine că sârbii, care are o duşmănie neîmpăcată, nu vor veni până la satul meu, care se află în jurul Pazargicului, dar poate să cadă guvernul Marghiloman[235] şi să vie vreo cavalerie românească să înainteze în Bulgaria şi să-mi nimicească toată averea mişcătoare, ce brumă agonisisem şi eu întratâta şi r de an De unde ştie ei că averea asta e a unui român?... Poate ar fi cruţat-o, ori mai cu poftă ar fi nimic io.

ÎNTR-O DIMINEAŢĂ PE LA ORA 8, văd populaţiunea că duce în spinare, cu braţele şi cu căruţa, paturi de lemn şi de fier, mese, scaune, oglinzi, saltele, lemne de foc, b Ioane cu gaz şi goale, geamuri şi tot felul de mobilă din cazărmile Reg. român no 34, de unde şedea german. Mă duc să văd ce este, oare va pleca germanii?... Am intrat în curtea regimentului Era o lume întreagă, duceau toţi în toate părţile care ce-i ieşea în cale. Germanii încărcau şi ei căruţele şi se uitau la lume cum luau mobilele care le adunase şi ei din casele oamenilor refugiaţi. Nu ştiu, primit-a ei vreun ordin de plecare ori-şi făcuse ei vânt singuri, erau pare că zăpăciţi, umblau fără niciun rost.

---

234 Bulgarische front alles kaput (germ.) - Frontul bulgar s-a spart.

235 Alexandru Marghiloman (1854-1925) a condus destinele României în perioada 5/18 martie-24 octombrie/6 noiembrie 1918.

Eu m-am dus la ofiţerul nostru care era de serviri pe batalion şi i-am spus că să ia măsuri să nu se facă aşa dezastruri. El a zis că nu are niciun ordin de a lua măsuri, a telefonat la comănduirea bulgară şi a întrebat, Ce e de făcut? Comănduirea a răspuns că să se pună santinele şi să nu mai lase pe nimeni din civili să intre sau să iasă afară din curtea cazărmii cu mobilă.

Era prea târziu, nu mai rămăsese nimic în cazarmă S-a pus santinele. În ceasul ce s-a pus santinele, a pus şi germanii santinelă în toate părti e A trecut 1 ceas, şi germanii au gonit toate santinelele noastre. S-au aşezat germanii din nou fiecare la locule lor. A început să vie trupe germane din Palestina cu vapoarele. Germanii s-a înmulţit foarte în Constanţa.[236]

Am întrebat un subofiţer german la Cinema Regală din Constanţa că când se isprăveşte războiul. El mi-a spus ofensat că când va câştiga victoria Germania, atunci se va isprăvi războiul. Eu am zis că nu se mai câştigă victoria niciodată. El mi-a spus că Bulgaria a intrat în război în urmă cu un an; înaintea intrării Bulgariei în acţiune „noi am luptat şi am avut victorii, şi de acum încolo vom lupta 5 – 6 ani, până vom câştiga”. Bine, am zis, dar pâine?... Nimic n-a zis, s-a uitat urât la mine şi a plecat de lângă mine.

Germanii au început a face tranşee pe linia Toprachisar-Copadin[237] pentru paza liniei ferate Constanţa-Cernavodă. Germanii care veneau din Turcia stetea în Constanţa o zi, două şi pleca prin România la Germania. Frontul apusean era tot de partea generalului Foch, adică de partea Triplei înţelegeri.

---

236 In vara anului 1918, trupele germane care luptau pe frontul din Palestina, alături de otomani împotriva britanicilor, au început să fie transferate pe Frontul de Vest.

237 Topraisar-Cobadin.

Germanii pierdeau. Jurnale nu mai erau. Auzeam că germanii au bombardat Şiştov[238] şi Vidin din malul Dunării din România. Vasăzică Germania şi Bulgaria se găseau în stare de război. Noi cu germanii eram bine, camarad şi mai mult nimic.

S-a încheiat armistiţiul cu bulgarii la Salonic.[239]

Unii din bulgari, încă până nu se ştia copi tisul armi: – ţiului, zicea că Bulgaria singura şi de bunăvoie a înche at armistiţiul. Bun înţeles că auzeam câte ceva nou, care nu prea venea la socoteală pentru Bulgaria, dar nu credea nimeni. Nu ştiu o dată cum m-a luat gura pe dinainte şi am zis că armata bulgară fuge înspăimântată de la front şi că trei sau 4 divizii a rămas prizonieri, care a fost la vest de Dobropole. M-au spus şi la comandantul batalionului, dar acesta se găsea într-o stare pripită, că nimic nu mi-a zis. Când, peste a zile, primim telegramă oficială că armistiţiul s-a încheiat şi că armata din vestul Scopiei[240] au rămas prizonieri, şi le va da drumul în curând, şi că armata bulgara va rămâne 3 divizii infanterie şi 4 regimente de cavalerie ca să păzească Dobrogea.[241]

Toţi bulgarii care până atunci erau radoslavişti s-au

---

238 Sviştov.

239 Semnat la 16/29 septembrie 1918.

240 Skopje.

241 Termenii armistiţiului prevedeau retragerea imediată a trupelor bulgare din teritoriile ocupate şi demobilizarea armatei, cu excepţia a trei divizii de infanterie (două pentru apărarea graniţei de est a Bulgariei şi a Dobrogei, iar una pentru paza reţelei de căi ferate) şi a patru regimente de cavalerie. Totodată, efectivele trupelor bulgare aflate la vest de Skopje erau considerate prizoniere de război. Germania şi Austro-Ungaria aveau la dispoziţie patru săptămâni pentru a-şi retrage trupele din Bulgaria. Clauzele secrete ale acestui armistiţiu dădeau Aliaţilor dreptul de a folosi infrastructura Bulgariei pentru deplasarea de trupe şi de a ocupa punctele considerate strategice.

făcut francofili şi anglofili şi ziceau că francezii şi englezii a cedat Dobrogea Bulgariei pentru totdeauna. Începusem a ne însufleţi. Bine, dar cu germanii eram bine. Într-o noapte aud gălăgie pe malul mării, unde era aşezate tunurile germane pentru mare, şi când se lumină am văzut cu ochii că ridicau tunurile şi se duc de unde a venit.

Într-o zi a fost lipite afişuri pe străzi, impunând populaţiei să plătească german: „or 250.000 de lei pentru lumina electrică şi pentru apă. Nu ştiu dacă s-a plătit sau nu. Circularea civililor e oprită pe calea ferată. Germanii încarcă tot la trenuri şi pleacă. S-a auzit că român ar fi tăiat calea germanilor de a trece prin Romăr a. Două trenuri s-a întors de la Migidia şi s-a îmbarcat la vapor pentru Odesa. Am crezut că calea germanilor e tăiată în România. Se mai aude că populaţia română s-ar fi răsculat contra trupelor germane din România.

Zvonul cu tăiatul calea prin România a ieşit falş, că am văzut trenuri circulând iar câcre Cernavodă.

Bulgar 1 demobilizează armata. În jurul Sofiei se dă cele mai crâncene lupte între armata de rând bulgară şi între bolşeviştii bulgari. Bolşeviştii bulgari au omorât un general în oraşul Kiostendil, au ars oraşul şi satele din jurul oraşului. Au ars şi dezestrat şi oraşul Radomir. Sute de trenuri sunt răsturnate pe linia între Sofia şi frontiera Serbiei. Bolşeviştii bulgari vrea să intre în Sofia, să pună mâna pe toţi miniştrii bulgari şi să-i omoare, declarând Bulgaria republică.

Bolşeviştii sunt înfrânţi şi nimiciţi în jurul Sofiei. Ţar Ferdinand fuge, după ce a abdicat, în Austria. Ministrul Radoslavoi se îmbracă în uniformă cu gradul de colonel german şi fuge în Germania.[242] Trupe bulgăreşti vin de la

242 In fruntea acestor trupe răsculate se aflau lideri ai Uniunii Agrariene, care au emis o proclamaţie vizând înlăturarea monarhiei şi proclamarea republicii. Circa 10.000 de răsculaţi s-au îndreptat spre

front şi dinlăuntrul Bulgariei în Dobrogea. În Constanţa s-a zvonit că restul de germani rămaşi, mâine la 2 ceasuri du Dă 12, pleacă. Mai mulţi militari germani se îmbracă civili şi rămân în Constanţa.

În seara plecării germanilor, bulgarau t. mes patrule în oraş. Patrulele bulgare a omorât un mari rar mi tar german într-un local public. German nu predă nimic armatei sau administraţiunii bulgare. Se aude că vin francezi în Constanţa. Germanii nu a plecat mâine la ora 2 după 12, ci în noaptea asta la ora 1. Totul a rămas iară santinele.

Armată bulgară e foarte puţină şi nu are ore ia a lua posturi în primire. Populaţia ridică tot de unde a stat germanii, ca cazărmi, clădiri particulare etc. Ridică să soldaţii bulgar cu populaţia dimpreună, tot ce le iese în cale fără stăpân.

S-a făcut ziua. S-a pus santinele la posturi, care din cauza lipsei de armată au stat 10 zile la posturi neschimbate, înnd şi demobilizaţi cu ordin din 4 octombrie 1918. Toate acestea se întâmplă în luna octombrie, de la 10 oct. până la 15 oct.

Bulgarii au rămas stăpâni pe Dobrogea. A venit popă şi judecător bulgăresc. S-a ieftinit pâinea şi mălaiu. Toţi prăvăliaşii au ascuns marfa. Mălai nu se mai găseşte. Gripa spaniolă îşi face efectul printre soldaţi şi populaţie.1

A doua zi a sosit ca o companie de englezi, marinari.2 Seara, ofiţerii englezi a fost poftiţi de cei bulgari la popota lor, unde am fost şi eu şi am servit ca chelner Nu aveam nimic domnie de 31 de ani, în favoarea fiului său, Boris III. În trenul cu care Ferdinand de Saxa-Coburg Gotha a

---

Sofia, unde au fost întâmpinaţi de trupe guvernamentale, cărora li s-au alăturat şi unităţi germane. Ciocnirile au fost extrem de violente şi s-au soldat cu mii de victime. în ziua în care răsculaţii erau învinşi la porţile Sofiei, se semna la Salonic armistiţiul prin care Bulgaria capitula. Câteva zile mai târziu, regele Ferdinand abdica, după o

părăsit ţara se afla şi fostul prim-ministru Vasil Radoslavov. Niciunul din ei nu se va mai întoarce vreodată în Bulgaria.

1 Gripa spaniolă a lovit omenirea mai puternic decât orice altă catastrof anterioară. Între ianuarie 1918 şi decembrie 1920, această pandemie a afectat o treime din populaţia planetei. Numărul victimelor este estimat la câteva zeci de milioane de oameni.

2. Este vorba de un batalion de puşcaşi marini scoţien parte în Brigada 228 de infanterie britanică, care a sosit la Constanţa pe 12/25 noiembrie 1918.

ca: sticle de vin, ca pahare, ca ceşti pentru cafea etc. Noroc cu vecinii, mai ales cu dl Gheorghe Găitan, proprietar în Constanţa, am cerşit de la dânşii toate necesarele, ca să ne putem arăta ceva faţă de *2* ofiţeri englezi şi unul francez. Franţuzeşte numai comandantul meu ştia.

După ce s-au servit cu câteva pahare de băuturi spirtoase şi a ospătat puţin, a început servirea vinului, din care ofiţerii bulgari au început să cânte şi să strige, iar ofiţerii streini se uita unul la altul şi s-au sculat şi au plecat, neluându-şi cel puţin rămas-bun. Nu ştiu, din cauză că nu ştiau bulgăreşte, ori s-a supărat, ori aşa va fi obiceiul în Franţa şi Anglia, ca să nu-şi ia rămas-bun.

A venit mai multă armată engleză. Populaţiunea din Constanţa a început să se agite contra bulgarilor, care încă erau cu administraţia civilă şi militară. S-au strâns o grupă ca de vreo 30 de oameni civili români. S-au dus la Primăria oraşului şi au doborât steagul şi firma bulgărească, călcându-le în picioare şi strigând tare: Jos Bulgaria! Să trăiască România şi puterile aliate, Franţa şi Anglia. Au venit trupe bulgare şi au împrăştiat manifestanţii.[243]

---

243 Evenimentele pe care le relatează Şucu s-au întâmplat undeva la sfârşitul lunii octombrie - începutul lunii noiembrie 1918, când, după retragerea unităţilor germane, în Dobrogea se mai aflau doar trupe

ÎN ZILELE ACELEA AM FOST DEMOBILIZAT şi m-am dus la Şumen pentru a primi livretul de eliberare. Am ajuns în Bulgaria. Pe toate drumurile, numai vite de la coloanele bulgare zăceau moarte. Am întâlnit nişte coloane ducându-se în Dobrogea. Nu mai văzusem până atunci aşa vite slabe.

Am ajuns la Şumen. Să aude un zvon că francezii au ordonat evacuarea militarilor bulgari din întreagă Dobrogea.[244]

N-am avut de unde mă informa sigur cum stă ordinul. Mi-am luat livretul şi m-am plimbat puţin prin oraşul Şumen. S-a auzit un zvon că ar fi venit ofiţeri franco-englezi şi a ordonat să se golească imediat cazărmile din Şumen că are să vie trupe aliate.1 Mare parte din bulgari a zis că Bulgaria n-are să mai existe.

Am plecat înapoi să mă duc acasă. În drumul meu către casă, întâlnesc pe furierul nostru din cancelaria companiei, care, după plecarea mea din Constanţa, el a fost chemat ca furier la cancelaria unui nou-format regiment în Babadag. Se ducea cu archiva regimentului a o preda la Şumen. L-am întrebat, ce este în Dobrogea? El mi-a spus că a primit ordin să se retragă toţi militarii bulgari din Dobrogea de Nord şi Sud, până în 15 zile să nu rămână niciun soldat. Pe seară a primit alt ordin, cu termenul redus la 6 zile.2 Mai departe nu ştie nimic. Şi-a urmat drumul, şi eu asemenea.

Venind acasă şi văzând că vitele care mi-a mai rămas neluate richiziţie nu am să pot să le scot din iarnă din cauza lipsei de notriment şi urându-mi – se până [în gât de a mai trăi între bulgari, m-am decis a vinde tot ce este cu putinţă a se vinde şi a pleca pe orişice cale în România,

---

bulgare.

244 Prin denunţarea Tratatului de pace de la Bucureşti (1918), Aliaţii au considerat că, din punct de vedere juridic, trebuie să se

Rusia sau în altă parte, şi am vândut toată averea, de unde am luat 46 de mii de lei bani bulgăreşti, pe care nu am avut noroc să-i văd de două ori, pierzându-i din buzunarul dinlăuntrul hainei.

revină la graniţa româno-bulgară stabilită tot la Bucureşti, în vara anului 1913.

1. În Dobrogea vor fi dislocate două regimente franco-britanice, cărora li se vor alătura, ulterior, şi trupe italiene. Acestea aveau rolul de a asigura ordinea până la reinstaurarea administraţiei româneşti.

3. Decizia şefului armatei de ocupaţie din Bulgaria, generalul Paul Chrétien, de a solicita evacuarea trupelor bulgare din Dobrogea, inclusiv din Cadrilater, a dus la 7/30 noiembrie 1918 la demisia cabinetului de la Sofia, care a văzut în acest demers o încălcare a termenilor armistiţiului semnat la Salonic.

— *J-O* 0 – OTV – yrrp 3 «w, yg A „O”» p t* «*TW*

— *UUTY* Ywp-Ţi-vm/VWP ŢIC /P” O! «– e) f pf íw**” >3” o

wr jw i wţb p-y-o i %» v o-a – < iy> we9 p» J\ vw» iw WIOji TO *w* & *h’ Q*

— *Rrx* yYKos ÎJO – yvţaevp >V ivnj & J-ţi TS VW & hoj vvo. va – M Q» VivuvO „TVÂOV

— Vroy vp – ovirţ rwi J» t) VWV/uno. TOTO JQP „VvwvlO → ¿OOF iv V9?

4 O VC. – „Ot UV 7V» ’05 wpv} TVWÎ – O erj. să-l „o – O VQ „J „OfTO <Îl „” x

wo-vva ««”» yo vp xjitt ţiwţ ïlfwwvfl yo \p>v vwo, i» q-o û<5

rrfţir» w» pă 3) nrţtjvă, v «MÛWWVVV* § vw w «„ó

— Olonta 19MÎ ««o* wova nQ *Wï* yjp «» [ti y-Jfe*? wíW – vsv – viii o-*? w h „p

UVO rrvra. viov» r-Q – üob îI – /¿-u-oiu-l 9 – wr* yp – jyalno» M «-j ¡y-srwi-vP

Hv-vJ «wntl o «vwy-g ţ-p-6? vt v – o –, – oíby> rov-rmíW* – o”.

mlÍ jrovu –, *fi A*? t) o ocă? ow

s fl – „*îi*>* *WS* VLgrrrj vi tik v<rj

«VW ftt» * THvrfi – rţ)

Axrl >e/… uipwn 30

rpw

— 8 «! vt J-rïv-A nrvi – o intff) w—yn V jy. tvu,» yjw jyj rïv «t>p” m>5 Uv

«yp *r* ™ – Trp-rw TONM.în pwtrp→V xvo «p-v-j.

Am rămas numai cu 25 bar româneşti din 46 de mii de lei şi am mai vândut din mobila casei ca să fac bani de cheltuială.

ÎNAINTE DE RĂZBOI ERAM PRIGONIT DE BULGARI şi administraţia lor foarte mult, dar plecând de acasă pe câmpul de război bulgar am fost şi mai prigonit. Încă din ceasul veştii de mobilizare, a venit un funcţionar bulgar şi cu un ton poruncitor mi-a zis:

— Scoate caii din grajd, mămăligarule, că ţi-ai luat cai aşa de buni că ai crezut că concurezi pe bulgarii noştri! Scoate-i şi adu-i încoace, pentru ţară! Şi nu vorbi nimic mai mult, că te trimit cu aeroplanul la mămăligarii voştri!

N-am zis nicio vorbă, că mă încărcăm de Doamne ajută. M-am dus în grajd şi am dezlegat caii, pe care dădusem în timp normal 2.500 de lei bulgăreşti. I-am scos şi i-am înhămat la căruţă nouă, am pus merinde pentru 3 zile la cai, m-am dus în casă şi am scos îmbrăcămintea cailor şi biciul şi am predat cu blândeţe pe frumoşii cai, care se uita lung la mine. Nu-mi părea rău de ca căci ş. ¡am că războiul cere, dar mi-era necaz şi ciudă de încăpăţânarea bulgarilor, care s-a suit în căruţă şi ziceau râzând:

— Mocanului nu-i şade bine să stea în căruţă trasă de aşa cai, lui îi şade bine să pună puţină mămăligă în traistă

şi să o agaţe de un ciomag şi să meargă pe jos.

Orişice ar fi cerut (tara) războiul din comuna noastră, mai întâi se arunca priviri asupra averii mele şi lua cât le plăcea, spunând soţiei mele că să nu se teamă de sărăcie, că-i va găsi un bulgar bogat în locul meu.

S-au căznit în tot chipul, fir-ar aş fi fost la front ori acasă, în permisie, să prindă ceva spionaj la mine şi să fiu nimicit fără milă. După înfrângerea armatei române, am căpătat un conced a de 20 de zile şi m-am dus în sat ca să aranjez câte ceva de ale case, şi mulţi din bulgarii neciopliţi mi-au spus aşa:

— Unde e armata voastră a vitează care se lăudau că are să ia Sofia? Sofia, nu! dar a trecut şi de Sofia încolo fără arme. Noi acum avem să facem grădină de zarzavaturi în grădina Cişmigiului şi să jucăm la biliard în localul Capsa şi să dormim în paturi cu somiere cu tinere romînce.

Orişice m-aş fi căznit a le desluşi şi deschide capul, nu aveam cu cine vorbi şi îmi vedeam de treabă, tăcând şi oftând din inimă şi zicând în sine: Cine va face ca mine, ca mine să pară.

Astăzi, fiind toate drumurile închise peste frontieră, sunt decis a mă prezenta la comanduirea engleză, arătând livretul român şi certificatul de la Legaţiunea Română din Sofia, şi a cere să fiu trimis în România sau, dacă nu se va putea aşa, să mă înrolez în armata engleză, care se află astăzi pretutindeni prin Bulgaria. Că numai fiind soldat şi părăsind bulgarii poate să scap să nu mă bolnăvesc de (oftica) tuberculoză, una de urâtul bulgarilor şi alta de pierderea banilor! Bun e D-zău! Poate voi izbuti.

În ziua de 15 decembrie, zi destinată pentru mine a pleca şi [a mă] prezenta comandantului trupelor engleze din Pazargic, nu m-am putut prezenta, din cauză că mi-a murit unica fiică ce o aveam, şi ceilalţi 3 copii, tot băieţi,

erau bolnavi de gripa spaniolă şi a fost şi o vreme foarte rea, ploaie cu zăpadă şi un noroi nemaipomenit. Am rămas pentru ziua de 20 decembrie 1918 a mă prezenta. Nimic în lumea aceasta nu este în stare ca să mă liniştească, într-una pentru banii pierduţi şi alta de urâtul compatrioţilor mei.

Am fost nevoit să ies până la cârciuma din sat a cumpăra 1 kilogram de vin, pentru a-l face leacuri pentru cei bolnavi din casă, şi am văzut şi auzit pe un jandarm bulgar izgonit din serviciiul] pe care-l făcea în orăşelul din Dobrogea veiche, Babadag. Povestea la bulgarii adunaţi în cârciumă, care îl ascultau ca pe un prezicător de lege, şi el povestea ţanţoş cum a scăpat cu calul şi uniforma statului.

Calul l-am văzut. Nu semăna a cal bulgăresc, semăna mai mult cu un cal de cavaleria românească. Poate l-a ciordit de undeva! îl întreba oamenii care erau informaţi că armata română ar fi în Dobrogea, şi anume în: Tulcea, Macin, Babadag, Mijidia, Constanţa, Cernavodă şi că ar fi înaintând către Dobrici.

Şi într-adevăr ca oame: i cei e de frunte părăseau Pazargicul, zis şi Dobrici. Şi băncile băneşti bulgare părăsise oraşul, că ar fi venind România. Băncile băneşti a plecat la Varna.

Jandarmul le povestea că nu este niciun soldat român în toată Dobrogea şi că ordinul era dat de aliaţi aşa: în ziua de 6 dechemvrie să părăsească bulgarii Tulcea, Măcinul şi tot malul Dunării de nord. În ziua de 9 decem, să părăsească Babadagul şi Hârşova. În ziua de 13 decem. să părăsească Cernavoda, Mijidia şi Constanţa. În ziua de 16 decem., Silistra şi în ziua de 23 decembrie să părăsească toată Dobrogea veiche şi Cadrilaterul[245]

245 Autorităţilor bulgare li s-a impus să-şi retragă administraţia civilă din toată Dobrogea în patru etape: 25-26 noiembrie/8-9 decembrie - Tulcea, 30 noiembrie-i decembrie/i3~t4 decembrie — Constanţa, 5-

Nu poate nimeni zice că în Dobrogea va veni România. Astăzi, povestea jandarmul, dacă ar fi cineva auzit de englezii care ocupă Dobrogea din mia Cochirleni-Agigea până în 1 în Turtucaia-Balcic, sau de francezii care ocupă Dobrogea de la linia Cochirleni-Agigea şi până la Dunăre, dacă ar fi auzit zicând: Vine România, ar fi amendat şi bătut de puterile aliate foarte rău, din cauză că Anglia şi Franţa nu face nicio deosebire între România şi Bulgaria. România a fost aliata francezilor şi au declarat război ruşilor[246]; Bulgaria a fost aliata Germaniei şi mai pe urmă s-a întors de partea puterilor aliate.

Era ceva interesa [n] t când spunea că populaţia română din Dobrogea veiche s-au resculat contra populaţiunii bulgare din Dobrogea şi le-a luat averea şi tot îi zgoneşte după la locurile lor.

Mai spunea că în Pazargic englezii caută şi face percheziţie la toate căruţele bulgăreşt ca să nu ducă făină, sare, gaz şi altele din Dobrogea în Bulgaria. De altfel, în ceasul prezent, bulgarii hrăneşte încă gânduri mari. trăieşte crezând în iluziile făcute de ei singuri, măcar că toată Bulgaria e plină de trupe aliate şi totul merge după comanda trupelor aliate.

M-a întrebat şi pe mine, că mă vedeau că urmam jurnale, că eu de ce părere sunt cu politica de astăzi. Eu le-am spus că nu pot pricepe r mică. Şi le-am spus o poveste din care a putut vedea că fericirea e departe de om şi din

---

6/18-19 decembrie - Silistra şi 10-11/23-24 decembrie - Dobrici. Imediat după reinstalarea administraţiei româneşti în Dobrogea, generalul francez Berthelot constata că aceasta „îşi cam face de cap" (Generalul Henri Berthelot, Memorii şi corespondenţă, igiB-igig, Editura Militară, Bucureşti, 2012, pp. 380, 385).

246 In ianuarie 1918, noul regim bolşevic de la Petrograd a rupt relaţiile diplomatice cu România, după ce unităţi ale armatei române au trecut Prutul, intervenind militar într-o Basarabie cuprinsă de anarhie.

care a putut aprecia că niciodată omenirea nu-şi va putea ajunge scopul, urmând:

A FOST UN ŢAR, CARE SE DUCEA LA VÂNĂTOARE în păduri mari, scoţând halai de oameni de câte 1.000 şi mai bine. Întors de la vânătoare, jurnalele îl publicau că: Ţarul nostru e cel mai bun vânător din lumea întreaga, că a vânat 1 vagon de iepuri, vulpi, mistreţi şi alte.

Ţarul cend şi văzând că nu e în drept lăudat, din cauză că nu a vânat singur toate acestea, s-a decis a merge singur la vânat şi dacă poate vâna numai un iepure sau altceva iară ajutorul halaiului, atunci merită a fi lăudat de jurnale.

A plecat, luându-şi merinde şi copoii de vânat, într-o pădure seculară foarte mare. Ajuns în pădure, copoii s-a dus departe de el gonind pe urma vreunei fiare şi, singur, tarul a rătăcit şi drumul de ieşire din pădure. A umblat 3 zile flămând, negăsind marginea pădurii, pe când a 3-a zi a auzit un sunet de caval ciobănesc la o apropiere oarecare. A luat-o în direcţiunea sunetului şi a găsit un cioban cu 150 – 200 de oi, pe care le păştea prin pădure. Ţarul, văzându-l pe c'oban singur şi pustiu şi fiind îngrozit de singurătatea de 3 zile, l-a întrebat:

— Cum te cheamă şi cum trăieşti pe aici singur?...

Ciobanul, fiind foarte înţelept, a răspuns:

— Mă cheamă Iordan şi trăiesc bine, dar nu fericit!

Ţarul:

— Iordane, poţi să-mi explici ce este fericirea?

Iordan (neştiind că vorbeşte cu ţarul):

— Colo sus pe munte este o piatră mare, în mijlocul (canaralei) [247] pietrei este o peşteră adâncă, dar atât de adâncă, încât nu se poate observa fundul. În fundul peşterii trăieşte o vieţuitoare care trage nădejde că va fi văzută de razele soarelui, dacă nu iarna, primăvara ori

247 Stâncă abruptă (bulgară).

vara ori toamna. Din toate aşteptările vieţuitoarei acesteia rămâne nevăzută în tot timpul anului de razele soarelui. Aceasta se cheamă „Fericirea”.

Ţarul n-a putut înţelege nimic şi a cerut de la Iordan să îl facă să înţeleagă. Iordan a răspuns liniştit.

— Piatra cea mare după munte este omul, peştera din piatră este inima omului, iar razele soarelui e fericirea. Vieţuitoarea din peşteră e nădejdea omului, care niciodată nu poate fi îndeplinită pe deplin, ca şi cum vieţuitoarea nu poate fi văzută de razele soarelui.[248]

Ţarul a rămas încântat şi a ordonat lui Iordan, lăsând să se vadă haina cea dedesubt, uniformă de ţar, să lase oile şi să-l urmeze imediat.

Iordan, cu toate că mai bine i-ar fi venit să-l bată decât să-şi lase turma şi pădurea, dar n-a avut ce face, ăsta e ţar, nu altceva! l-a urmat. I s-a dat o cameră în curtea ţarului, mobilată, înfrumoşeţată, încădrată cu tot felul de distracţiuni, un pat cu somieră, cu aşternuturi şi plapome fine, cu mai multe og ’nzi, masă, scaune şi alte, spuindu-se că are să locuiască aici şi are să fie îndestulat cu toate bunătăţile ţăreşti. Iar ţarul când va avea ceva de făcut se va sfătui cu dânsul, chemându-l lângă el.

Iordan, fiind învăţat a trăi ca un cioban, în loc de pernă, piatră, în loc de pat, pământ umed, în loc de cameră, cerul liber, n-a putut suferi nfrumoseţarea camerei, a adunat totul lăsând goi pereţ şi a grămădit totul într-un colţ, învelindu-le cu un cearşaf. Pe pat a pus un braţ de paie şi căpătâi o piatră, masa a lăsat-o simplă, numai scândura, şi a pus cavalul pe masă şi atâta tot.

Ţarul avea mai mulţi miniştri (filosofi), de pildă pe Radoslavof. De când a venit Iordan în curtea ţarului, ţarul nu mai se sfătuia cu filosofii lui, ci cu Iordan! Filosofii au început a-l pârî pe Iordan că ar fi furat aur ţăresc şi ar fi

248 Repovestire a unui basm de largă circulaţie.

umplut camera cu aur. Ţarul s-a dus să vadă, pe când lui Iordan i-era ruşine, că cum are să deschidă camera să o vadă ţarul în halul acesta în care se găsea. A fost nevoit să deschidă şi a deschis.

Ţarul, văzând toate acestea, a întrebat pe Iordan că ce înseamnă aceasta. Iordan a zis:

— Eu sunt învăţat pe câmp, cu oile, şi de aceea am făcut totul ce vedeţi. Când patul era aşternut cu pufuri moi, pe mine mă durea oasele. De când am pus paie pe scânduri, m-am hodihnit bine. Iau cavalul, şed pe scaun lângă masă, când îmi vine dorul, cânt şi privesc oile străine cum paşte pe câmp şi cânt până plâng. Atunci las cavalul pe masă şi nu mai privesc nimic!

Ţarul a văzut că toate pârele filosofilor au fost falşe, a părăsit camera, liniştind pe Iordan, şi a plecat.

N-a trecut mult şi filosofii au început iarăşi cu pâra lor. Că Iordan ar fi zis că are să ia locul ţarului şi are să fie el tare şi mare. Ţarul a zis atunci filosofilor:

— Eu văd că vo vă bateţi capul de a nimici sau depărta pe Iordan Am să dau o masă mare, la care are să vie multă lume. Voi aveţi să-i puneţi câte o întrebare cu răspunsul greu de dat. Dacă Iordan va putea da răspunsul, cel cu răspunsul primit va fi osândit la moarte. ar de nu va putea găsi răspuns, el va fi mort.

Zis şi făcut. S-a adunat lume din ordinul ţarului, a mâncat şi băut. După aceea s-a făcut tăcere mare, înştiinţând lumea de cele ce avea să se petreacă. A ieşit filosoful I şi a întrebat pe Iordan aşa:

— Iordane, câte picături de apă sunt într-o mare, de exemplu în Marea Neagră?

Iordan a întrebat în câte minute cere răspunsul.

— N 3 minute.

— Eu îţi dau 6 minute vreme să astupi din toate părţile gurile la toate râurile şi fluviilor care se revarsă în

mare, cimentuind şi fundul mării, să nu cumva să curgă vreo picătură de apă timp de 3 secunde, şi îl va da răspunsul tocmai.

— Bine, dar cine poate ţine pe loc atâta amar de apă timp de 3 secunde? Sau cine poate cimentul fundul mă: 1? …

— Atunci de ce ceri numărul picăturilor din mare?!…

Toată lumea a aplauzat şi filosoful a trecut de-a stânga.

A venit filosoful al II-lea.

— Iordane, cu număr îmi vei spune câte stele sunt pe cer şi câte boabe de năsip în fundul unei mări, de pildă Marea Neagră.

Iordan:

— Îndată am să vă spun. Aduceţi-mi 250 grame de făină de grâu fină şi 250 de grame de cenuşă cernută.

I s-a adus. A luat în mâna dreaptă cenuşa şi în stânga fi na zicând:

— Iată aici, în făina aceasta, stelele şi în cenuşa aceasta năsipul, numără boabele de cenuşă şi de făină şi de vei găsi mai mult ori mai puţin cu un bob, eu voi fi răspunzător.

— Bine, dar pot eu număra făină şi cenuşă? Este cu neputinţă!

— Atunci eu cum am să număr stelele şi năsipul?…

Lumea a aplauzat şi filosoful a trecut la stânga.

Iată filosoful al III-lea, care nu ştia nimic de cele întâmplate, din cauză că filosofii au fost scoşi numai câte unul. Filosoful s-a adresat lui Iordan zicându-i:

— Iordane, ai ceva ştiinţă despre religie?…

— Da.

— Se spune că în lumea cealaltă nu va mai fi sfârşit, făcându-se o dată ziua nu se mai însera, aşa e?…

— Da, aşa spun cărţile.

— Bine. Pe lumea aceasta, omul a fost în stare să împărţească ziua în 12 ceasuri şi noaptea în 12. Un ceas are 60 de minute, un minut are 60 de secunde, aşa e?...

— Da, zise Iordan.

— Bine, atunci câtă vreme va trece într-un ceas după lumea cealaltă?...

Iordan, foarte liniştit, a început:

— Eu am fost cioban cu oile la munte. Sus pe munte este o piatră atât de mare şi de piatră tare, care lasă foc ciocnind-o, de i-ar trebui unui om să se urce în vârful ei 17 zile, şi largă de 36 zile. În vârful pietrei acesteia vine o păsărică numai cât o nucă de n că, din mia în mie de ani, şi-şi şterge ciocul de 3 ori pe vârful pietrei şi zboară şi se duce, aşteptând iar să treacă o mie de ani, şi iară vine, face acelaşi lucru şi aşa mai departe. Când această piatră se va toci de ştersul ciocului păsăric (din mie în mie de ani şi nu va mai putea cunoaşte nimeni că acolo a fost namila aceea de piatră şi va fi egal locul unde a fost piatra cu pământul, atunci va trece un ceas din lumea ceailaltă.[249]

Toată lumea a aplauzat, iar filosoful a cerut voie de la ţar că să se dea voie să-l mai întrebe o întrebare pe Ioraan. Ţarul a răspuns:

— Eu nu pot să-ţi dau voie. Iordan e învingătorul, dar dacă singur el îţi va permite, poţi să-l mai întrebi.

Iordan s-a învoit. Filosoful în care până atunci credea lumea că ştie şi ce este în cer l-a întrebat pe Iordan:

— Iordane, ce face D-zău în momentul prezent?...

Iordan a spus că-i flămând şi că să i se dea lui şi filosofului un kilogram de lapte fiert şi un kilogram de pâne albă. Numaidecât a fost adus. Iordan a luat pâinea şi a rupt-o în două cu mâna şi a dat filosofului zicându-i:

— Amândoi să frământăm pâinea în lapte şi amândoi să mâncăm şi atunci îţi voi spune ce face D-zău în prezent.

---

249 Repovestire liberă a unui basm de Fraţii Grimm.

Au frământat. Iordan a amestecat bine pâinea cu laptele şi a poftit pe filosof să se servească. Când a luat filosoful lingura cea dintâi, Iordan l-a lovit cu lingura peste mână, zicându-i:

— Nu ţi-e ruşine şi păcat de D-zău să mănânci muncă streină?... Trebuie să mănânci numai bucăţelele de pâine care tu singur le-ai fărâmat, iar nu bucăţelele de pâine pe care eu le-am frământat.

Fii» jsoful s-a Un; at lung la Iordan, zicând (toate acestea se făcea în faţa publicului):

— Bine, dar de unde pot eu cunoaşte pâinea mea dintr-a ta, fiind la un loc şi în lapte?...

— Atunci, dacă tu nu poţi cunoaşte bucăţile de pâne frământate de mâna ta cu un minut înainte, de unde ştii atunci ce face D-zău, care este nevăzut de nimeni?[250]

Aplauze zgomotoase din partea lumii.

Toţi bulgarii a rămas mai mult uimiţi de cuprinsul povestei aceştia, zicând: Adevărat că cine se înalţă prea sus cade în întunericul peirei (Bulgari? şi filosofii) şi că Fericirea niciodată nu va fi a omenirii, şi că multe neştiute vor rămâne tot neştiute de creierul omenirii (un ceas din lumea ceailaltă). Am lăsat cârciuma venind acasă şi apucându-mă de scris.

16 decembrie

ERA SA NU MAI SCRI [U] NIMIC. Astăzi însă a fost o zi care mi-a adus mai multe noutăţi. Cineva din sat a fost plecat la Pazargic încă de ieri. Astăzi a venit şi a adus vestea că un ministru bulgar a venit în Pazargic şi a ţinut o

---

250 Filosoful când a întrebat pe Iordan că ce face D-zău în prezent, a fost întrebat de Iordan să-i spuîe el mai înainte ce face D-zău. Filosoful a zis că D-zău si-a băut cafeaua şi stă de vorbă cu fiul. [Nota autorului în josul paginii, cu rol de adăugire (n. edi[

1. La 29 octombrie/11 noiembrie 1918 se încheia, în padurea Compiegne, armistiţiul dintre Germania şi puterile Antantei, prin care se punea capăt primei conflagraţii mondiale.

cuvântare populaţiunii, care incontiniu părăseşte Pazargicul şi satele din Cadrilater. Cuvântarea a ţinut-o în modul acesta:

„Cetăţeni!

Bulgaria a încheiat armistiţiu cu puterile aliate la 29 septembrie anul acesta. În armistiţiu era prevăzut că 3 divizii de armată şi 4 regimente de cavalerie va rămâne în Dobrogea. Însă la 19 noiembrie 1, armistiţiul încheiat cu germanii a nimicit cu totul armistiţiul nostru, Pacea de la Bucureşti şi tratativele din Brest-Litovsc[251], din care a provocat şi căderea guvernului nostru Malinof.[252]

Astăzi avem alte condiţiuni, şi anume: la 8 decembrie să părăsim Tulcea, la 12, Constanţa şi la 23 dec., Pazargicul.

Părăfe rea noastră are să fie vremelnică, cel mult până la Anul Nou, şi iară are să se predea Bulgariei toată Dobrogea. Până atunci Dobrogea va fi administrată de trupele a iate. Românii în Dobrogea nu are să vie, nu vă speriaţi degeaba. Nimeni să nu-şi lase averea pentru a fugi în Bulgaria. Chiar astă; trupele engleze a luat măsuri ca să oprească strict trecerea peste frontieră în Bulgaria”.

Ministru] a fost Muşanof.[253] Bine, dar câte parale

---

251 Tratatul de la Brest-Litovsk a fost încheiat, la 18 februarie/ 3 martie 1918, între Puterile Centrale şi noul regim bolşevic de la Petrograd. Ieşirea Rusiei din război le-a permis germanilor să-şi concentreze toate forţele în zona Frontului de Vest.

252 Cabinetul condus de Aleksandăr Malinov a condus Bulgaria în perioada iunie-noiembrie 1918.

253 Nikola Muşanov (1872-1951) era, în acel moment, ministru de interne. La sfârsitul lunii noiembrie, a călătorit prin mai multe oraşe din Dobrogea, ţinând mai multe discursuri. La scurt timp după ce s-a întors la Sofia, administraţia românească a revenit în Dobrogea. In memoriile sale, Muşanov susţine că în întreaga sa activitate de ministru nu a trăit zile mai triste decât cele petrecute în Dobrogea, văzând spaima populaţiei bulgare faţă de revenirea trupelor române şi neputinţa autorităţilor de la Sofia de a-i veni în ajutor (Nikola

face cuvântarea mi tistrului faţă de aceia care au comis fel de fel de cruzimi cu românii rămaşi după retragere în mâinile lor? Cugetul îi sperie şi noaptea din somn!

Astăzi a venit o femeie în casa mea. Femeia este românc ă, înaintea războiului româno-bulgar, venise cu bărbatul ei în Cadrilater după hrana vieţii. Bărbatul de asemeni era român. După înaintarea trupelor bulgare în Cadrilater, aceşti nenorociţi au rămas cu bulgarii. Plânge cu glas femeia şi-m: povesteşte cruzimile bulgarilor.

A avut 2 căruţe şi 4 cai, cu care îşi câştiga hrana. Imediat au fost luate de bulgari, cai, căruţe, merinde şi îmbrăcăminte, căutându-i şi de bani, şi au lăsat femeia în vârstă cam de 30 de ani în mâinile unor trupe bulgare, iar pe bărbat l-au chinuit bulgarii militari şi civili ca pe Cristos. L-au dezbrăcat şi desculţat, bătându-l cu parii, şi l-au dus la comenduiiea bulgară din Pazargic, unde erau mai mulţi români care se asemănau cu prinşii după gârlă, toţi cu capetele goale, dezbrăcaţi şi jefuiţi până la piele şi pe care în cea mai mare parte au fost omorâţi şi aruncaţi la marginea oraşului, la dispoziţia câinilor, şi parte trimişi la grea corvoadă în Macedonia. Femeia, rămasă în sat, a fost arătată de femeile bulgăroaice la trupele trecătoare prin acest sat şi batjocorită şi ameninţată cu moartea până a găsit momentul de s-a strecurat şi fugit la Dobrici) Pazargic, unde a intrat spălătoreasă la spitalul militar bulgar şi de acolo, după 8 luni, înmăritată în satul meu.

Astăzi a fost insultată de vecini că de ce a vorbit cu mine româneşte şi că ea doreşte venirea României şi în satul nostru M-am arătat, şi bulgarii, care în prezent are o frică bună de mine, au tăcut zicându-şi unii către alţii: Să tăcem, să nu ne aprindă acela vreo candelă care să ardă pe veci.

Muşanov, Spomeni. Dnevnik, Izdatelstvo „Hristo Botev", Sofia, 1992, pp. 20-21).

Oare făptuitorii faptelor mai sus arătate, auzind zvonul în tot minutul că „Vine românii”, cu ce coraj oare ar sta în Dobrogea?... Fug încontinuu, aducând veşti că românii au venit până în cutare loc. Taie şi spânzură tot ce iese în calea lor.

Eu ştiu că relativ la toate acestea nu-i nimic adevărat. Mai ieri sau alaltăieri s-a zis că Dobrogea va fi votată. De va avea România mai multe voturi, a României va fi, iar de va avea Bulgaria mai multe, a Bulga ei va fi. S-a t mes bulgai cu recompense bune să agite secret populaţia turcă şi bulgară din Dobrogea pentru votare în favoarea Bulgariei. Zilele trecute o grupă de mai mulţi bulgari din orăşelul Babadag au trecut la Sofia şi s-au prezentat ambasadorului amer „an, cerând alipirea Dobrogei de bulgari, zicând că sunt trimişi din partea populaţiunii dobrogene şi zicând că, dacă nu va fi cu putinţă alipirea şi întrunirea cu Bulgaria, să intervină ambasadorul pe lângă celelalte puteri să rămâie Dobrogea colonie a uneia dintre puteri, numai România să nu se mai reîntoarcă, că atunci ei ar fi pierduţi![254]

De ce să fie pierduţi?... Nu a trăit cu România 40 de ani?... Acum simte musca pe căciulă şi visează toate crimele săvârşite populaţiunii române! Cineva le spune: Fugiţi, că iată, sângele vostru curge de sabia română şi iată copiii voştri căzuţi pradă trupelor române! Scriu, şi la orice zgomot provocat de vântul de afară ascund caietul, să nu fiu su [r] prins de bulgari. Am oprit intrarea copiilor şi a soţiei în camera mea de scris.

Ştiu că n-am să fiu de nimeni favorit sau compătimit şi ştiu că nimic n-are să iasă din caietul meu, dar sunt decis a face tot posibilul, chiar dacă aş cheltui şi ultimul

---

254 In septembrie 1918, la Babadag s-a ţinut un al doilea Congres Naţional Dobrogean, prin care populaţia bulgară solicita alipirea întregii provincii la Bulgaria.

ban, şi să trimit caietul pe orişice cale la Bucureşti, unde are să fie tipărit în câteva exemplare, şi cel ce va ceti va înţelege cât e de amar prin streini şi că sângele apă nu se face.

Poate nici nu mă apucam de scris, dar văzând şi înţelegând cu cine am avut de-a face 8 – 10 ani, am prins o ură nemaipomenită şi pare că scriind îmi vărs o parte din focul inimii. Poate că tot caietul meu are să se prefacă mâine, poimâine în cenuşe, dar trag nădejde că nu se va preface şi cel ce va ceti nu va mai părăsi patria, ca mine.

De mai multe ori am câştigat sume mari de bani (mari după seama mea, zic) şi nu m-am putut vedea niciodată gospodar ca lumea. Mă mustră cugetul că din cauza jurământului că voi fi credincios patriei, şi călcându-l, nu pot eu lega 2 într-un tei. Beţiv, curvar, cărturar[255], chior sau slut nu sunt, dar am fost gonit în toate colţurile pământului de soarta fatalităţii. Nu ştiu ce se va mai întâmpla de azi încolo![256]

1 ianuarie, nou stil, îgig

AH, DOAMNE, AM SCĂPAT CU VIAŢĂ! Zilele trecute, adică la 18 decembrie, zvonindu-se că la 23 ale lui decembrie are să vie românii în Cadrilater şi are să pună graniţa tot pe unde a fost în anul 1915, a început să vie populaţie bulgară în satul nostru, care este la o depărtare de graniţa ca la vreo 3 kilometri, şi eu având un bordei gol, mi l-au cerut unii din bulgai 1 aceştia ca să se adăpostească în el. Eu am spus că mie îmi trebuie, că acolo închid porcii, şi ei s-au supărat şi s-a dus să se plângă la neamurile lor din satul nostru.

Au venit şi neamurile lor, dar eu n-am cedat. S-a dus

---

255 Cartofor.

256 Urmează un spaţiu alb; este singura situatie de acest fel din manuscris. Probabil că Nicolae Şucu intenţiona sâ-şi încheie caietul aici, dar un eveniment ulterior l-a determinat să mai scrie.

şi m-a pârât la administraţia bulgară, spunând că eu aştept cu nerăbdare venirea românilor şi că eu aş fi z 3 că nu are să vie numai până la graniţa din 1915, ci are să ia România până la linia Rusciuc-Varna şi alte multe de felul acesta. Au sfătuit administraţia că să-mi facă de petrecanie, că la caz de vine românii, eu am să le fac mare rău.

Iată-mă chemat şi escortat la închisoare înăuntrul Bulgariei. A doua zi sentinţa cetită. Condamnat la moarte.[257] Iată i ci o săptămână de când locuiesc cu acest gând, tot mereu singur cu el, totdeauna îngheţat de prezenţa lui, totdeauna încovoiat sub greutatea lui. Altă dată, căci mi se pare că au trecut ani, şi nu zile, eram şi eu om ca şi ceilalţi. Fiecare zi, fiecare minut era ocupat de o idee, puteam să mă gândesc în voie. Acum sunt prizonier, măcar că am făcut 5 ani şi mai bine militărie pentru folosul ţării bulgare.

Corpul meu e ferecat într-o temniţă întunecată. Spiritul meu e închis într-o idee. O înfiorătoare, o sângeroasă, o neîndurată idee. Nu mai am decât un gând, o convingere, o siguranţă: Condamnat la moarte. Orice aş face, acest gând e mereu lângă mine, ca o arătare apăsătoare, singură şi geloasă, gonindu-mi orice distracţie.

M-apuc cu mâinile de zăbrelele de fier ale temniţei mele, mă las jos, dorm şi sunt deştept, cineva îmi spionează somnul. În fiecare dimineaţă tăbărau o mulţime de oameni ca să mă vadă ce fel de om sunt şi, depărtându-se! auzeam zicând: L-am văzut pe ăla condamnat la moarte, e un om cam de 30 de ani. Alţii ziceau: Oare de ce-l va mai ţine de nu-l omoară mai curând? Alţii ziceau că poate nu va fi vinovat, dar cei mai mulţi se grămădeau şi îmi spuneau că Dobrogea e a bulgarilor până la Dunăre şi că toată armata bulgară nedemobilizată se reîntoarce

257 Acest episod, dacă nu este inventat, cu siguranţă e mult exagerat. Autorul evită să dea orice fel de informaţii concrete (de exemplu, locul

înapoi spre a răsplăti românilor, care au nimicit satele bulgăreşti din jurul Babadagului. Mie nu-mi făcea nicio impresie. Nu vedeam nimic decât bolta, zidurile umede şi paiele din celula mea, şi nu auzeam nimic decât un strigăt în urechi: Condamnat la moarte.

Adormisem. Am fost deşteptat de zgomotul greu al paşilor santinelei şi până să ridic capul după paiele mucigăite, unde a fost încarcerat şi judecat) şi preferă să plagieze o lucrare celebră a unui clasic al literaturii franceze: Victor Hugo, *Ultima zi a unui condamnat la moarte*.

aud şi cheile sunând şi una din ele întorcându-se în broasca uşii celulei mele. Mă ridicai înspăimântat. Era temnicerul. Dinţii îmi clănţăneau, mâinile îmi tremurau, picioarele nu ma ţineau, la primul pas mă poticnii ca un hamal prea încărcat. Thtu *a* urmăr temnicerul. Am zis ca să-mi fac coraj: Astăzi e timpul frumos. Temnicerul nici n-a voit să audă, dar să mai răspundă!

În capul salonulu aşteptau încă 2 jandarmi şi o santinelă, care mă luară în primire şi mă conduceau nu ştiu unde. Aerul dimineţii mă însufleţi şi mă făcură să mă gândesc la libertate. Merserăm până la o casă înaltă, pe o straa A dosnică. Mă gândeam că dacă am fi mers pe vreo stradă publică şi am fi întâlnit un militar englez şi aş fi ştiut şi limba engleză, poate m-aş fi plâns şi poate m-ar fi liberat. Dar din toate acestea niciuna nu existau.

Suirăm pe o scară de scânduri murdară, trecurăm printr-un coridor până la o uşă care era scris deasupra: Sala Curţii cu Juraţi. La apariţia mea, un zgomot de voci. Atunci băgai de seamă că sunt fără fiare, dar n-am putut să-mi aduc aminte unde şi când mi le-au scos. Se făcu o tăcere adâncă. Am ajuns la locul meu şi înţelesei ceea ce prevăzusem: că a sosit momentul hotărât şi am să-mi aud sentinţa hotărâtă.

Nimic în atitudinea lor nu arăta nişte oameni care tocmai hotărâseră o condamnare la moarte. Auzeam cum strigă pe stradă: *Utro*, *Zarea*, *Cambana*, *Mir*[258] şi alţi negustori de mărfuri mici. Din nou a început să mă muncească gândul libertăţii.

În timpul acesta îmi sos ivocatul. Numai el era aşteptat. Trecând pe lângă mine, se apleacă şi-mi zise zâmbind:

— Am speranţe.

— Da, zisei tot cam surâzând la rândul meu.

— Cred că am să înlocuiesc moartea cu munca silnică pe viaţă.

— Ce spui d-le, mai bine de o sută de ori moartea!

— Da, moartea! Nu-i nimic, dacă o doreşt nu e na mea.

După puţină vreme, preşedintele mă invită să mă ridic.

O altă persoană, cu chipul desfigurat, dacă nu mă înşel, a fost grefierul. Citi verdictul pe care-l pronunţaseră jurat în lipsa mea. O sudoare rece ieşi din toate membrele mele, mă sprijinii de zid să nu caz!

— Avocat, ai ceva de zis asupra aplicări pedepsei? întreabă preşedintele.

Aş fi avut eu ceva de zis, dar nu puteam, că mi se pise limba de cerul gurii.

Am observat că avocatul vrea să înlocuiască moartea cu muncă sau închis pe viaţă. Am făcut o sforţare de glas şi mână că:

— Nu! mai bine de 100 de ori moartea.

Judecătorii ieşiră, apoi intrară şi preşedintele citi osânda. N-am auzit cetind, din cauză că era o furtună mare pe lângă ureichile mele. Auzii prin mulţime: Condamnat la moarte.

---

258 Titluri de publicaţii bulgare.

M-au condus înapoi la temniţă. Mergeam ca beat şi uimit. Pe marginea drumului era o mulţime de oameni, femei, copii care se înghesuiau să mă vadă şi se depărtau murmurând: Un condamnat la moarte.

Văzui trei fete urmându-mă cu priviri lacome.

— Bun, zise cea mai mijlocie bătând din palme, peste vreo câteva zile are să-i cadă capul!

Condamnat la moarte! Şi adică de ce nu? Mi-aduc aminte că am cetit într-o carte: toţi oamenii sunt condamnaţi la moarte cu amânări nedefinite.[259] Din ceasul de când mi s-a cetit sentinţa, câţi n-au murit din aceia care-şi pregătea o viaţă lungă! Câţi nu mi-au luat înainte, tineri, bătrâni liberi care credeau că-mi vor vedea capul căzând. Ah, oricum însă e cumplit! Aici e viaţa văzută de aproape.

Am fost lăsat uneori în curte Acolo vorbeam cu deţinuţii. Sunt buni oameni, nenorociţii. Îmi povestesc faptele lor. Mă găsesc nevinovat. Chiar spun: dacă ar vrea să ia România până unde i-ar plăcea, cine i-ar putea zice ceva?... ce are astăzi Bulgaria în mână?... Şi pe urmă englezii şi francezii, care au ocupat toată Bulgaria, nu e aliaţii României?...

Îmi dă pare că o nădejde şi îmi şopteşte cineva la ureiche: „Condamnat la moarte”. Numai oamenii aceştia mă mai plâng. Temnicerii, uşierii, chelarii – nu le port pizmă – se sfătuiesc, râd şi vorbesc de mine ca de un obiect, înaintea mea. Sunt condamnat la moarte, las o soţie şi trei copii orfani. Admit: sunt condamnat pe drept sau pe strâmb, dar aceste fiinţe nevinovate ce au făcut? Ce are a face? îi dezonorează, îi sărăceşte, îi oropseşte şi asta e tot. Tot trecutul meu îmi defilează pe dinaintea ochilor în celula neagră a mea.

---

259 Nicolae Şucu s-a inspirat, cel mai probabil, din ediţia publicată în 1908 la cunoscuta editură bucureşteană Alcalay, în „Biblioteca

M-am sculat, am cercetat zidurile pentru evadare. Zidurile erau groase. Îmi trebuia o lună întreagă şi cu un târnăcop, pe când eu nu aveam nicio custure.

Z'dul era pini de figu: şi le scrisuri. Am văzut scris pe zid iscălitura unui condamnat la moarte, de care auzisem destul de bine că era un om părtinaş lui A. Stamboliieschi1, pentru toţi", sub titlul *Cea din urmă zi a unui condamnat*, în traducerea lui Horaţiu şi Virgiliu Z.

1. Aleksandăr Stamboliiski (1879 – 1933), om politic bulgar, lider al Uniunii Agrariene şi prim-ministru în perioada octombrie 1919 – iunie 1923. Cea mai mare parte a războiului şi-a petrecut-o în detenţie, după o discuţie aprinsă cu regele Ferdinand, în timpul căreia s-a împotrivit intrării ţării în prima conflagraţie mondială. A fost asasinat în timpul unei lovituri de stat.

cel mai neîmpăcat duşman al ţarului Ferdinand. A fost executat încă în anul 1915.

Era să cad din picioare când mi-a venit în minte că sunt condamnat la moarte. Vedeam înaintea ochilor temniţa plină de oameni, de oameni ciudaţi, care-şi ţineau capul fără păr în mână. Toţi îmi arătau pumnul. Am îneb-s ochii îngrozit, dar i-am văzut şi mai limpede. Vis, vedem. 3, sau lucru aievea?... Aş fi înnebunit dacă o impresie neaşteptată nu m-ar fi trezit la timp. Eram gata să caz când am simţit că ceva rece a intrat pe partea de din jos a pantalonului. Era un şoarece. Am căutat, dar n-am aflat nimic. Oh, înfiorătoare arătări!

Într-o zi a scos pe deţinuţi pentru baie şi vizita medicală. N-auzeam nimic decât zornăitul lanţurilor şi din când în când câte un ţipăt îngrozitor al vreunui deţinut care se încovoia sub bastonul nemilos al păzitorilor.

Nu ştiu de unde mă cunoşteau toţi aceştia, căci toţi şi-a îndreptat privirile către zăbrelele de fier ale celulei mele, care dă în curtea cea mare, şi strigau cu glasul lor

hidios: Bună ziua, bună ziua, camarade!

Unul mai tânăr, cu faţa pământie, l-am auzit zicând: – El e fericit! Are să fie tăiat! Adio, camarade! Mă înfiorai. Da, camaradul lor! Şi peste câteva zile am să fiu teatru pentru ei.

Rămăsesem cu faţa lipită de zăbrelele de fier, pironit în loc, cu picioarele tăiate de la încheieturi, paralizat. Din nenorocire nu eram bolnav. Eram tânăr, sănătos, puternic. Sângele curge în voie în vinele mele. Mă gândeam că cum aş face să obţin graţierea. Şi de la cine? Şi pentru ce? Şi cum? E cu neputinţă să mă graţieze. Cine ar fi acela să-i fie milă în ceasurile acestea de mine, când toţi au pizmă pe români?…

Într-o zori de zi aud zgomot care se apropia de uşa mea pe coridor. M-a cuprins un fior. Oare astăzi să fie cea din urmă zi?… Temnicerul a intrat în celula mea, salutându-mă şi scuzându-se că mi-a deranjat liniştea, şi m-a întrebat, îndulcindu-şi cât mai mult glasul aspru, ce doresc să mănânc…

Oare pentru astăzi o fi?… mă întrebam eu singur. Da, pentru astăzi! Directorul închisoarei însuşi m-a vizitat şi m-a întrebat dacă ar putea să-mi facă o plăcere sau dacă am vreo nevoie de el, şi-a exprimat credinţa că n-am să mă plâng de el sau de subalternii lui, m-a întrebat cu interes de sănătate şi de chipul în care mi-am petrecut noaptea. Plecând, mi-a zis domnule! Desigur e pentru astăzi! De ce am să mă plâng de ei? Şi-au făcut datoria, m-au păzit bine şi au fost mai politicoşi în ultimul ceas cu mine. Ah, nenorocitul de mine! Ce am să mă fac? Ce-au să facă din mine?

Acum m-am liniştit, totul s-a sfârşit, am scăpat de grozava gujă în care mă aruncase vizita directorului. Nădăjduiam încă… Acum, mulţumesc lui D-zău, nu mai nădăjduiesc. Condamnat la moarte, şi astăzi se sfârşeşte

totul.

Un bătrân cu părul alb intră, îmbrăcat cu o haină lungă neagră; era preot. L-am înţeles când mi-a zis:

— Fiule, eşti pregătit?…

I-am răspuns cu un glas pierdut:

— Nu sunt pregătit, dar sunt gata.

În acest timp vederea mi s-a tulburat, o sudoare rece mi-a ieşi t dintr-odată din tot trupul, tâmplele mi s-a umflat, ureichile îmi vâjâiau.

Încă unul a intrat îmbrăcat în negru, însoţit de directorul închisoarei. Avea o înfăţişare tristă a unui funcţionar veichi. Ţinea în mână un sul de hârtii şi mi-a zis:

— Domnule, sunt portărel pe lângă Curtea de Juraţi din Sofia. Am onoarea a vă aduce o înştiinţare din partea domnului procor [or] general.

Mi-am venit în fire şi am zis:

— Domnul procuror general mi-a cerut cu nespusă insistenţă capul. Mare onoare pentru mine că binevoieşte să-mi scrie. Nădăjduiesc că moartea mea îi va face mare plăcere, căci mi-ar fi greu să-mi închipui că a cerut-o cu aşa ardoare dacă îi era indeferendă. Citiţi, domnule!

Începu să citească un text lung. Era respingerea recursului meu.

— Sentinţa va fi executată astăzi în Piaţa Mare… Fără a ridica ochii după hârtie a adăugat după ce sfârşi: Plecăm la Domnul meu, veţi avea marea bunătate să mă urmăriţi?

Directorul vorbea cu preotul, iar el se uita fix pe hârtie. Eu priveam uşa care rămăsese întredeschisă… Ah, ticăloşii, patru jandarmi în sală.

— Când vei voi, i-am răspuns.

M-a salutat zicându-mi:

— Voi avea onoarea să vă revăd peste patruzeci şi cinci de minute.

Apoi m-au lăsat singur.

Un mijloc pentru a fugi, Doamne! Un mijloc! Trebuie să fug! Trebuie! îndată! Pe uşă, pe fereastră, prin tavan! chiar dacă ar trebui să las din carne pe unde voi trece. O nebunie! Blestem! Luni întregi ar trebui să străpung acest zid cu unelte zdravene, şi eu nu aveam niciun cui, nici măcar un ceas timp!

Iată-mă transferat după cum zice procesul-verbal. Dar drumul făcut trebuie şi merită povestit.

Era ceasul 9 Va şi pas1 portărelului şi însoţitorii lui se apropiau. A deschis uşa şi mi s-a înfăţişat din nou, zicându-mi:

— D-le, vă aştept.

Vai! El şi alţii!

M-am sculat, am făcut un pas, îmi părea că n-am să pot să fac şi pe al doilea, atât de greu mi-era capul şi atât de slabe mi-era picioarele. Totuşi m-am recules şi am continuat mersul cu o înfăţişare destul de sigură.

Înainte de a ieşi din celulă, i-am aruncat o ultimă privire, îmi iubeam celula. Şi apoi am lăsat-o goală şi deschisă, ceea ce dă unei celule o înfăţişare ciudată. De altminteri nu va rămâne aşa mult goală.

— Astă-seară va veni unul nou, ziceau temnicerii, un osând u pe care Curtea cu Juraţi ni-l va trimite.

Când să cotim coridorul, preotul veni şi el. La ieşirea din temniţă, e: rectorul mi-a strâns mâna cu afecţiune şi a întărit escorta încă cu patru soldaţi. În faţa uşii de la informelie, un bătrân pe moarte mi-a strigat „La revedere!”

Am fost transportat, sau mai bine zis escortat până în piaţa mare. Mi s-a pus un nour pe ochi. Nu ştiam unde mă găsesc. Nu simţeam nimic. Vedeam o mulţime de lume adunată în locul executării mele, mă uitam peste lume. Căutam pe cineva, şi nu ştiam pe cine.

S-a apropiat preotul iarăşi de mine şi mi-a zis:

— I lui meu, crez în Dumnezeu?

— Da, părinte, i-am răspuns.

— Crezi în sfânta biserică şi în sfânta liturghie?

— Cu dragă inimă, taică părinte, i-am răspuns.

— Fiule, ai inimă de a te îndoi.

Atunci a început a vorbi. A vorbit mult timp, a spus o mulţime de cuvinte şi m-a privit pentru prima dată de la începutul cuvântării, întrebându-mă:

— Ei bine?…

Îl ascultasem cu aviditate la începutul cuvântării, apoi cu atenţie, apoi cu devotament. M-am ridicat şi eu.

— Părinte, i-am răspuns, lăsaţi-mă singur, vă rog.

M-a întrebat:

— Când să mă întorc?

Atunci a ieşit dând din cap, ca şi cum şi-ar fi zis sie însuşi: Un necredincios.

N, n-am căzut aşa de as, nu sunt un necredincios şi Dumnezeu mi-e martor că am credinţă în el. Dar ce mi-a zis acest bătrân? Mi nic ca să smţ, r m. v, ca să mă înduioşeze, nimic să plâng, nimic smuls din sufletul lui, nimic din inima lui ca să mă pătrunză. Dimpotr a, un nu ştiu ce vag neaccentuat, comun, pentru toţi, un nu ştiu ce umflat, şters unde ar fi trebuit să fie adâncime, şters unde ar fi trebuit să fie simplu, un fel de cuvântare sentimentală sau elegie teologă. Şi cum să fie altfel? Acesta doar e preotul oficial al închisoarei. Rolul lui e de a mângâia şi de a îmbia, că din această trăieşte el. Ocnaşii şi pedepsiţii la moarte sunt pentru o cuvântare ca a lui. Îi confesează şi-i îngrijoşte pentru că aceea e datoria lui. A îmbătrân ducând oamenii la moarte De mult timp el e ob sm it cu lucrul de care se înfioară alţii. Părul lu’ deşi alb, nu se r li: a în sus, locul executărilor sunt lucruri comune pentru el. E scârbit. Probabil îşi are carnetul lui: cutare pagina a osândiţilor la muncă silnică, cutare condamnaţi la moarte. Este înştiinţat

din ajun că are să consoleze pe unul a doua zi la ora cutare.

Din mijlocul mulţimii adunate în locul executării, am observat, măcar că ochii nu-mi vedea departe, cum vreo câteva persoane grăbeşte, face drum prin mulţime şi se apropie de mine, cu frunţile ude de năduşală. Persoanele erau trei civili şi doi militari, ofiţeri. Unul dintre civili era fostul meu comandant de companie, şi unul din militari era fostul meu comandant de batalion din cel din urmă serviri al militării mele. Cu mine nu a vorbit, dar cu preotul a vorbit ceilalţi trei necunoscuţi, în cei cunoscuţi a vorbit cu şeful executării, şi mediat am fost escortat din nou la închisoare.

Odată cu plecarea mea din piaţa mare, a plecat şi poporul adunat, unii bârfind de mânie pentru amânarea mea, alţii foarte vesel râzând, de ce, nu ştiu, şi s-au împrăştiat. Ce s-a făcut cu cele cinci persoane, două cunoscute şi trei necunoscute, nu ştiu, nici nu i-am mai văzut.

A doua zi de dimineaţă, am fost salutat respectuos de directorul închisoarei, de temniceri, de uşieri, de tot personalul aproape. Mi s-a dat mâncare bună, toate efectele şi banii luaţi în timpul arestării de la mine Nimeni nu-mi spunea că sunt scăpat, dar eu aveam o nădejde aproape sigură că am să scap.

După un ceas de conversaţie, în capul coridorului a venit un băiat tânăr, care a anunţat că e gata. Mi s-a strâns mâna de toţi cei de faţă dimpreună cu directorul, spunându-mi că s-a făcut o greşeală cu arestarea şi condamnarea mea şi să scuz şi iert pe cei neîndrept, iar cât priveşte închisoarea cu oamenii ei, şi-au făcut numai datoria faţă de mine.

Acompaniat de directorul închisoarei până la poarta închisoarei, am văzut o trăsură trasă de doi cai buni

aşteptând lângă poartă. A fost pentru mine, să mă ducă la gară. Am plecat, luându-mi adio de la director, care, cu un surâs pe buze, îmi zicea cu glas dulce „La revedere, domnul meu” în limba română.

Am ajuns acasă astăzi două zile şi, simţindu-mă cam bolnav, n-am plecat spre realizarea planului meu. Ajuns în sat, am auzit zvonuri că bolşeviştii au luat cu război capitala Moldovei, Iaşi! şi că bolşeviştii ar fi concentrat o sumă de 5 milioane şi 500 de mii de armată şi ar fi ajutaţi de rasa galbenă. Venirea României în Cadrilater, spun bulgarii refugiaţi din satele Dobrogei veichi, dizertorii români şi bulgari refugiaţi lin Cadri iater, că nu se crede că are să vie românii, di i cauză că ce veniţi, de pildă, zice că ar fi venit jandarmii români pentru administraţie şi nu i-a primit nicio primărie bulgară din Cadrilater şi românii s-au dus înapoi. Şi că un oarecare general englez ar fi zis că să nu se primească administraţie română în Cadrilater. Cei mulţi astăzi tot duc o frică mare că va veni România şi trec care cu grâu în Bulgaria şi le depozitează pe la neamurile lor din satele vecine frontierei.

Astăzi am avut o întâlnire cu (2) doi român unul din plasa Sibiului, comuna Sighiel[260], anume Ion Cândea, şi unul* di11 Plasa Nămăieşti, jud. Muscel, comuna Dragoslavele. Aceşti oameni trăiesc în Bulgaria încă de înaintea Războiului Balcanic cu 10 – 15 ani şi mi-au povestit oameni: următoarele momente trecute:

Când a trecut armata bulgară peste frontiera română în anul 1916, ei erau în satul lor, numit Cojaolar[261], în plasa

---

260 Sibiel.

* Acesta se cheamă Niculae Tulpan şi este anchetarea reclamaţiei lui şi a lui Ion Cândea la instrucţie [N.a. - completare cu creion albastru pe marginea manuscrisului: fie este o adăugire târzie, fie scrisul unei alte persoane (n.ed).]

261 Cogeaolar, astăzi Popgruev, jud. Dobrici.

Curt-bunar. Cel dintâi a avut (500) de oi şi 300 de băniţi de grâu, mai multe sute de kilograme de lână şi mai multe butoaie cu brânză, nenumărate tinechele de brânză tilimea şi alte multe, ca la casa omului gospodar. Cel de-al doilea avea 150 de oi şi mai multe sau mai puţ le capre.

Venită armata bulgară, populaţiunea din sat i-a pârât armatei bulgare că sunt spioni, şi armata s-a dus să-i caute şi să-i omoare. Ei au fugit în pădure şi de acolo la Curt-bunar, spre a cere mila a acelor de acolo. Şi i-au jefuit de bani, spunându-le să meargă la casele lor şi să nu aibă nicio grijă. Când s-a dus în sat la casele lor, nu a mai găsit nimic, decât numai pereţii şi zidurile caselor goale. Au fost jefuiţi de vite, lână, brânză, lapte, pie le oaie, sare, făină, şi chiar de geamurile de la fereastră şi uşile caselor.

Zărindu-i bulgarii civili prin sat, i-au luat şi arestat, căci nu le luaseră găinile, fiind ziua şi neputând a le prinde. Arestaţi fiind, a fost înfricoşaţi şi îngroziţi cu moartea şi ei au dat cel din urmă ban şi au scăpat făgăduind că are să servească pe un bulgar un an de zile amândoi fără a-i cere un ban.

ao8 o lume care nu mai ştie de ea

Nici acolo nu a putut sta, căci trecând coloane bulgare prin sat, bulgarii iară i-au pârât şi le-a spus la soldaţi că să-i ia cu dânşi şi să-i omoare când va ajunge într-o pădure unde este o vale adâncă, înconjorată de canarale de piatră mari. Soldaţii i-au luat pe amândoi românii şi i-au dus la locul numit.

Ajunşi acolo, în vale se afla o grădină de zarzavat cultivată de un bulgar care a trăit în România douăzeci de ani. Acest grădinar, văzând pe aceşti soldaţi cu aceşti doi români şi cunoscându-i foarte bine pe români, căci grădinarul în uinpul acela locuia familiar în Coja-olar, a ieşit înaintea soldaţilor şi i-a rugat să-i predea lui aceşti oameni, să nu-i omoare, căci ei a plătit birurile Bulgariei

mai bine de douăzeci de ani. Soldaţii au predat pe aceşti nenorociţi grădinarului şi au plecat.

De nenumărate ori au fost căutaţi în casele lor noaptea că să-i omoare şi au trăit trei luni de zile în chinuri, ziua muncind ca robi pe la unul şi altul, şi noaptea fugiţi, ascunşi prin păduri şi desişuri, muritori de foame şi jefuiţi până la piele chiar şi de primenelile lor ca cămăşi, pantaloni şi altele.

20 II nou stil / 7II stil veichi fevruarie DE VREO LUNĂ DE ZILE ZAC BOLNAV DE MOARTE, suferind de o boală lăuntrică, şi în cele din urmă sufăr foarte mult de o durere cumplită de ureichi.

Înainte cu 115) cincisprezece zile a căzut o zăpadă de un metru şi pe alucuri aproape doi metri, dar acum de vreo 4 – 5 zile s-a topit şi s-a golit câmpul, formându-se un noroi nemaipomenit. Nu am putut să-mi îndeplinesc hotărârea de a pleca în Român a din cauza bolii ce am suferit şi sufer încă de ureichi, dar, cu toată suferinţa, mâine-dimineaţă am să plec la Dobrici, zis Pazargic.

Zilele trecute era să mă duc la Varna, dar am auzit că nu există doctor bulgar, şi, chiar dacă ar fi, nu dispune de niciun fel de medicamente. Al doilea, trenul (căci pe jos nu e chip a mă duce la Varna) nu circulă din cauza lipsei de cărbuni. Am avut ocazie să vorbesc cu doi oameni (bulgari) care veneau de la Varna şi treceau prin satul nostru, şi ni-a spus că a plecat marţi de la Varna şi au ajuns luni la Vă l±-dol, cale de 47 – 48 de kilometri. S-au suit în tren de la Varna şi după ce a trecut o stanţie, la a doua stanţie a oprit şi s-a întors locomotiva pentru cărbuni la Varna şi au aşteptat 2 – 3 zile şi a luat-o pe jos toţi pasagerii, văzând că nu mai are niciun folos de tren. Alţii spun că trenul în interiorul Bulgariei se opreşte pe linie oriunde ar fi, până îşi capătă din nou forţa aburului. Un fel de Doamne păzeşte!

Mai zilele trecute am ieşit încet-încet până la cafenea şi locuitorii bulgari erau foarte siguri că de la 15 noul stil a lunii februarie şi până la 18 ale lunii, bulgarii are să ocupe Dobrogea până la linia Copadin, în Dobrogea României, şi că Bulgaria ar fi mobilizat contingentele. 1913, 1914, 1915 pentru ocuparea Dobrogei. Alţi bulgari spuneau că administraţia română din Cadrilater ar fi dat ordin ca din fiecare primărie să ia câte 100 de căruţe pentru a-şi încărca bagajele şi a se retrage din Dobrogea, că Anglia ar fi dat Bulgari linia dinspre graniţa turcă Enos-Midia, dinspre graniţa greacă, oraşele Seres, Drama şi Cavala, iar Macedonia are să o administreze englezii cincisprezece ani, de asemenea şi Dobrogea, de la nordul liniei Copadin, după care termen va rămâne autonomii.

Am ascultat şi am râs în sine de ei, zicând către populaţiunea din cafenea:

— Dacă Bulgaria a mobilizat, noi nu suntem în Bulgaria? Noi nu avem în sat oameni care fac parte din contingentele mobilizate? De ce nu avem niciun ordin?

Ei au tăcut, dar a venit un alt bulgar fugit din Cadrilater şi acela spunea că românii din Cadrilater fuge în România, că bolşevicii ruşi au luat oraşul român Galaţi[262] şi că ar fi trecut şi la Tulcea.

Alt bulgar, tot fugit din Cadrilater, a spus că aliaţii au început a se certa, şi chiar ar fi avut întindenţi[263] (lovituri)

---

262 Aceste zvonuri sunt ecoul luptelor purtate, în ianuarie 1918, între trupele române şi unităţi bolsevizate ale armatelor ruse de pe frontul din Moldova. Cele mai sângeroase lupte s-au dat la Galaţi, unde câteva divizii ruseşti au încercat să se sustragă dezarmării, condiţie pusă de autorităţile române pentru a le permite retragerea peste Prut. înfrângerea suferită i-a convins pe ruşii rămaşi în zonă să nu mai lupte, ci să accepte cererea autorităţilor române de a depune armele şi a fi transportaţi în Rusia (Glenn E. Torrey, Armata revoluţionară rusă şi România. 1917, Editura Militară, Bucureşti, 3005, pp. 100-103).

263 Intendenţi.

sârbi şi grec Pentru stăpânirea oraşului din Macedonia Bitolia, zis şi Mănăstir, şi că italienii ar fi bombardat Salonicul, şi că turci ar fi făcut un măcel groaznic în Armenia, şi că indienii s-ar fi răsculat contra englezilor, şi că englezii se retrag din Bulgaria către India şi alte multe de felul acesta.

Eu iar am zis că nu trebuie să ne bucurăm de astfel de noutăţi, că până le va veni vremea la acei mari, ca Anglia, să slăbească, nouă, la aceşti în i popoare, ne iese sufletul.

În timpul acesta vine în cafenea doi măcelări de la Varna. Bulgari: i întreabă de noutăţi. Ei erau unul armean şi unul bulgar. Au început a spune la întrebarea că englezii fuge din Bulgaria? Ei au spus: englezii depozitează în toată ziua cantităţi mari de făină calitatea fină (o) şi că în partea de sud-apus a Bulgariei a ajuns o dublă* de grâu până la 200 lei bulgăreşti şi că mai multe sate bulgare s-ar fi răsculat ca revoluţionai de foame, că ar fi nimicit mai mulţi soldaţi bulgari şi un ofiţer şi că contingentele tinere bulgare nedemobilizate (activii) s-ar fi dus în partea locului cu mitraliere, bombe şi arme. Toţi bulgarii din cafenea a rămas pe gânduri. Eu am ieşit afară şi m-am dus acasă, simţindu-mă mai greu bolnav.

Astăzi a venit fugit un bulgar din Cadrilater şi a spus că a fugit că a auzit că românii are să-i adune ca militari şi să-i ducă contra bolşevicilor ruseşti.

AH, RĂU ESTE PRIN STRĂINI CA DĂSCULŢ PRIN MĂRĂCINI! Am fost şi sunt bolnav greu. Cât e ziua şi noaptea de mare nu vine nimeni să-mi dea vizită sau să vadă dacă sunt mort sau viu. Cel ce va mai face ca mine ca mine să se chinuiască. Stau şi mă mir, mă înspăimânt singur de mine! Cum? În România având tată, mamă, fraţi, surori, neamuri şi prieteni, fiind de naţiune român, nu am

* Dublă. 15 kilogr. de grâu (n.a.).

stat şi răbdat să-mi fac serviciul către stat, şi în Bulgaria, neavând nici mamă, nici tată, nici neamuri şi neînţelegând nici limba, am făcut serviri şi pe câmpul de luptă patru ani. A fost un blestem ceresc sau părintesc cred, şi sunt sigur că până nu am fost blestemat nu am putut ajunge pe căile acestea sterpe. Dar… bun e Dumnezeu.

Casa părintească a lui Nicolae Sucu din Mătău (foto: Eduard Matei).

Ciobani in Bulgaria, inceputul sec. XX.

Turtucaia. La cișmea. 1913.

La piață la Rusciuk pe la 1900.

Familie de bulgari pe la 1900.

Familie de bulgari 1917.

Țarul Ferdinand
pozând cu un cioban,
pe la 1910.

Localnici din Turtucaia. 1913.

Cafenea la Dobrici. 1913.

Cârciumă din Bulgaria, cu orchestră, pe la 1900.

Sofia, Bd Maria Luiza la începutul sec. XX.

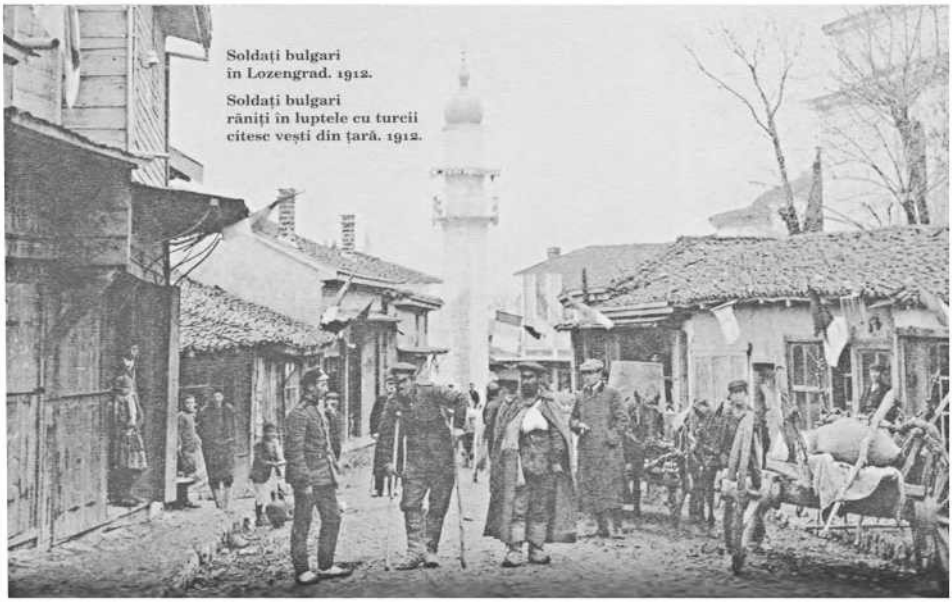

Soldați bulgari
în Lozengrad. 1912.

Soldați bulgari
răniți în luptele cu turcii
citesc vești din țară. 1912.

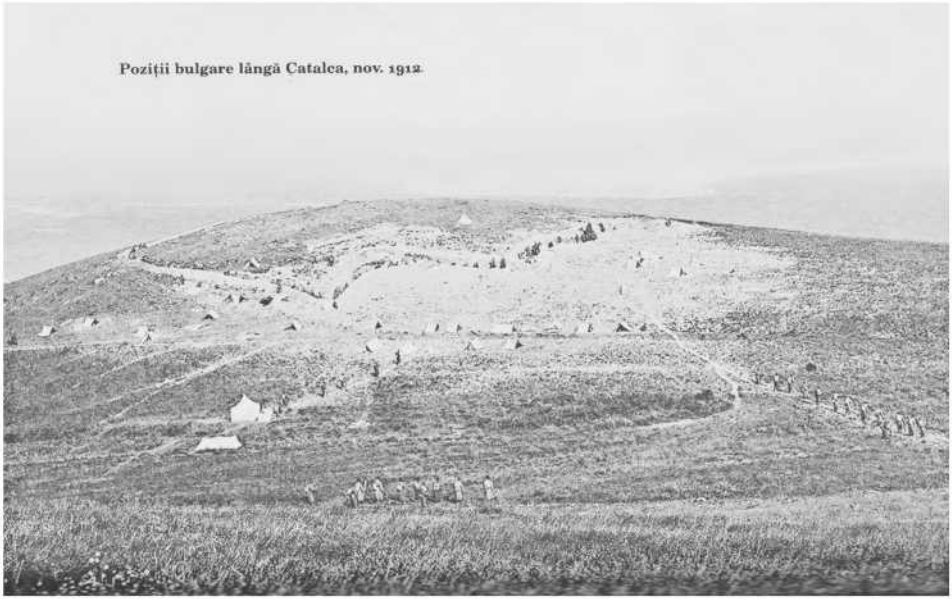

Poziții bulgare lângă Catalca, nov. 1912.

Infanteriști bulgari în linie de tragere. Çatalca, 1912.

Adrianopol, 1913.

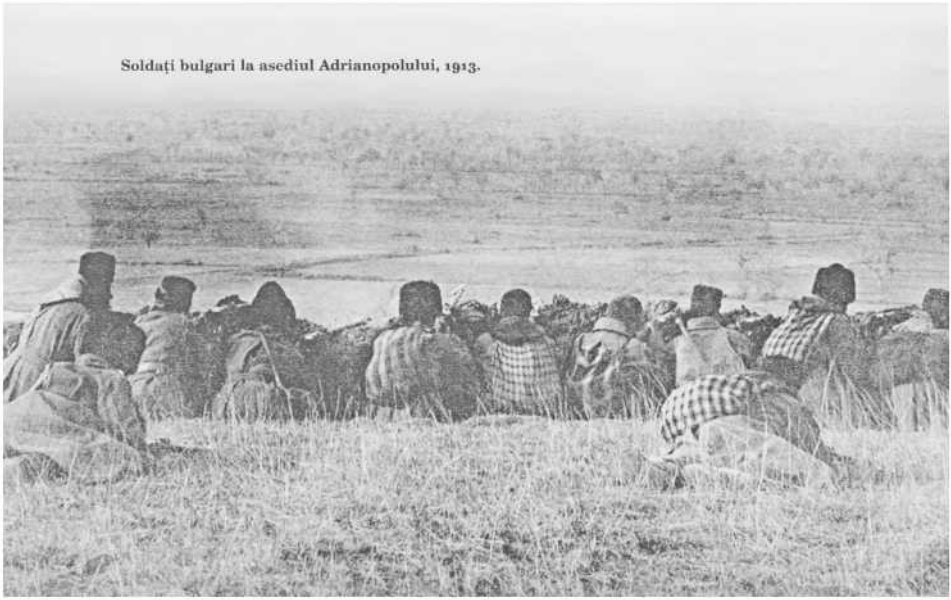

Soldați bulgari la asediul Adrianopolului, 1913.

Războiul Româno-bulgar - Guerre Roumain-Bulgar - Rumänisch-Bulgarischer Krieg.

3 Julie 1913

Trecerea Dunărei spre Silistra.

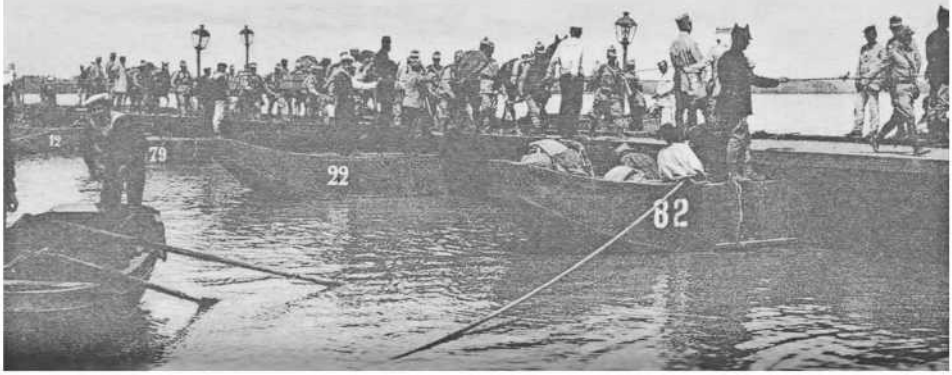

1913. - **Armata română în Bulgaria** (22) : *Prizonieri bulgari.*

Momentul 1913 în cărți poștale românești.

Vedere din Turtucaia.

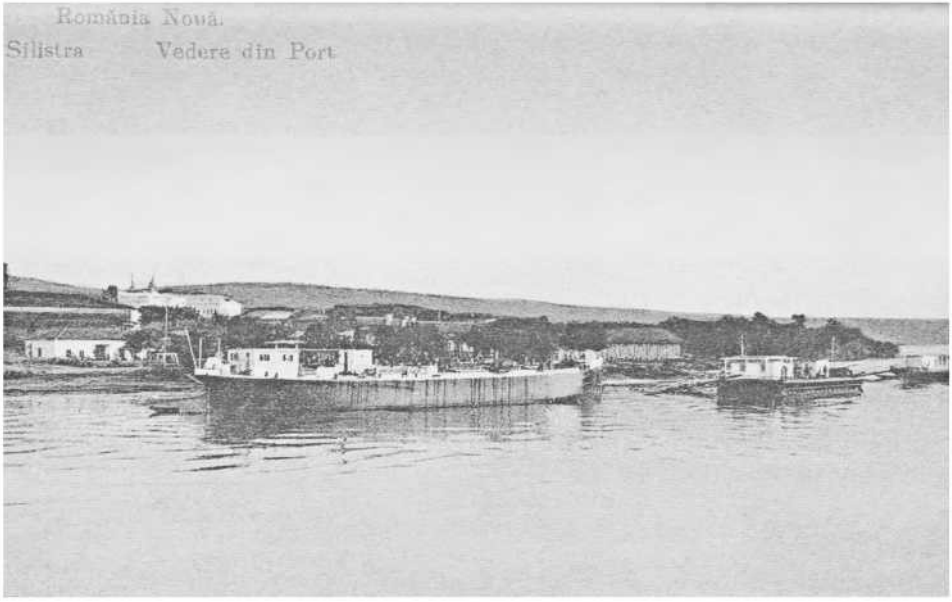
România Nouă.
Silistra Vedere din Port

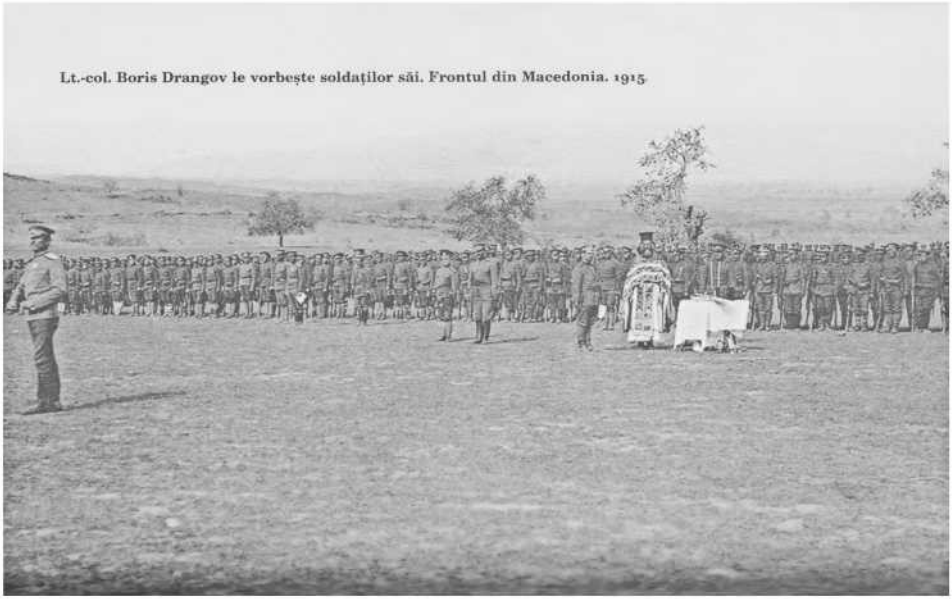

Lt.-col. Boris Drangov le vorbește soldaților săi. Frontul din Macedonia. 1915

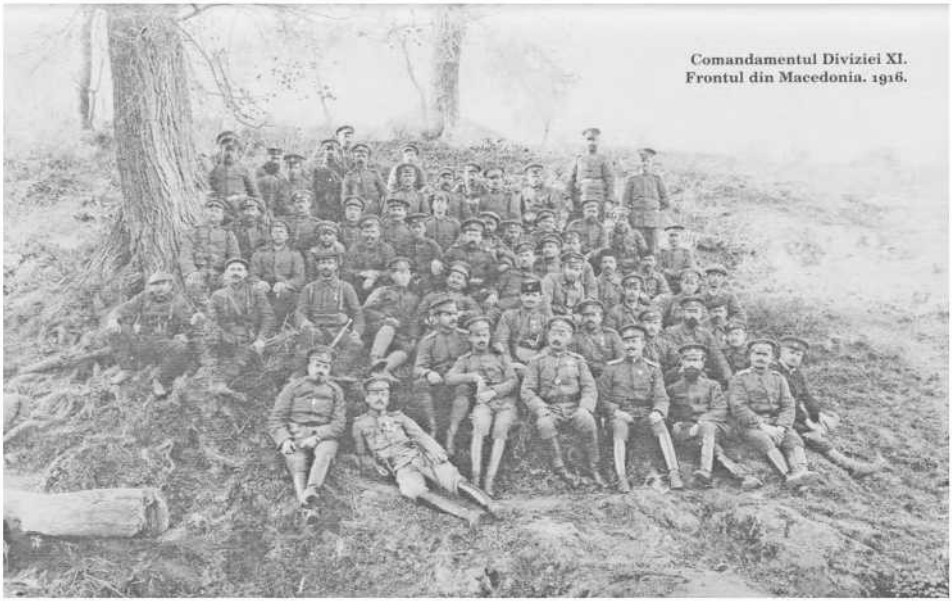

Comandamentul Diviziei XI.
Frontul din Macedonia. 1916.

În fața curții marțiale.

Gen. Pantelei Kiselov (centru).

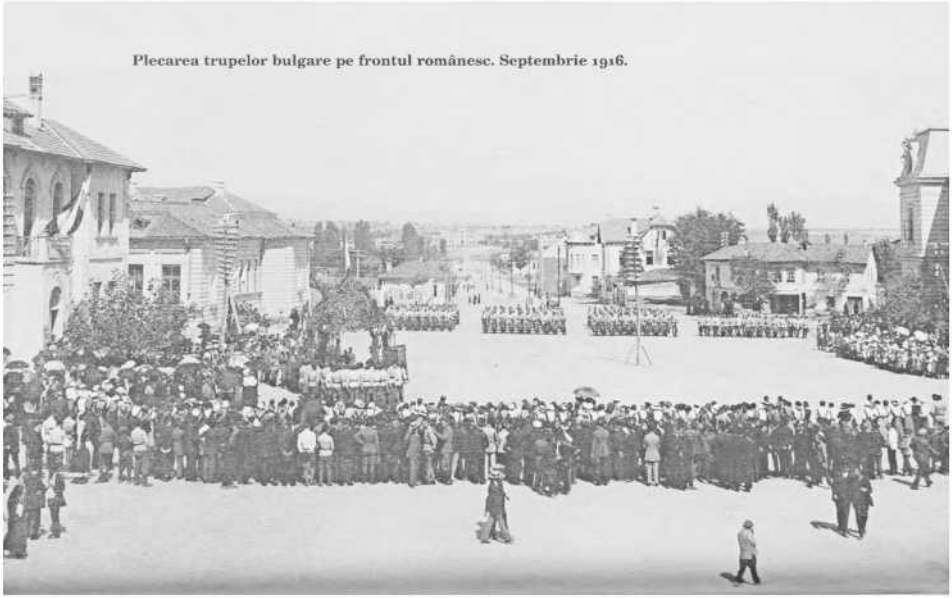

Plecarea trupelor bulgare pe frontul românesc. Septembrie 1916.

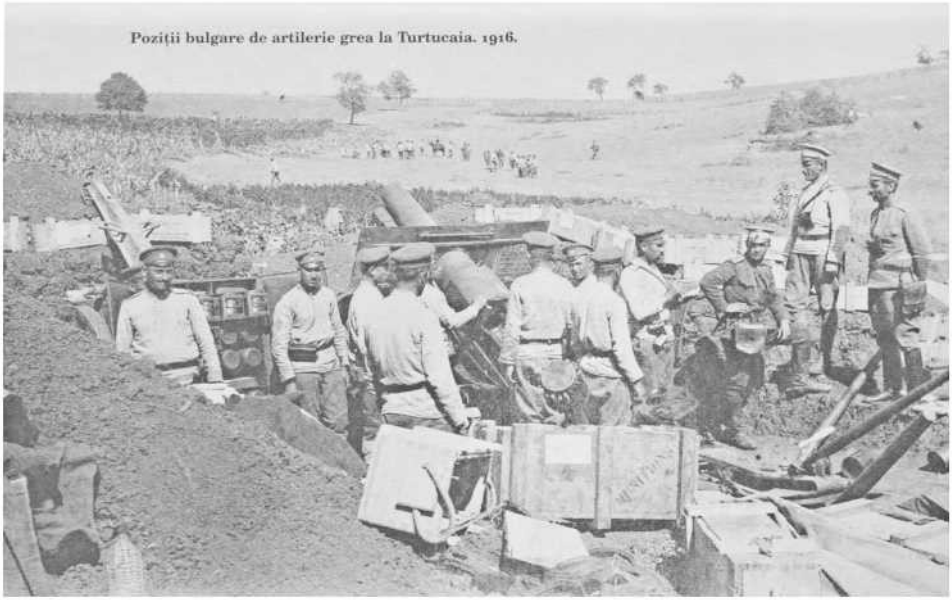

Poziții bulgare de artilerie grea la Turtucaia. 1916.

Prizonieri români. Turtucaia, septembrie 1916.

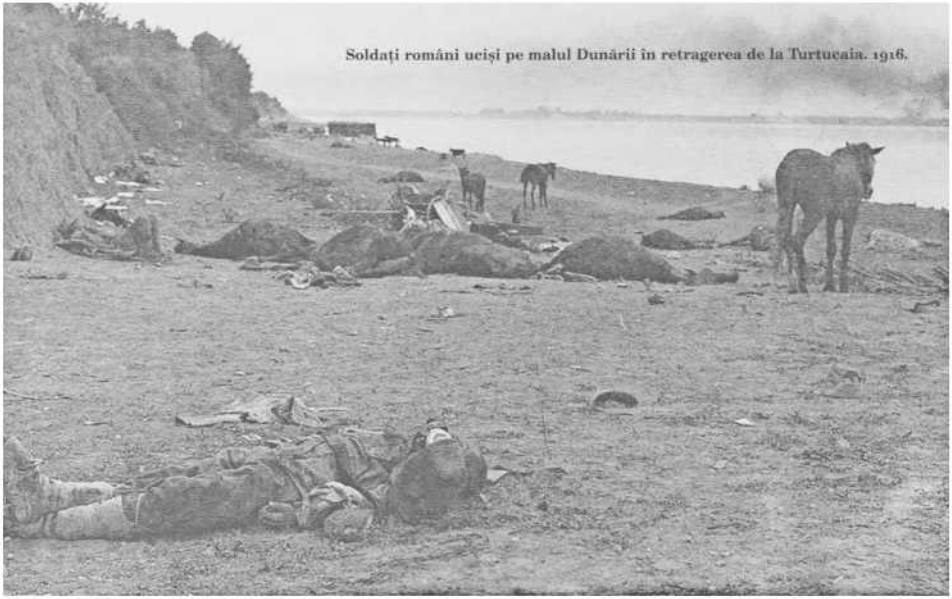

Soldați români uciși pe malul Dunării în retragerea de la Turtucaia. 1916.

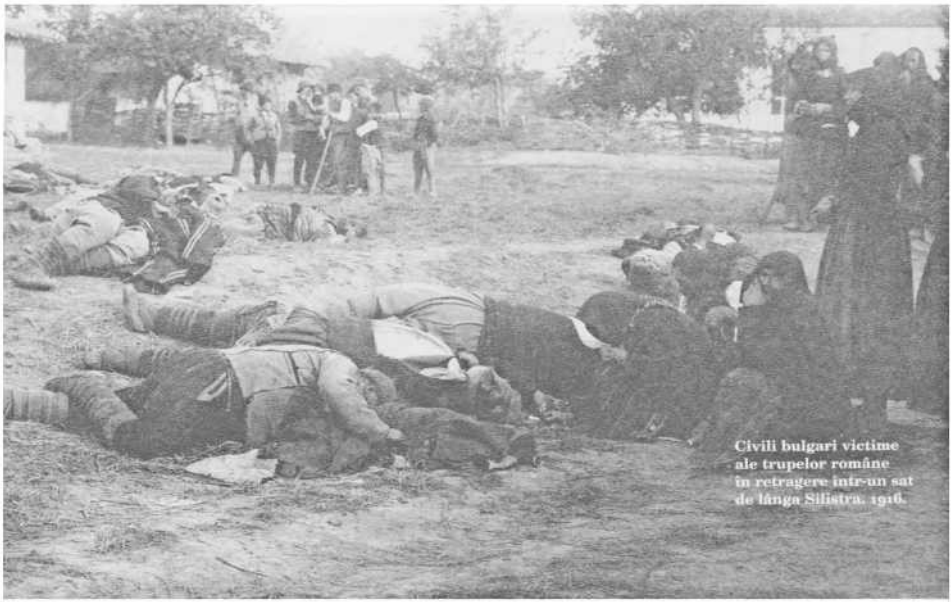

Civili bulgari victime ale trupelor române în retragere într-un sat de lângă Silistra. 1916.

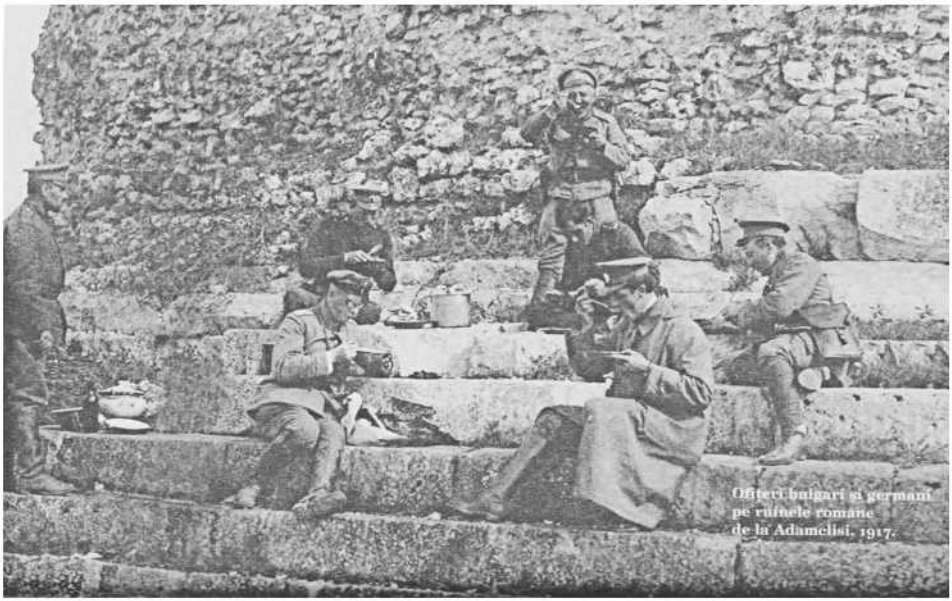

Ofițeri bulgari și germani pe ruinele române de la Adamclisi, 1917.

Patrulă bulgară pe canalele Deltei Dunării. 1917.

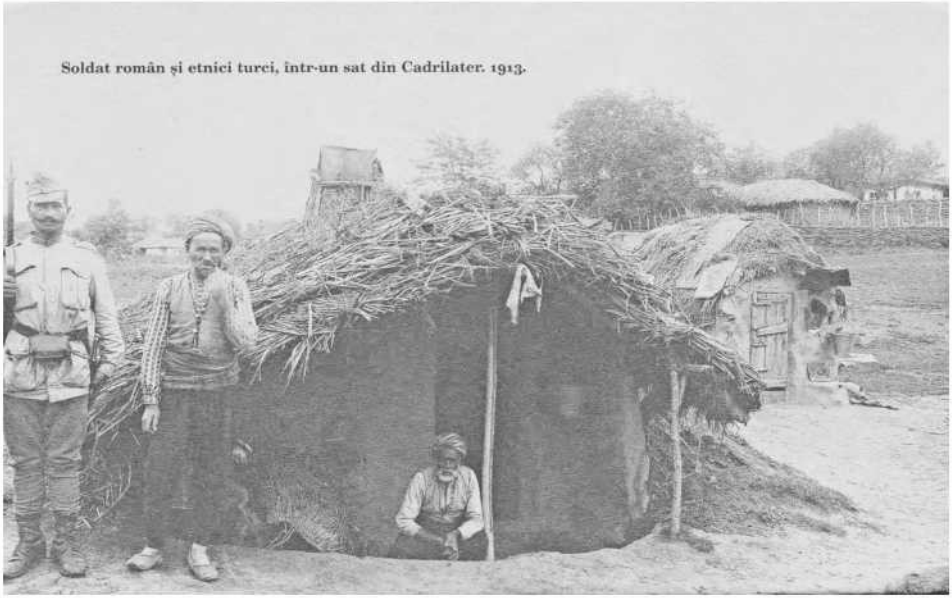

Soldat român și etnici turci, într-un sat din Cadrilater. 1913.

Au mai apărut:

marcel fontaine

Jurnal de război: Misiune în România Noiembrie igi6-aprilie igi8

Vasile th. cancicov Jurnal din vremea ocupaţiei: Impresiuni şi păreri personale din timpul războiului României (2 vol., 1916 – 1917, 1917 – 1918)

ethel greening pantazzi România în lumini şi umbre (1909 – 1919)

g. topârceanu Memorii de război: Amintiri din luptele de la Turtucaia. Pirin Pianina contele de saint-aulaire însemnările unui diplomat de altă dată: În România, igi6-igao

DOBROG1

Scf\Fi» 1.600.000

Marian voicu

Tezaurul României de la Moscova: Inventarul unei istorii de o sută de ani

Coperta 1: Şezătoare la Dobromir (jud. Constanţa), la începutul sec. XX Coperta 3: Hartă a Dobrogei din 1916.

ISBN 978 – 973 – 50 – 5422 – 9

9789735054229

9 789735 O 54229